జాతీయ స్ఫూర్తి

పక్షపత్రిక

2020 జులై 16-31

వెల : రూ.15/-

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి శతజయంతి సంచిక

జాతీయ స్ఫూర్తి
పక్షపత్రిక
వ్యవస్థాపక సంపాదకులు, ప్రచురణకర్త
నిడదవోలు వెంకటేశ్వరరావు
2020 జులై 16-31 సంపుటి : 29 సంచిక : 13,14,15

డి.వి.వి.యస్. వర్మ, ప్రధాన సంపాదకులు
సంపాదక వర్గం
డా॥ బి. రమేష్‌చంద్రబాబు
కొప్పర్తి వెంకట రమణమూర్తి
డి. సోమసుందర్
మందలపర్తి కిషోర్

వెల : 15/- రూపాయలు

రాంభట్ల సంచిక- వ్యాసాల వరుస

1. ముందుమాట-ఆర్.వి.రామారావు
2. రాంభట్ల స్వీయ రచనలు
   రెండు వ్యాసాలు (మిసిమి నుండి)
   అసతోమా సద్గమయ
   గిరీశం-శంకరుడు
3. మానాన్నగారు - అరుణ
4. ఏటుకూరి ప్రసాద్
5. కేతు విశ్వనాథరెడ్డి
6. అంపశయ్య నవీన్
7. సురవరం సుధాకర్ రెడ్డి
8. ఎస్.వి.సత్యనారాయణ
9. ఆర్.వి.రామారావు వ్యాసం
10. మందలపర్తి కిశోర్
11. పి.వి.ఆర్.గోపీనాథ్
12. డా॥చక్రధర్
13. మంగు గోపాల్
14. కేశవ గోపాల్
15. చందు సుబ్బారావు
16. డా॥ శంకర నారాయణ
17. అదృష్ట దీపక్
18. విశ్వేశ్వర రెడ్డి
19. నిడమర్తి రాజశేఖర్
20. తాడి ప్రకాష్
21. పెనుగొండ లక్ష్మీనారాయణ
22. బాల్‌రెడ్డి
23. కల్లూరి భాస్కరం
24. సరిపెల్లి దత్తాత్రేయశర్మ
25. ఎం.వి.ఆర్.శాస్త్రి
26. చింతపల్లి సుదర్శనం
27. వాడ్రేవు చినవీరభద్రుడు

రాంభట్ల శతజయంతి సంపాదకీయం

ఇది రాంభట్ల శతజయంతి సంవత్సరం. మనకాలపు మహాజ్ఞాన సంపన్నుడి శతజయంతిని అర్థవంతంగా నిర్వహించడానికి మిత్రులు ఆర్వీ రామారావు నడుంబిగించారు. అందుబాటులో లేని రాంభట్ల రచనలను వివిధ సంస్థల ద్వారా పునర్ముద్రణ చేస్తున్నారు. రాంభట్ల అసమాన ప్రతిభ విశేషాలను, జ్ఞాపకాలను వ్యాసాల రూపంలో సేకరించి అందించే ప్రయత్నం చేశారు. రాంభట్ల సహచరులు, అభిమానులు, శిష్యులు రాసిన అపురూపమైన వ్యాసాలతో ఒక జ్ఞాపికను రూపొందించి అందరికీ రా భట్ల విశ్వరూపాన్ని చూపించే పనికి పూనుకున్నారు. ఈ ప్రయత్నం కరోనా విజృంభణతో తాత్కాలికంగా వాయిదా పడింది. ఈ వ్యాసాలను జాతీయ స్ఫూర్తి పాఠకులకు ప్రత్యేక సంచికగా ఆన్‌లైన్‌లో అందించడానికి అంగీకరించినందుకు కృతజ్ఞతలు తెలియజేస్తున్నాను.

రాంభట్లకు బడిచదువులేదు. కాని బహుముఖ ప్రజ్ఞకు నిలువుటద్దం అయ్యారు. జర్నలిజం పాఠశాలకు ఆయన తొలి ఉపాధ్యాయుడయ్యాడు. ఎందరికో ఆచార్యుడయ్యాడు. కమ్యూనిస్టు పాఠశాలలో తత్వశాస్త్ర బోధకుడయ్యాడు. అరసం సంస్థకు, సాహితీ, సాంస్కృతిక సంస్థలకు సైద్ధాంతిక మార్గదర్శి అయ్యాడు. తొలి కార్టునిస్టుగా కార్టూన్ కవితల రచయితగా దారి చూపించాడు. ఆయన రాసిన పాటలు నేటికీ ప్రజానాట్యమండలి పాటలలో అత్యంత ప్రాచుర్యం గలవిగావున్నాయి.

సాహిత్య, సాంస్కృతిక, భాషాపరమైన అంశాలలోతుల్ని మనకు చూపించాడు. వాటి మూలాలను పట్టి వెలికి తీశాడు. నిరంతర పరిశోధన ఆయన జీవిక అయింది. తెలుగు, ఇంగ్లీషు, సంస్కృత భాషలలో ప్రావీణ్యం దీనికి జతకావడంతో అవి హేతులబ్ధితను పొందాయి.

రాంభట్ల ఒక టాకింగ్ మెషిన్. మనం తీగ కదిపితే ఆయన డొంక కదిలిస్తాడు. విషయం ఏదైనా దాని అంతూ దరి త్రోవ చూపిస్తాడు.

అలాంటి సంచార గ్రంథాలయంలో, నడిచే విజ్ఞాన సర్వస్వంతో నాతో సహా ఎందరి కో ప్రత్యక్ష పరిచయం కావడంకంటే గర్వకారణం మరొకటి ఉండదు.

ఈ శతజయంతి ఉత్సవాలు అందరికీ పాత స్మృతులనుండి కొత్త స్ఫూర్తి నిస్తాయని ఆశిస్తున్నాను.

విజ్ఞప్తి

జాతీయ స్ఫూర్తి ప్రింటింగ్ ప్రెస్ రెడ్ జోన్‌లో వున్నందున ప్రింట్ కాపీలను అందించలేక పోతున్నాం.

2020 మార్చి తర్వాత ఇప్పుడు జులై సంచిక ఆన్‌లైన్‌లో అందిస్తున్నాము. యదార్థస్థితి వచ్చేవరకు ఆన్‌లైన్ ఎడిషన్‌లో తప్ప మరో దారిలేదు. దీనిని గమనించవలసినదిగా కోరుతున్నాం.

ముందుమాట

ఆర్వీ రామారావ్

విశ్వ విద్యాలయాల నాలుగు గోడల మధ్య ఉండే తెలుగు అధ్యాపకులు, సాహిత్యాన్ని అంగడి సరుకుగా మార్చి నాలుగు రాళ్లు సంపాదించుకోవడానికి అలవాటుపడి సాహితీ రంగంలో చెలమాణి అవుతున్న వారి విషయం తెలియదు కాని సచేతనమైన సాహిత్యంతో సంబంధం ఉన్న వారందరికీ రాంభట్ల కృష్ణ మూర్తి పేరు పరిచయమే. 2020 మార్చి 24 నాటికి రాంభట్ల శతజయంతి పూర్తి అయింది. 2001 డిసెంబర్ న మరణించిన రాంభట్ల నా బోటి సాహితీ విద్యార్థులకు బాగా పరిచయం. 1943లో తెనాలిలో ఆవిర్భవించి 1955 దాకా అభ్యుదయ రచయితల సంఘం తెలుగు సాహితీ లోకంలో ప్రభంజనంలా సాగింది. అక్కడి నుంచి స్తబ్ధత నెలకొంది. 1970తో మొదలుకొని అభ్యుదయ రచయితల సంఘం పునర్నిర్మాణ ప్రయత్నాలు మొదలైనాయి. ఈ ప్రయత్నాలు 1972నాటికి ఒక కొలిక్కి వచ్చాయి. ఈ కృషిలో అభ్యుదయ రచయితల సంఘానికి రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి చుక్కానిలా వ్యవహరించారు. పుర్నర్నిర్మాణం కోసం శ్రమించిన గజ్జెల మల్లారెడ్డితో కలిసి రాష్ట్రమంతటా (మునుపటి ఆంధ్రప్రదేశ్) అంతా చుట్టివచ్చి అభ్యుదయ రచయితల సంఘానికి పదిలమైన పునాది ఏర్పాటు చేయడంలో రాంభట్ల పాత్ర అపురూపమైంది. ప్రగతిశీల సాహిత్యోద్యమానికి అత్యవసరమైన తాత్విక పునాది నిర్మాణంలో ఒక్కొక్క రాయి పేర్చినవాడాయన.

రాంభట్ల శతజయంతి రెండు తెలుగు రాష్ట్రాల్లోనూ నిర్వహించాలని తెలంగాణ అభ్యుదయ రచయితల సంఘం ప్రతిపాదిస్తే ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అభ్యుదయ రచయితల సంఘం ఈ ఉత్సవాలకు అండగా ఉండడం తన బాధ్యతగా భావించింది. 2020 ఫిబ్రవరి 22న విశాఖపట్టణంలో శతజయంతి ఉత్సవాలు ప్రారంభమైనాయి. కరోనా మహమ్మారి విశ్వరూపం చూపకపోతే ఈ పాటికి అటు ఆంధ్రప్రదేశ్ ఇటు తెలంగాణలోని అనేక జిల్లాల్లో రాంభట్ల శతజయంతి సమావేశాలు జరిగేవి. 2020 మార్చి 22న హైదరాబాద్ లో శతజయంతి సమాపనోత్సవాలు భారీ స్థాయిలో నిర్వహించాలనుకున్నాం. కానీ కుదరలేదు. కరోనా శాంతిస్తే రాంభట్ల శతజయంతి వేడుక సముచిత రీతిలో అభ్యుదయ రచయితల సంఘం నిర్వహిస్తుంది.

శతజయంతి సందర్భంగా సమావేశాలతో సరిపెట్టకుండా ప్రస్తుతం అందుబాటులో లేని రాంభట్ల ముద్రిత రచనలను పునర్ముద్రించాలని అభ్యుదయ రచయితల సంఘం సంకల్పించింది. ఈ వరసలో 1950లో రాంభట్ల విశాలాంధ్ర దినపత్రికలో రాసిన తొట్టతొలి కార్టూన్ కవిత “శశవిషాణం”, జనకథ, వేదభూమి, వేల్పుల కథతో పాటు రాంభట్ల ఆత్మ కథ “సొంతకథ” పునర్ముద్రించాలనుకున్నాం. అందులో భాగంగా జనకథ, వేదభూమి ముద్రణ పూర్తి అయింది. జనకథను మొదట విశాలాంధ్ర ప్రచురించింది. ఇప్పుడు నవచేతన పబ్లిషింగ్ హౌజ్ పునర్ముద్రించింది. వేదభూమి పునర్ముద్రణ బాధ్యతను విజయవాడ మిత్రబృందం స్వీకరించింది.

అభ్యుదయ సాహిత్య ప్రచురణలో అద్వితీయమైన పాత్ర పోషిస్తున్న గుంటూరు జిల్లా అభ్యుదయ రచయితల సంఘం వేల్పుల కథ పునర్ముద్రణ బాధ్యత తీసుకుంది. ఇది త్వరలో వెలువడుతుంది. సొంతకథ, శశవిషాణం పునర్ముద్రణ పనులు తుది దశలో ఉన్నాయి. రాంభట్ల వ్యక్తిత్వం బహుముఖీనమైంది. రాంభట్లకు నివాళిగా సంస్మరణ సంచిక కూడా వెలువడుతుంది.

ఆయన ఈనాడు జర్నలిజం స్కూలుకు మొదటి ప్రధానాచార్యుడు. ఆ మొదటి బ్యాచి జర్నలిజం విద్యార్థుల చేత వ్యాసాలు రాయించాలనుకున్నాం. అందరినీ సంప్రదించడం సాధ్యం కాలేదు. అందుబాటులోకి వచ్చిన వారు రాశారు. సాహిత్య రంగంలో రాంభట్ల సహచరులు, శిష్యులు అనేక మంది అక్షర నీరాజనం అర్పించారు. ఇవన్నీ సంస్మరణ సంచికలో కనిపిస్తాయి.
శతజయంతి సమాపనోత్సవం, గ్రంథాల పునర్ముద్రణ అనివార్య కారణాలవల్ల ఆలస్యమైంది. ఈ లోగా జాతీయస్ఫూర్తి ప్రధాన సంపాదకులు డి.వి.వి.ఎస్. వర్మ సంస్మరణ సంచిక కోసం సిద్ధం చేసిన వ్యాసాలతో జాతీయ స్ఫూర్తి డిజిటల్ సంచిక తీసుకొస్తామని ప్రతిపాదించారు. అభ్యుదయ రచయితల సంఘానికి అంతకన్నా సంతోషకరమైంది ఏముంటుంది. ఈ రూపంలో కూడా రాంభట్ల గురించి తెలిసే అవకాశం రావడం ఆహ్వానించదగిందే కదా. రాంభట్ల మీద అభిమానం, పురోగామి సాహిత్యానికి ఊతమివ్వాలన్న దీక్షలో ఉన్న డి.వి.వి.ఎస్. వర్మకు కృతజ్ఞత చెప్పడం అభ్యుదయ రచయితల సంఘం ధర్మం.

ఆర్వీ రామారావ్
(అధ్యక్షులు, తెలంగాణ అభ్యుదయ రచయితల సంఘం)

స్వీయ రచనలు

అసతో మా సద్గమయ

రాంభట్ల

ఏది సత్యం ఏదసత్యం ఓమహాత్మా ఓమహర్షీ! అన్నాడు శ్రీశ్రీ. ఆయన ప్రశ్నించిన మహాత్ముడెవరో తెలీదు. అడిగిన మహర్షియెవరో అంతకన్నా తెలీదు. ఆ మహాత్ములు మహర్షులు మతప్రవక్తలు అయివుంటే నాటి శ్రీశ్రీ మూడ్ ఎలాంటిదో అసలే తెలీదు. మతానికిమూలం పురాణాలు పురాణాలనుంచి పుట్టిన విశ్వాసం. సదసద్వివికిత్స తాత్విక సమస్య. తత్వాలు జ్ఞాన సాధనాలు. జ్ఞానానికీ విశ్వాసానికీ చుక్కెదురు. తత్వశాస్త్రాల చరిత్ర చూస్తే అవి పురాణాలకు మతాలకు విరోధంనుంచే పుట్టాయన్న సత్యం గోచరిస్తుంది.

మతం తత్వశాస్త్రం పుట్టినవి పుట్టినట్టుగానే లేవు. అవి నిత్యం సంఘర్షిస్తూనే వస్తున్నాయి. ఈ సంఘర్షణ వల్ల అటు తాత్విక భావాలు ఇటు మత భావాలు కూడా మారుతు వస్తున్నాయి. ఇవి ఇలా వుండగా విజ్ఞాన శాస్త్రాలు పుట్టి పెరుగుతున్నాయి. విజ్ఞాన శాస్త్రాలు నిరూపిస్తున్నది ప్రత్యక్ష సత్యం. విశ్వాసానికి ప్రత్యక్షం విరోధి. అందువల్ల మతం తన ఆయుధాన్ని విజ్ఞాన శాస్త్రం మీదికి మళ్లించింది. తత్వశాస్త్రాలు విజ్ఞాన శాస్త్రాలతో జట్టు కట్టాయి. ఆదశలో మతం తత్వశస్త్రాల సాయాన్ని పొందడానికి యత్నిస్తూంది. తాత్విక చర్చల్లో కనిపించే డయలెక్టిక్స్‌కు కొత్త వ్యాఖ్యానాలు చేయడం మొదలు పెడుతుంది. సత్ అంటే సత్యం దానికి విరుద్ధపదం అసత్. అసత్యం. సత్యాన్ని బౌద్ధులు నిత్యం అన్నారు. ఈ బౌద్ధ పదం పాళీ భాష ద్వారా వచ్చి మనకు 'నిజం' అయింది. నిత్యానికి వ్యతిరేక పదం అనిత్యం. కాని తెలగు నిజానికి వ్యతిరేక పదం ''అబద్ధం'' - ఇంగ్లీషు ట్రూత్‌కి ఏంటానిం ఫాల్స్ అయినట్లు. అబద్ధం అంటే బద్ధంకానిది, దేనికీ కట్టు పడనిది అని అర్థం. ఇది తర్కం హేతువాదం పెరిగిన తరవాత పుట్టిన మాట అయివుంటుంది. అలాగే నిజం అన్న మాటకు సంస్కృతంలో వేరే అర్థంవుంది.

భారతదేశాన తత్వశాస్త్రాలు ఉపనిషత్కాలంలో పుట్టాయి. తత్వశాస్త్రాలతో పాటే డయలెక్టిక్స్ కూడా పుట్టాయి. భారతీయ డయలెక్టిక్స్‌కు గుండెకాయ నెగెటివు వ్యతిరేక పదం. అందువల్లనే ''అసతో మా సద్గమయ-తమసో మా జ్యోతిర్గమయ-మృత్యోర్మా అమృతంగమయ'' అన్నసూక్తి పుట్టింది. అసత్యంనుంచి సత్యానకి కొని పొమ్మని నిత్యం కోరుకుంటూ వుంటారు జ్ఞానులు.

డయలెక్టిక్స్ ననుసరించి సత్యం దిగంతరేఖ లాంటిది. దాన్ని అందుకొనడంకోసం ఎంత పురోగమించినా దృక్కుకూ దృశ్యానికీ అంతే దూరం వుంటుంది. అందువల్ల సత్యాన్వేషణ నిరంతరం సాగుతూనె వుంటుంది. ప్రతి సత్యమూ సాపేక్షమేకాని పరమసత్యంవుండదు. ఇది జ్ఞాన పద్ధతి. తాత్త్విక పద్ధతి. విశ్వాసం ఇందుకు భిన్నం. అది మతపద్ధతి. ఆ మతాలు చెప్పిందే పరమ సత్యం. నేటిమతాలన్నీ '' పరమ సత్యాలు''; మతప్రవక్తలు చరమగురువులు.

చరమగురువు పరమ సత్యం. ఇది మతసిద్ధాంతం. దీని సమర్థన కోసం సత్యాన్ని వ్యావహారిక సత్యం అనీ పరమసత్యం అని విభజించారు మతవాదులు. ఈ వాదాన్ని

సమర్థించుకొనడానికి తత్వశాస్త్రాలనూ విజ్ఞాన శాస్త్రాలనూ తోడు తెచ్చుకుంటూవుంటారు. ఎదిగీ ఎదగని శాస్త్రాలు అందుకు తోడ్పతూవుంటాయి కూడా. రుగ్వేదం పదోమండలంలోని ఒక సూక్తం ఇందుకు చక్కని ఉదాహరణ. ఆసూక్తమిది.

''నాసదాసీన్మోసదాసీత్తదానీం నాసీద్రజోనోవ్యోమాపరోయత్''

ఇందులో మొతటి వాక్యమే ఆసూక్తానికి పేరుగా పెట్టారు. ఇది పూర్వమర్యాద. ''అప్పుడు సత్తులేదు. అసత్తులేదు. అలాగే భూమి లేదు. ఆకాశంలేదు'' అని ఆసూక్తానికి అర్థం. సత్తు అసత్తు తాత్విక పరిభాష. భూమ్యాకాశాలు ఆనాటికి లేవన్నది మతభావన. ఈ మత భావన అచ్చం ఇలాగే అసురవేదంలో కూడా కనిపిస్తుంది. అసలది ఏడువేల ఏళ్లనాటి సుమేరు కావ్యం. క్రీస్తు పూర్వం మూడో సహస్రాబ్ది చివరన దాన్ని అసుర బాషలోకి అనువదించారు. దానికి బాబిలోనియన్ జెనిసిస్ అని పేరుపెట్టారు పండితులు. దాని తొలి వాక్యమే పుస్తకం పేరు అయింది చూడండి.

ఎనూమాఎలిష్ లానబూ షమూము.

షప్లిష్ అమ్మతుం షుమా లాజక్రా.

అప్పుడు పైన అంతరిక్షానకి పేరు లేదు. కింద భూమికింకా పేరు పెట్టలేదు. ఇదీ ఆ అసుర వేద వాక్యానికి అర్థం. అసురభాషలో ఈ గ్రంథంపుట్టిన వెయ్యేళ్లకు బైబిలు పాత నిబంధన రచన ఆరంభం అయిందంటున్నారు పండితులు. ఆనాటి ప్రపంచ పటాన్ని గిడియన్ బైబిలు డూట్రోనమీ చివరన చూడవచ్చును.

బల్ల పరుపుగా భూమి పైన గుబ్బ గొడుగులా ఆకాశం. సూర్యచంద్ర గ్రహతారకాదులు భూప్రదక్షిణంచేస్తూవుంటాయి. ఈ భావన ఎంత కాలం వరకు సత్యంగా చలామణి అయింది? ఇప్పటికి పదహారు వందల ఏళ్ల కిందట అంటే నాలుగో శతాబ్దంలో ''సౌరకేంద్రక'' సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించినందుకు ఆర్యభటుని దేశబహిష్కృతుని చేశారు. అది సత్యం అని తెలిసినా బహుజనాభిప్రాయానికి జడిసి వరాహమిహిర బ్రహ్మగుప్తులు క్షీరసాగర మథన పురాణం మరుగున దాగొన వలసి వచ్చింది. పశ్చిమాన కోపర్నికస్ గెలీలియోలు శిక్షలను భవించవలసి వచ్చింది. ఇప్పటి మన పెద్దలు శాస్త్రీయ సత్యాలను కాదని రుజావు చేయలేక అవి లౌకిక సత్యాలు 'పారమార్థిక' సత్యం వేరు అని సత్యానికి విశేషణాలు తగిలించి తప్పించుకుంటున్నారు.

సత్యాన్ని తాత్వికంగా విశ్లేషించడానకి ముందు ఆశాస్త్రాల స్వరూపస్వభావలను గురించి తెలుసుకొనవలసి వుంటుంది. ప్రతి సమగ్ర తత్వశాస్త్రంలోనూ రెండు భాగాలుంటాయి. ఒక దాన్ని శారీరక మీమాంస (ఆంటోలజీ) అంటారు. రెండోదాన్ని జ్ఞాన మీమాంస (ఎపిస్టమోలజీ) అంటారు. సత్యం అన్నది జ్ఞానమీమాంసా భాగానికి సంబంధించిన సమస్య. శారీరక మీమాంస భౌతిక విశ్వ అస్తిత్వాన్ని (బీయింగ్) చర్చిస్తుంది. జ్ఞాన మీమాంస మనషి చైతన్యాన్ని (కాన్షస్‌నెస్) చర్చిస్తుంది.

మనషి పుట్టిన నాటి నుంచీ యివి రెండూ వున్నాయి. ఈ రెండింటికీ గల సంబంధం ఏమిటి అన్న ప్రశ్న నుంచి తత్వశాస్త్రాలు పుట్టాయి. ఈ ప్రశ్ననే తత్వ శాస్త్రమౌలిక

ప్రశ్న (బేసిక్ క్వశ్చన్ ఆఫ్ ఫిలాసఫీ) అంటారు పండితులు. రెండూ వున్నమాట నిజమే కాని అందులో అగ్రిమం యేది అనగ్రిమం యేది. నేయి యేది? అనుయాయియేది? ఏది ప్రైయిమరీ ఏది సెకండరీ? అస్తిత్వం అగ్రిమం అన్నవి భౌతిక వాదాలవుతాయి. చైతన్యం కాన్షస్‌నెస్ అగ్రిమం అన్నవి భావవాదాలు అవుతాయి. రెండూ సమానమే అన్నవి ద్వయిత వాదాలు అవుతాయి. ద్వయితాన్నే ఇంగ్లీషులో డ్యూయెలిజం అంటారు. మతాలకు తత్వ శాస్త్రాలకు చుక్కెదురు అయినా మత సిద్ధాంతాలను తాత్వికంగా విశ్లేషించిచూస్తే ప్రతి మతమూ ద్వయితమే అవుతుంది. మిగతా తత్వాలు ఏకతలు, మోనిజాలు.

భావవాదాన్ని వస్తునిష్ఠం (ఆబ్జెక్టివు) ఆత్మనిష్ఠం (సబ్జెక్టివు) అని రెండుగా వర్గీ కరించారు శాస్త్ర వేత్తలు. భౌతిక వాదంలో ఈ వర్గీకరణ ఇపుడు కానరాదు. కాని ఆది (శైశవ) దశలో వున్నప్పుడు వుండేదనడానికి ఆస్కారంవుంది. హైలోజోయిజం, హెడోనిజాలను ఇలావర్గీక రించ వచ్చునని కొందరంటారు. ఆత్మనిష్ఠాన్ని శాక్త తాత్వికులు ''అహంత'' అన్నారు. వస్తునిష్ఠాన్ని 'పరాహంత' అన్నారు. ఈ మాటల్లో 'డయలెక్టిక్సు' బీజరూపంలోకనిపిస్తాయి. ఈ కొలమానంతో చూస్తే ప్లేటో హెగెల్ యిద్దరూ పరాహంత భావవాదులు. శంకరుడు అహంతభావవాది.

పరాహంతభావవాదులు కొనకు దేవుని దగ్గరకు చేరుతారని పశ్చిమ పండితులంటారు. ఆ తత్వవేత్తలు అలా చేరారోలేదో తెలీదు కాని మతవాదులు దైవసమర్థన కోసం ఆ తత్వాలను వాడుకుంటున్నారన్న మాట నిజం. మన దేశాన జైనబౌద్ధాలు అహంత భావవాదాలే. ఐనా బౌద్ధులు దైవవాదాన్ని ఖండించడం కోసం తమ తత్వాన్ని విస్తారంగా వాడారు. తర్కశాస్త్ర వ్యాఖ్యాత అయిన ఉదయనుడు దేవుడిని వ్యాజనింద చేస్తూ ఇలా అంటాడు ''ఐశ్వర్య మదమత్తోసి మామవజ్ఞాయ వర్తసే-ఉపస్థి తేషు బౌద్ధేషు మదధీనా తవస్థితిః'' ఐశ్వర్యంతో మద మెక్కి నన్ను లెక్క చేయడం లేదు కాని బౌద్ధులు ఎదురైనప్పుడు మాత్రం నీ బతుకు నా చేతులో వుంది'' అని మాత్రం మరిచిపోకని హెచ్చరిస్తాడు.

అహంతభావవాదులు కొనకు సోలిప్సిస్టులవుతారని కొందరంటారు. సోలిప్సిజం అంటే నేనున్నాను కనక జగత్తు వుంది. నేను లేక పోతే జగత్తే లేదన్న తత్వం. ఇది పశ్చిమాన వుంది కాన మన దేశాన లేదు. భౌతిక వాదాభిమానులు భావవాద తత్వాలను తుండూ తుపాకితోసహా (లాక్ స్టాక్ అండ్ బేరల్) తిరస్కరిస్తూవుంటారు. చదివిన తరవాత అలా తిరస్కరస్తే తప్పు లేదు. భావవాద తాత్వికుల మానవ మనస్తత్వాన్నీ (సైకాలజీ) రససిద్ధాం తాన్ని (ఎస్తటిక్సు) అత్యున్నత స్థాయికి పెంచారు. ఆసత్యాన్ని భౌతిక వాదాభిమానులు గ్రహించడం లేదు. భావవాదులు వీటినే కాదు డయలెక్టిక్సును కూడా పెంపొందిస్తూ వచ్చారు. ద్వంద్వాలు వాటి సంఘర్షణను అనేక కోణాల నుంచి చర్చిస్తూవచ్చారు.

ఏకతను ద్వంద్వాలుగా విడగొట్టి ఆ ద్వంద్వాల సంఘర్షణ ద్వారా, ఆ ఏకతను అర్థంచేసుకొనడమే డయలెక్టిక్సు సారాంశం అంటారు పెద్దలు.ద్వంద్వాలలో అన్వంశం (పాజిటివు) ప్రత్యంశం (నెగిటివు) రెండూ వుంటాయి. అన్వంశం సామాన్యులకు కూడ అర్థం అవుతుంది. ప్రత్యంశావగాహన అంత సులభం కాదు. అందుకని తాత్వికులు ప్రత్యంశా నికి ప్రాధాన్యం ఇస్తారు. ప్రత్యక్షం అంటే ఇంద్రియాల ద్వారా వచ్చిన జ్ఞానం. పరోక్షం అంటే అనుమానం లేదా తార్కిక జ్ఞానం. జ్ఞాన మీమాంస లోని ఈ రెండు దశలూ సామాన్యులకు

కూడా తెలుసును. శంకరుడు ప్రతిపాదించిన తత్వానికి ''అపరోక్షజ్ఞానం'' అని పేరు పెట్టాడు. ఆ మరో నెగేటివుద్వారా తన తత్వాన్ని ప్రతిష్ఠించాడు. ద్వంద్వాలను మధించిన శంకరుడు తన తత్వానికి పేరు పెట్టడంలో కూడా ఇదే పద్ధతిని అనుసరించాడు.

ద్వంద్వాలున్న మాట నిజం. కాని వాటిలో ఒక్కదాన్నే స్వీకరించి రెండోదాన్ని లేకుండా చేయడం అసాధ్యం. ప్రతి ఏకతలోనూ ఆ ద్వంద్వాలున్నాయి. కనక తన ఏకతా సిద్ధాంతానికి అంటే మోనిజానికి అద్వయితం అన పేరు పెట్టుకున్నాడు. ఈ అద్వయిత పదాన్నే మనం డయలెక్టిక్సుకు వాడుకానవచ్చును. డయలెక్టిక్సును మన భాషలో అంతకన్న మిన్నగా చెప్పడం సాధ్యంకాదు. అయినప్పుడు శంకరాద్వయితం డయలెక్టికల్ ఐడియలిజం అవుతుంది. డయలెక్టికల్ మెటీరియలిజాన్ని భౌతికాద్వయితం అని పిలవడం సమంజసంగా వుంటుంది.

ఇదే అద్వయిత విధానంలో చెప్పిన ఉనిషత్ సూక్తి ''అసతో మా సద్గమయ'' అన్నది. ఆ సూక్తిలో తొలుత వాడినది నెగెటివుపదం. దాన్ని బట్టి చరమ సత్యం పరమ సత్యం అన్న దేదీవుండదనీ సత్యాలన్నీ సాపేక్షలు మాత్రమేననీ విదితం అవుతుంది. అంచాత -

అసతో మా సద్గమయ, తమసో మా జ్యోతిర్గమయ, మృత్యోర్మా అమృతం గమయ. ★

గిరీశం - శకారుడూ

- శ్రీ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి

సాయంకాల మైనది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెడతానని నెల రోజులకిందట యిరవై రూపాయలు పట్టుకెళ్లి డాన్సింగర్లుకింద ఖర్చు పెట్టాను. యీవేళ ఉదయం పూటకూళ్లమ్మకీ నాకు యుద్ధం వై పోయింది. బుర్ర బద్దలు కొడదాంవా అన్నంత కోపం వచ్చిందిగాని పూర్రిచ్చర్డు చెప్పినట్లు పేషెన్సు వుంటేగాని లోకంలో నెగ్గలేం - అంటూ భూమ్మీదికి అవతరించాడు గిరీశం. వసంతసేనా నిలునిలు! ఎందుకు హడావుడిగా పారిపోతావు? నిన్ను చంపనులే! అని భూమి బద్దలు చేసుకొని పైకి వస్తాడు శకారుడు.

భూపతనమైన దగ్గరనుంచీ గిరీశానికి పట్టుకున్న దొకటే గొడవ. ఈపూటకు భిఛాణా ఎక్కడప్పెయాలి అని.

భూమ్మీది కొచ్చిన దగ్గరనుంచీ శకారుని దొకటే చూపు. ఈపనిని ఎలా సాధించాలి అని.

బతుకు తెరువు కోసం గిరీశానికున్న సాధనాలు : చురుకైన బుద్ధి, మంచి వాగ్దాటి.

కార్యసాధన కోసం శకారుని కున్న హంగు : రాజుగారి బావమరిది పదవి.

పుడితే రాజుగారి బావమరిదివై పుట్టు! కాకుంటే సానిదాని తమ్ముడివై పుట్టు! అని ఒరియాలో సామెత ఉంది. శకారుడికీ రెండూ కలిసి వచ్చాయి.

డబ్బుకి కొరత లేదు. అధికారానికి అంతు లేదు. అందుకని అతనికి ఆలోచించవలసిన అవసరం ఎప్పుడో కాని కలగలేదు.

గిరీశాని కలా కాదు. పూటకు టికాణా లేని బుక్కా ఫకీరతడు. అర్థ విహీనునికి అధికారం ఎక్కడిది? అభిమానం ఎక్కడిది? పూర్రిచ్చర్డు చెప్పినట్లు పేషెన్సును ఒంట పట్టించుకొనక తప్పదు. అందుకే ఆపద గడవడంకోసం సానిదాని మంచంకింద దూరాడు. అగ్నిహోత్రావధాన్లు ఇంట్లో అరవచాకిరీ చేశాడు.

గిరీశానికి పునాదే లేదు కాని సూది మొనమీద బ్రహ్మాండా లల్లగల ఊహాశాలి! కనుక కలలు కనడం అతని వృత్తి. తన కలలను ఇతరులకు చూపించగలడు. వారినికూడా ఆ కలల్లో కీడ్చి అందులో వేషం వేయించగలడు.

స్వర్గానికి నిచ్చెన్లేసి బుచ్చెమ్మని ఒక్కొక్క మెట్టే ఎక్కించేశాడు. ఇల్లూ పెరడూ నౌకర్లూ చాకర్లూ పిల్లాజల్లా మాయలఫకీరు విభూది చల్లినట్లు మొలిపించాడు. ''చెప్పడం మరిచిపోయాను. అప్పుడు మన వెంకటేశం మనదగ్గరే వుండి చదువుకొంటాడు'' అంటాడు.

''అలా అయితే మరి నాన్న కేఖర్చుండదు. నాన్నా అమ్మా వాడి చదువుకోసం దెబ్బలాడ్రు''.

''నాకో చిన్న గుర్రబ్బండీ కావాలి''

''వేరే నీకు బండీ యెందుకు? మా పిల్లల బండిలో నువ్వుకూడా వెళ్లుదువు గాని''

ఇదుగో ఈలాంటి కలిల కవచాలను తొడుక్కొని జీవనసంగ్రామంలోకి దిగాడు గిరీశం.

శకారుని కీకలిలూ గిలిలూ జాన్తానై. నాలుగు నిలువుల లోతునుంచీ నల్ల శానపు రాతితో కట్టిన పునాది అతనికుంది. బుఱ్ఱ బద్దలు కొడదామన్నంత కోపం రావాలే కాని వస్తే పేషెన్సు తెచ్చుకోవలసిన అవసరం లేదు. అతని కాలు నడవాలనుకొంటే నడుస్తుంది. చెయ్యి కొట్టాలను కొంటే కొట్టేసేస్తుంది. అతను కన్ను మెచ్చినదాన్ని కామిస్తాడు. పన్ను మెచ్చినదాన్ని సేవిస్తాడు. ఆలోచనకన్న ముందు అమలు జరిగిపోయే జీవితం. అలాంటప్పుడు అయినదానికీ కానిదానికీ అనవసరంగా ఆలోచిస్తూ కూర్చోడం శుద్ధ మూఢత్వం. అంటే శకారునిపట్ల ఆలోచనకీ మూఢత్వానికీ అభేదాధ్యవసాయం కుదిరింది కాబట్టి మూఢత్వం అనే ముసుగుతో శకారుడు జనంమీద పడతాడు.

తడబాటు మాటల్లో తన మౌఢ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తాడు. అతడి పాత్రకు జీవం ఇదే.

నువ్వు రాక్షసివా దొంగవా? దొంగవైతే ఎందుకు కరవ్వు. రాక్షసివైతే ఎందుకు రాచుకోవు? అని ప్రశ్నిస్తాడు. రాముణ్ణి చూసి భయపడ్డ ద్రౌపదిలా పారిపోతా వెందుకే అని అడుగుతాడు.

ఇంతకీ శకారునికి పురాణ కథ పరిజ్ఞానం లేదంటారా? అతను నిజంగా మూఢుడేనంటారా? ''ఆ బోజనం రాజుగోరు బోంచేసే యేల కాల్లుగుద్దే కాలిదాసు కిచ్చినట్టు అచ్చర నచ్చలనిచ్చే'' అన్న పేరిగాడి కోవకు చెందినవాడా శకారుడు? కాదు.

ఈలాంటి తడబాటు గిరీశానికి కూడా వుంది. ''ఖగపతి అమృతముతేగా భుగభుగమని పొంగి...'' ఇది బృహన్నారదీయం నాలుగో ఆశ్వాసంలో వుంది అంటాడు.

''కపిత్థాకారా భూగోళా'' అని మనుధర్మ శాస్త్రంలో చెప్పినాడు. కపిత్థం అంటే యేమిటి?

''నారింజ పండు''

''వెరిగుడ్ ! అందుకు అమర నిఘంటువులో పద్యం నీకు వచ్చునా?''

''రాదు చెప్పండి రాసుకొంటాను.''

''యింతలు బదరీఫలములు యింతలు మారేడుపండ్లు యాడుకు జోడై...'' అని అడ్డంగా నరికేస్తాడు గిరీశం?

అయితే మరి గిరీశం కపిత్థం అంటే అర్థం తెలియని జడుడా? అమర నిఘంటువులో ఏముందో ఎరగని మూఢుడా? కాదు.

కార్యసాధనకోసం శకారుడు చేపట్టిన చంద్రాయుధం తడబాటు, లక్ష్యసిద్ధికోసం గిరీశం ఉపయోగించిన జోడుగుళ్ల రివాల్వరు ఈ దబాయింపు.

శకారుడివి తెలివితక్కువ మాటల్లా కనిపిస్తాయి. గిరీశానివి దబాయింపు బదాయింపులా అనిపిస్తాయి.

గిరీశం దబాయింపులాగే శకారుని తెలివి తక్కువతనం కూడా ప్రయోజనాపేక్షతో పట్టించు కొన్న లక్షణం.

అర్థమదం అధికారమదం గలవాడు శకారుడు. అలాంటివాడు తినగా మిగిలిన కరకుట్ల కోసం అనగా మిగిలిన మైరేయంకోసం నలిపి పారేసిన నట్టువరాంద్రకోసం అతడి చుట్టూ మూగే ఆశ్రితులు అరవై వేలమంది!

పల్లెత్తగలవాడు పరివారంలో వుండరాదు. ఎదురు చెప్పగలవాడు ఎక్కడా కానరాకూడదు. అదీ శకారుని అభిమతం. అతడు నందంటే నందీ పందంటే పందీ. అదే బాబతే చుట్టూ వుండాలి.

ఒరేయ్! ఆ మొండిగోడమీంచి బండి తోలుకురారా! అంటే -

- అనేమిటి బాబూ! గిత్తలు సచ్చిపోవాయే. బండిరిగి పోదా, మీ గులాపోడు సచ్చిపోతాడే! - అనకూడదు. అలా అంటే -

ఒరేయ్! నే నెవణ్ణో తెలుసా? రాజుగారి బావమరిదిని! గిత్తలు చస్తే కొత్త గిత్తలొస్తాయి. బండి విరిగితే కొత్త బండి వస్తుంది. నువ్వు చస్తే కొత్త నువ్వు వస్తావు!

అని కళ్లెర్రచేయాలసిందే శకారుడు. బండి వచ్చిన తర్వాత ''చూశావా మరి! గిత్తలు తెగలేదు తాళ్లు చావలేదు'' అనాలిసిందే.

గిత్తలు తెగడమేటి తాడు సావడమేటి బాబూ! నానెప్పుడూ సూడ్డేదే అని ఆ నౌఖరు వాడనకూడదు. బాబుగారు చెప్పారంటే అంతే. కాకులు పరిగెత్తాల్సిందే, నక్క ఎగరాల్సిందే. దీని కింక తిరుగు లేదు.

ఈ తిరుగులేని అధికారం ఇప్పుడెన్నో చాయలో వుందో తేల్చి చెప్పే నికషోపలమే శకారుని మూఢత్వం.

అలాగే గిరీశానికి కూడా అనుకొన్న చోటికి తీసుకెళ్లేజోడు గుర్రాలసార్టు లాంటిది దబాయింపు అనే ఆ జోడుగుళ్ల రివాల్వరు!

బుచ్చెమ్మ అమాయిక. ఆమె దగ్గర గిరీశం పాదరస్తాలేమీ పనికి రాలేదు. లవ్ సిగ్నల్స్ రామరామా! ఏమీ తెలియవు. కనుక బుచ్చెమ్మ ముందర కొంత శృంగారం కొంత రీజనూ కలిపి సమయం వచ్చినప్పుడల్లా తన మనసు వెళ్లబోయాలి. అందుకని క్రియేషన్ అనే పాఠంలోంచి కపిత్థాకార భూగోళంపైకి దిగి అక్కణ్ణుంచి అమరనిఘంటువు మీదుగా 'బంతులు తామర మొగ్గలు దంతీ కుంభముల బోలు తరుణీకుచము'ల వరకూ దౌడుతీశాడు. అక్కణ్ణించి విడోస్, బుచ్చెమ్మ ప్రశ్న, విడోమ్యారియేజ్, దమయంతి రెండో పెళ్లికి ధరనుండే రాజులెల్ల దడదడవచ్చిరీ అన్న శాస్త్రనిదర్శనం అన్నీ వరసనే దడదడా వచ్చేశాయి. ఏ మాట నయినా తను తలుచుకొన్న విషయంలోకి అలా అలా మళ్లించగల మాటకారి గిరీశం. అవకాశాన్ని ఆసాంతం వాడుకోగల పొలిటీషియన్ గిరీశం!

హాయిగా బతకాలంటే హైద్రాబాదు నవాబుగారి ముసాహెబ్ ఉద్యోగం లాంటివి తప్ప మరొకటి లాభంలేదని గిరీశం మతం. అలాంటి అధికారం రాలేదు కాబట్టే గిరీశం పొలిటీషియనుగానే వుండిపోయాడు. అందుకని అడుగడుక్కీ ఒపీనియన్స్ చేంజి చేస్తూ వచ్చాడు. ఒపీనియన్ చేంజి అయినప్పుడల్లా ధోరణీ వైఖరీ మారడం సహజం కదా!

మరి శకారు డలా కాదు. హమేషా బాద్షావారి హుజూరున వుండే అదృష్టం అతని కేనాడో అబ్బింది. అలాంటివాడి కింక పొలిటిక్స్‌తో పనేమిటి? ఒపీనియన్స్ చేంజి చేయవలసిన అవసరం యేమిటి? అందుకని అతని ధోరణిలోనూ వైఖరిలోనూ మార్పు రాదు. రావలసిన అవసరమూ లేదు.

కాగా అతను కూడా గిరీశంలాగే ప్రాప్తకాలజ్ఞుడు. సమయానుకూలంగా చక్రం తిప్పగల నేర్పరి. మంచి పొలిటీషియన్.

అయితే అధికారం పని చేయనప్పుడు మాత్రమే పోలిటెక్సు వస్తాయి. పోలిటెక్సు చిక్కనై పేరుకుంటే అధికారం. అధికారం కరిగి పలచనైతే పోలిటెక్సు. ఇది చిదంబర రహస్యం.

వసంతసేనని చంపడానికి విటచేటు లిద్దరూ వెనక్కి తగ్గడంతో ఆ పని తానే చేతులార చేయవలసి వచ్చింది. కాని హత్య చేస్తే అధికరణుల బోడదీ వుంటుందని తెలుసును. తానెంత రాజుగారి బావమరిది అయినా అధికరణస్థానంలో ఆ పప్పు ఉడకదని కూడా తెలుసును. ఇలా బుర్ర వేడెక్కేసరికి అధికారం ఆవిరై పోయి పోలిటెక్సుగా మారిపోయింది.

విటచేటు లిద్దరినీ తప్పుకని పంపించేశాడు. వాళ్లకన్ను కప్పి వసంతసేన పీక పిసికేశాడు. చచ్చిందని తోచగానే శవాన్ని దాచేసి చడీ చప్పుడూ లేకుండా ఇంటిదారి పట్టాడు.

ఆ తర్వాత అధికరణస్థానంలో అతడు చూపిన పోలిటెక్సు అత్రుత తన సహజ ధోరణి విడిచిపెట్టకుండానే కావలసినంత నయం కనపరిచాడు. తాను కింద కూర్చున్నాడు. ముద్దాయికి కుర్చీ వేస్తే పాయింట్ ఆఫ్ ఆర్డర్ తెచ్చాడు. కొసకు ముద్దాయి మీద నేరం రుజువయ్యే సమయం చూసి తాను కుర్చీ ఎక్కి ముద్దాయిని కిందికి దింపాడు.

చారుదత్తుణ్ని కొరత వేయడానికి కొంచుబోతూవుండగా చేటకుడు కట్టుత్రాళ్లు తెంచుకు వచ్చి అసలు దోషెవరో బైట పెట్టబోయినప్పుడు అన్న కొడుకు కొంపతీశాడే అనుకొంటాడు శకారుడు. వెంటనే పాదరసం లా బుర్ర పనిచేయడం మొదలు పెడుతుంది. పెద్ద పొలిటీషయన్ అయిపోతాడు.

చిటికలో వాడిమీద దొంగతనం మోపి ప్రజల్ని నమ్మిస్తాడు. చారుదత్తునిమీద ప్రజలకు గౌరవం వుంటుంది. ఆ భావాన్ని తొలగిస్తేనే కాని కొరత నెరవేరడం కష్టం. అందుకని హత్య చేసినట్లు చారుదత్తుని నోటనే పలికిస్తాడు.

ఇలా అవసరం వచ్చినప్పుడు అద్భుత సమయస్ఫూర్తి చూపడంలో గిరీశానికి సమవుజ్జీ శకారుడు.

పోతే గిరీశంలో కూడా శకారలక్షణం లేకపోలేదు. కించిత్తు అధికారం చెలాయించే అవకాశం వచ్చిందంటే చాలు గిరీశం ముమ్మూర్తులా శకారుడై పోతాడు.

''ఈ ఘోరమైన అబద్ధాలు నీతో యెవడు చెబుతున్నాడో కన్నుక్కోలే ననుకొన్నారా యేమిటి? సప్తసముద్రాలు దాటినా వాడి పిలకట్టుకొని పిస్తోల్తో వొళ్లు తూట్లు పడేటట్లు ఢాంఢామని కొట్టకపోతే నాపేరు గిరీశమే నినదభీషణ శంఖము దేవదత్తమే!'' అని తన ఎంగ్రెన్ మధురవాణి ముందు గిరీశం వేసిన చిందులా -

'దుశ్శాసనుణ్ణిగ సిగపాయదీసి తందునా? ఎవ డడ్డం వొస్తాడో జమదగ్ని కొడుకు భీవుడడ్డం వస్తాడో కుంతికొడుకు దశకంటు డడ్డం వస్తాడో చూస్తాను!' అని వసంతసేనముందు శకారుడు వేసిన రంకెలూ ఒక శాస్త్రకట్టుకు చెందినవే.

కన్యాశుల్కంలో గిరీశం నాయకుడు. దీన్ని ఆలంకారికు లంగీకరించక పోవచ్చును. ఆలంకారికులు అగ్నిహోత్రావుధాన్లు లాంటివాళ్లు వైయాకరణులు బుచ్చావుధానులు లాంటివాళ్లు, గిరీశం అన్నట్లు వాళ్లు లోకాతీతులు. బ్రహ్మ చెపితే వినరు.''

సరే నాయకుడని చెప్పాక నాటకానికి అతడు ప్రాణం అని వేరే చెప్పనక్కర లేదు. గిరీశం

లేకపోతే అటు వెంకటేశం గాలికి ఎగిరిపోతాడు. మధురవాణి ఇటు వానకు కొట్టుకుపోతుంది. గాలీ వానవస్తే కథే లేదు.

నాటకం అంతా అయిన తర్వాత మనం కూడా 'డామిట్ కథ అడ్డం తిరిగింది?' అని గిరీశంతో నిష్క్రమిస్తాం. మిగతావాళ్లంతా ఏ గంగలో దిగారో మనం పట్టించుకోం.

మృచ్ఛకటికలో శకారుడే నాయకుడంటే అంతా అగ్నిహోత్రావుధానులు అయిపోతారు. 'యీ గాడిదెకొడుకు యింగిలీషు చదువు కొంపముంచింది' అని సిగపాయ పుచ్చుకొంటారు. పోనీండి శకారుడు ప్రతినాయకుడు. ప్రతి నాయకుడు లేకపోతే నాయికా నాయకులకు కష్టాలుండవు కదా? వాళ్లు కష్టాలు గడచి గట్టెక్కపోతే ఇంక నాటకమేం వుంది?

చారుదత్తు డెక్కడ? వసంత సేన ఎక్కడ? చారుదత్తుని కొరతవేయబోయే ముందు జన సంచలనం ఎక్కడ? అది లేకపోతే విప్లవ విజయానికి వీ లెక్కడ?

అందుకని కన్యాశుల్కానికి గిరీశం ఎంతో మృచ్ఛకటికకు శకారుడంత, ఉభయులూ ఆ నాటకాలకి ప్రాణాలు.

నాటకం అయి ఇంటికి పోతున్నప్పుడు కన్యాశుల్కంలో గిరీశంలాగ మృచ్ఛకటికలో శకారుడు ఖడేరావని మనల్ని నిలేస్తాడు. అందుకని 'అమ్మయ్య బతికాను బాబూ!' అంటూన్న శకారుని వెంట మనకు వెళ్ళక తప్పదు.

ఇంకా బానిస ధర్మం పూర్తిగా చావని రాజస సమాజంవాడు శకారుడు. రాజస సమాజంలో వుంటూ రానున్న కొబేర సమాజపు తొలిరేకలు సోకినవాడు గిరీశం. అయినా సమాజం ఇంకో రెండు దశలు దాటినా తమ అస్తిత్వానికి ఢోకా లేని శాశ్వతులు వీరిద్దరున్నూ.

బతుకు పెద్ద ప్రశ్నోపనిషత్తుగా వున్నంత కాలం - ప్రకృతికి భర్తన్నే నే అని ఆత్మవిశ్వాసం వున్నంతకాలం - అంధకారంలో సైతం ఆశను వెతక గలచూపు ఉన్నంతకాలం గిరీశం వుంటాడు.

అలాగే పరమపదసోపాన పటంలాగ అధికార అంతరువులున్నంత కాలం శకారుడూ వుంటాడు. పించను తీసుకోడానికి తాత తాలూకాఫీసుకి వెళితే నువ్వు బతికున్నట్టు సర్టిఫికేటేదయ్యా అని గద్దించే రాష్ట్రీయశ్యాలకు లీ నాడు మాత్రం లేరూ?

అనుకొన్నట్లు హైద్రాబాదు నవాబుగారి దగ్గర ముసాహిబుద్యోగమే అయి హమేషా హుజూర్న వుండే అదృష్టమే పట్టివుంటే అప్పుడు ఈ శకారునికి దీసిపోయేవాడా గిరీశం?

మొదటినుంచీ ఎక్కడ భిఛాణా వేయాలన్న సమస్యే వుంటే పూర్రిచ్ఛర్డుని తలచుకోకపోయే వాడా శకారుడు? ఎవరి పరిస్థితుల్ని బట్టే వారి శీలాలు ఏర్పడ్డాయి. ఒకరు పొలిటీషియనూ మరొకరు ఆ పొలిటీషియనుకు ధ్యేయమైన పవరు. అంతే తేడా.

కాగా ఉభయులలోను అంచులొరసి ప్రవహిస్తున్న ప్రాణశక్తి ఒకటే. అందుకే ప్రాణాన్ని ప్రేమించే ప్రతివారికీ వారిమీద అంత అభిమానం.

పరిశోధన సౌజన్యంతో

చంద్రహాసం

ఎర్రని వేకువ వస్తే
విచ్చిన గుండెలు చూస్తే
ఆకులు వలిచిన మోదుగ
నిలువున నిప్పులు పూస్తే
ఒకరిని మూర్కొనును భయం
చివురించును ఒక హృదయం

రేపు నేడు కనిపిస్తే
నిజంగా నిజంగా వస్తే
పొత్తిలిలో పురిటిపాప
పిడికిలూపి నినదిస్తే
ఒకరిని పెనవేయు భయం
ననలు తొడుగు ఒక హృదయం

హాసచిత్రములు గీస్తే
చంద్రహాస మదలిస్తే
గుమ్మ పాల నురుగులాగ
గోర్వెచ్చగ విహసిస్తే
ఒకరిని కబళించు భయం
కుసుమించును ఒక హృదయం

ఎర్రపాట

చిట్టీత పండెరుపు
చిలక ముక్కెరుపు
పసిపాప నవ్వెరుపు
పాలబుగ్గెరుపు

తొలిచూపు వలగొన్న
ఎలనాగ చెకిట
సిగ్గు దొంతర లెరుపు
సిందూర మెరుపు

పగడాల దండెరుపు
ప్రత్యూష మెరుపు
రానున్న రేపెరుపు
ప్రాణ కాంతెరుపు

మూడు లోకాలలో
మూడు కాలాల
నినదించు నిజమెరుపు
నిండు మనసెరుపు

శ్రమ ఎరుపు క్షమ ఎరుపు
శాంతి సుఖమెరుపు
పాటుపడువారి
పోరాటాలు ఎరుపు

స్నేహభావము ఎరుపు
జిజ్ఞాస ఎరుపు
తెంపరితనం ఎరుపు
తెలుగుతన మెరుపు

నిండుగుండెలలోన
నిత్యసత్యము ముంచి
రానున్న రేపు కప్పిన
మంచు తెరచించి

పాటుపడువారి
పోరాటాలలోనుంచి
పైపైకి ఎగిరేటి
బావుటా ఎరుపు!

ఎరుపన్న ఎందుకో
నీకింత వెరుపు?
వెలుగన్న ఎందుకో
నీకింత ఉలుకు?

మోకాలు అడ్డుతే
వేకువాగేనా?
మూకుడు మూసితే
నిజము దాగేనా?

పసిపాప చిరునవ్వు
ఏ సీమదోయి?
ఎలనాగ నునుసిగ్గు
ఏ భూమిదోయి?

తొలి సంజకెంజాయ
లెవరబ్బ సొమ్ము?
ఏ ఫ్యాక్టరీ సృష్టి
నిత్యసత్యమ్ము?

పనివారి నుదుటి
చెమట ముత్తియపు కోవ
ఏ రేవునుంచి
ఒడెక్కనో చెపుతావ?

నరజాతి కనుగొన్న
నవయుగారుణ బింబ
మీ ఎర్రబావుటా
ఎవరిదో నంటావ?

ఎర్ర జండానాది
ఈ భూమి నాది
నిండుహృదయం నాది
స్నేహితము నాది

పొడవబోయే పొద్దు
పాలబుగ్గల ముద్దు
కొంచువచ్చు మరో
ప్రపంచమ్ము నాది.

Rambhatla Sasa vishanam pustakam nundi

ఇష్కు

(మూలం: చారగర్)

జాజిపూదీవె జొంపాలలో

పానవీటికి అల్లంత దూరాన ఆ మూలపై జంటగా

కాలె మైదోయి ప్రేమాగ్నిలో

ప్రేమయే తారకం దైవతం వారికీ

ప్రేమ కాలే చితా

జంటగా

మంచులో నానుతూ

వెన్నెలన్ మజ్జనం బాడుతూ

వేకువన్ తేరి విప్పారు పూజంటలా

శీతంశీతం వనాయాత మందానిలం ఆయె శోకాకులం

నీలనీలాలకా హేళియై వేడి చెక్కిళ్లపై

ఆగిపోయింది ఓ లిప్తకై

కంటిమవ్వారినీ

రేపులో, మాపులో

కాంతిలో, ధ్వాంతిలో

చూచె మాసీదు మీనారు లవ్వారినీ

మందిర ద్వారముల్ చూచె నవ్వారినీ

జీర్ణ కుడ్య ప్రపల్ చూచెనవ్వారినీ

ఆది అంతమ్ముగా చెప్పవోయీ భిషక్

నీదు కల్వాలలో

ప్రేమవాద్యైకమౌ పర్లవేదున్నదా?

కామతాపానికేమైన మందున్నదా??

జాజిపూదీవె జొంపాలలో

పానవీటీకి అల్లంత దూరాన ఆ మూలపై జంటగా....

ఓ భిషక్!!

OOO

(మఖ్దూం మొహియుద్దీన్ కవితకు అనువాదం)

నృత్తం

(రక్స్ ఎ బిసాత్)

సురూపరంగ రాగ సంచయాల వార్త తెచ్చెనూ
సుమాయుధేక్షు ధన్వు సీధు పాత్ర కొంచు వచ్చెనూ
నిశాతపాల లేతలేత కాకతో తపించుతూ
పయోనిధాన ఫేనరాసి రూపుగొన్న యవ్వనాల్
హరిత్ హరిత్ తృణాల సంచరించి సంవదించగా
ఘుమంఘుమించుతూ నడూ
కటిన్ చలించుతూ నడూ
పదంతడన్ బడన్ నడూ

సురూపరంగ రాగ సంచయాల వార్త తెచ్చెనూ
సుమాయుధేక్షు ధన్వు సీధు పాత్ర కొంచు వచ్చెనూ
మహేశ! నృత్తమంటపం దిశాప్తమై రహించనీ,
ప్రసిద్ధ శిల్పి శీర్ణ మద్దిగంతముల్ రణించనీ
జయించనీ, శిలోచ్చయ ప్రభేదన శ్రమాప్తినీ!
జయించనీ, విశుద్ధ స్నిగ్ధ ముగ్ధ ప్రేమ ప్రాప్తినీ!!

000

(మఖ్దూం మొహియుద్దీన్ కవితకు అనువాదం)

లాల్ సలాం!

మృతవీరులారా లాల్ సలాం

ఇదే మా లాల్ సలాం!

దరిలేని బానిస చాకిరీ

నరహంతకుల గుండాగిరీ

ఇక వద్దనీ, ఇది రద్దనీ

పోరాడి నేలకు ఒరిగినా

రణధీరులారా లాల్ సలాం!

లాల్ సలాం, లాల్ సలాం, లాల్ సలాం!!

మృతవీరులారా లాల్ సలాం

ఇదే మా లాల్ సలాం!

మత మూఢ విశ్వాసాలనూ

కుల జాతి విద్వేషాలనూ

నిరసించుతూ, ఎదిరించుతూ

పోరాడి నేలకు ఒరిగినా

యువ శూరులారా లాల్ సలాం!

లాల్ సలాం, లాల్ సలాం, లాల్ సలాం!!

మృతవీరులారా లాల్ సలాం

ఇదే మా లాల్ సలాం!

శ్రమశక్తి దోపిడిదారునీ

సమరాల గుత్త కుబేరునీ

అరికట్టుతూ, హతమార్చుతూ

పోరాడి నేలకు ఒరిగినా

శ్రమ వీరులారా లాల్ సలాం!

లాల్ సలాం, లాల్ సలాం, లాల్ సలాం!!

మృతవీరులారా లాల్ సలాం

ఇదే మా లాల్ సలాం!

చిరశాంతి భువి నిండాలనీ

నరజాతి కల పండాలనీ

యుగస్రష్టలై, కమినిస్టులై

పోరాడి నేలకు ఒరిగినా

ధ్రువతారలారా లాల్ సలాం!

లాల్ సలాం, లాల్ సలాం, లాల్ సలాం!!

మృతవీరులారా లాల్ సలాం

ఇదే మా లాల్ సలాం!

లాల్ సలాం, లాల్ సలాం, లాల్ సలాం!!

ooo

ఇంటర్నేషనేల్

లేవండి వంచితులార
పురిటాకలి వరకమునుంచి
ఘోషించె మోచన లావా
గగనాలన్ ముంచెత్తించి

శోకాల సమయము తీరె
పడిపోవును దాస హవేలీ!
శాసించి చూపెదమోయీ
ఇకమీదట ధారుణినేలి

భూలోక నాకములందు
కరుణించెడు దేవరలేడు!
మన భావి భారం మనది;
జనముక్తికి సాగుడు నేడు!

రోషాతిశయమున పొంగి
పదపోయిది అంతిమ సమరం
ఇంటర్నేషనేల్, ఇంటర్నేషనేల్,
నరజాతి సమైక్య వరం

చట్టాలు రాజరికాలు
అవి వంచన మకరముఖాలు,
సుంకాల గానుగలోన
కడబారెను మా ప్రాణాలు!

ఈ లోక సిరులను దోచి
మకుటాలను దాల్చినవారు,
మన స్వేద రుధిరము మీద
మనుటే కద వారల తీరు!

కష్టించి కార్మికులెల్ల
సమకూర్చిన భూరి ధనాలు,
మింగేటి దొంగల బట్టి
తెరిపింతము వారి కోరలు

రోషాతిశయమున పొంగి
పదపోయిది అంతిమ సమరం
ఇంటర్నేషనేల్, ఇంటర్నేషనేల్,
నరజాతి సమైక్య వరం

రండోయి సైనికులార
సరదారుల పొగరణగించ

రారండి చేతులు సాచి

పరపీడా గర్వం దించ

కార్ఖాన గనులు పొలాలు

కలిపించిన బంగరు రాసి

రాబందువోలె హరించు

నరహంతల కూలగనేసి

కష్టించు జీవులమోయి

సకలావని మనకరిగావు

ఏవేళ కూకని పొద్దు

వినువీధిని పూచును రేపు!

రోషాతిశయమున పొంగి

పదపోయిది అంతిమ సమరం

ఇంటర్నేషనేల్, ఇంటర్నేషనేల్,

నరజాతి సమైక్య వరం!

ooo

జైత్రయాత్ర

అదేఅదే పతాక జైత్రయాత్ర సాగుతోందిరా

పదేపదే రణానికై నగార మోగుతోందిరా

ధగద్ధగద్ధగ ప్రభన్ పతాక సాగుతోందిరా

ధిమిద్ధిమిధ్వనిన్ ననగార మోగుతోందిరా

అదేఅదే పతాక జైత్రయాత్ర సాగుతోందిరా

యువప్రవాళ పంక్తిలా, నవప్రభాత కాంతిలా

మహారుణ స్రవంతిలా పతాక సాగుతోందిరా

అదేఅదే పతాక జైత్రయాత్ర సాగుతోందిరా

తటిత్తరంగ ఘోషలా నటత్తురంగ హేషలా

మహాకవీంద్రు భాషలా నగార మోగుతోందిరా

అదేఅదే పతాక జైత్రయాత్ర సాగుతోందిరా

సనాతనాల బూజుపై, కులం మతం రివాజుపై

పురాణ నమ్మకాలపై తుపాను రేగుతోందిరా

అదేఅదే పతాక జైత్రయాత్ర సాగుతోందిరా

పరాన్నభుక్కు దేవిడీ, దురాగతాల చావిడీ

తరాలదోపిడీ గడీ పునాది ఊగుతోందిరా

అదేఅదే పతాక జైత్రయాత్ర సాగుతోందిరా

అహర్నిశల్ వనాలలో, పొలాలు ఫ్యాక్టరీలలో

శ్రమించు కూలి రైతులార రండిరా పదండిరా

అదేఅదే పతాక జైత్రయాత్ర సాగుతోందిరా

పదేపదే రణానికై నగార మోగుతోందిరా

<u>అంగారగంగ</u>

బంగారుభూమి సూక్తమలాపించుతూ పద

అంగారగంగలాగ తరంగించుతూ పద

అందాలచేలవాలె పతంగాల మూకలు

చండాగ్ని కీలలాగ ప్రదాహించుతూ పద

బంగారుభూమి సూక్తమలాపించుతూ పద

నేరాల కుమ్మరించె దురంతాల మబ్బులు

సంవర్త ఝంఝలాగ ప్రభంజించుతూ పద

బంగారుభూమి సూక్తమలాపించుతూ పద

చింతేల నిగ్రహించు బలం లేకపోయినా

గొంతెత్తి మానిషాదమలాపించుతూ పద

బంగారుభూమి సూక్తమలాపించుతూ పద

శాపాలతోటి కాళతమోరాసి తూలదు

ఏపాటిదైన వెల్గు ప్రసారించుతూ పద

బంగారుభూమి సూక్తమలాపించుతూ పద

కొవ్వొత్తిలాగ కాలి ప్రదీపించువారికి

చెయ్యెత్తి లాల్ సలాము సమర్పించుతూ పద!

బంగారుభూమి సూక్తమలాపించుతూ పద

అంగారగంగలాగ తరంగించుతూ పద!!

<u>000</u>

నాన్నగారు

అరుణ

ముందుగా మీ అందరికీ ధన్యవాదాలు. నాన్నగారిని ఇన్ని ఏళ్ల తరవాత గురువుగా గౌరవించి శతజయంతి ఉత్సవాలు జరుపుతున్నారు. అందుకే భర్తృహరి విద్వాన్ సర్వత్ర పూజ్యతే అన్నారు అని అనుకుంటున్నాను.

మా ఇల్లు ఒక సరస్వతీ నిలయం. ప్రతి రోజు ఎవరో ఒకరు వచ్చే వారు. నాన్నగారి దగ్గర పాఠాలు చెప్పించుకోవడానికి లేదా ఏదైనా చర్చించుకోడానికి. చర్చనీయాంశాలు రాజకీయాలు, సాహిత్యం ఏవైనా కావచ్చు. బూదరాజు రాధాకృష్ణగారు, మల్లా రెడ్డిగారు, తిరుమల రామచంద్రాచారిగారు మొదలైనవాళ్లు ఎవరైనా వస్తే వాళ్లకు మంచి నీళ్లు ఇచ్చి కూచోబెట్టడం, ఆ తరవాత వాళ్లు మాట్లాడుకుంటుంటే టీ పెట్టి ఇవ్వడం నా పని. వాళ్లకి టీ ఇచ్చి కిటికీలో కూర్చుని వాళ్ల కబుర్లు వినేదాన్ని. నాకు తెలవకుండా ఎంత నేర్చుకున్నానో నాకు తెలవదు.

నాన్నగారు కమ్యూనిస్టుగా నిలబడి ఉండవచ్చు. కానీ భగవద్గీత చదివి దాన్ని ఆచరించి చూపించారు. ఆడంబరాలు లేవు. నేర్చుకున్నది చీమంత, నేర్చుకోవాల్సింది బ్రహ్మాండమంత అనే వారు. నాకు గుర్తుండి చాలా కాలం తెల్ల పైజామా, లాల్చీ వేసుకునేవారు. మనిషి ఎప్పుడూ ప్రశాంతంగా ఉండేవారు. ఒక్కసారి కూడా కోపం రావడంగానీ, మమ్మల్ని కోపం చెయ్యడం అన్నది అస్సలు లేదు. కోపం చేతకానితనానికి చిహ్నం అనేవారు. అలాగని నేను అల్లరి చేయకుండా, నాన్నగారితో వాదించకుండా ఉండేదాన్ని కాదు. చాలా ఓపికగా నేను చేసింది ఎందుకు తప్పో విడమర్చి చెప్పేవారు. అప్పుడు కాదు కదా ఇప్పటికీ నాన్నగారికి నచ్చని పని చెయ్యను. ఒక వేళ నేను బండగా వాదిస్తే మూర్ఖాయ నమః అని దండం పెట్టే వారు. మాకు నాన్నగారంటే భయం భక్తి లేదు. మా నాన్నగారంటే ఎనలేని గౌరవం మాత్రమే. నాన్నగారు ప్రేమ మూర్తి అంటే అతిశయోక్తి కాదు. ఇంటికి ఎవరు వచ్చినా ప్రేమగా పలకరించేవారు. బంధు ప్రీతి ఎక్కువ. అందరిని అక్కా అని సంబోధించేవారు. ప్రతి స్త్రీకి, చిన్నా పెద్దా అందరికీ ఒక గౌరవస్థానం, మర్యాద ఇచ్చే వారు.

నాకు ప్రతి క్లాసులోనూ నాన్నగారు పాఠాలు చెప్పే వారు. నేను వ్యాసాలు రాసి ఇస్తే అవి చదివి తప్పులు దిద్ది ఎలా రాయాలో చెప్పేవారు. ఎంతో కాలం నా చేత చూచి రాత రాయించే వారు. కోడి కెక్కరించినట్లు రాస్తే మీ టీచర్ ఎలా చదువుతారు? నువ్వు ఒకత్తెవే కాదు కదా క్లాసులో. చాలా మంది ఉన్నారు. ఎం.ఏ.లో కూడా నా చేత చూచి రాత రాయించారు. క్రమశిక్షణ అన్నది నాన్నగారికి చాలా ముఖ్యం. నాకు బి.ఎడ్. లో కూడా పిల్లలకి చదువు ఎలా చెప్పాలి, పిల్లలలో చురుకుతనం ఎలా గ్రహించాలి, పిల్లలు అల్లరి చేస్తున్నారు అంటే తప్పు నాది, వాళ్లని ఆకట్టుకోలేకపోయాను అని చెప్పేవారు. అంటే నా పాఠం చెప్పే పద్ధతి మార్చుకోవాలి అని చాలా కిటుకులు చెప్పేవారు. పాఠాలు చెప్పడానికి ఎన్నో బొమ్మలు గీసి ఇచ్చేవారు.

పండగలు వస్తే చాలా హడావుడిగా ఉండేది. వరలక్ష్మీ వ్రతం, వినాయక చవితి చాలా ముఖ్యంగా ఉండేది. కొబ్బరికాయకి పసుపు కలిపిన గోదుమ పిండి పెట్టి దానిలో కన్ను, ముక్కు, నోరు మలిచే వారు. నిండుగా బుగ్గలు వచ్చేలా చేసేవారు. తరవాత కళ్లకి కాటుక పెట్టి, బొట్టు దిద్ది పెదాలకు రంగు వేసి నేను తయారు చేస్తే అమ్మ చీరకట్టి, పూలజడ వేసి అమ్మవారిని తయారు చేసేది. మేము పూజ చేస్తుంటే కూర్చుని వినేవారు. ఉచ్చారణలో లోపం లేకుండా చదివించే వారు. అలాగే వినాయక చవితి. పాలవెల్లికి కలువ పూలు, తామర పూలు కట్టించేవారు. పాలవెల్లి వెల్లకిలా పడకుండా ఏ పళ్లు ఎక్కడ కట్టాలి అన్నీ చూపించేవారు. తుమ్మికూర పులుసు నాన్నగారికి చాలా ఇష్టం. వినాయక చవితికి తప్పకుండా ఉండాలి.

నన్ను బజారుకు తీసుకుని వెళ్లి ఏ పళ్లు ఎలా ఎన్నుకోవాలో చూపించేవారు. నేను పిల్లలను తీసుకుని వస్తే పనసపొట్టు కూర చేయించి పెట్టే వారు. పనసపొట్టు కూర వీళ్లు తినకపోతే కూర్మా కూరలా చేయించి పెట్టే వారు.

ఇలా చెప్పుకుంటూ పోతే ఎంతైనా చాలదు. నాన్నగారు వేసిన పునాది వల్లే ఈనాడు నేను నిటారుగా నిలబడగలుగుతున్నాను. నాన్నగారికి కూతురుగా పుట్టడం నా అదృష్టం. ఇలా అంటే నాన్న గారు గిరీశంను కోట్ చేస్తారు, నాతో మాట్లాడడం ఒక ఎడ్యుకేషన్ అని.

చర్చించటం వ్యసనమయిన సందర్భం!

- ఏటుకూరి ప్రసాద్

"ఉద్యమాల్లో తిరిగేవాళ్లకు చదువుసంధ్యలేం వస్తాయి? ఉన్నదాంతో తృప్తిపడి, జండాలు పట్టుకుని జీవితం గడుపుతుంటారు- అని అందరూ అంటుంటారు. అలాకాదు- మనం మన సబ్జెక్టులో డాక్టరేట్ సాధిద్దాం!" అనుకున్నాం నేనూ, వరవర్రావూ ఆబిడ్స్‌లోని మహబూబియా గర్ల్స్ స్కూల్ ఎదురుగ్గా సినిమా హాలు మెట్ల మీద కూర్చుని. 1960 చివరి సంవత్సరాల్లో అనుకుంటా, పేపర్ వాల్యుయేషన్ కోసం వచ్చి, మహబూబియా గర్ల్స్ స్కూల్‌లో కలుసుకున్నాం ఇద్దరం. వరవర్రావ్‌తో నా స్నేహం1963 నుండీ అనుకుంటా. ఇలా డాక్టరేట్ ప్రస్తావన మా మా మధ్య రావడం, క్రమంగా ఇద్దరం మా అభిమాన అంశాల్లో డాక్టరేట్లు సంపాదించడం జరిగింది.

గుంటూరులో 'యువజన' నడుపుతున్న నన్ను హైదరాబాద్‌కు పొమ్మని, అక్కడ్నుంచి పత్రిక నడుపుదామని మా యువజన, విద్యార్థి పార్టీ నాయకత్వం నిర్ణయించి, ఆదేశించింది. అప్పటికి నేను గుంటూరులోని ఏ.సీ కాలేజీలో తెలుగు ట్యూటర్‌గా పనిచేస్తూ, మా ఆవిడ కుసుమతో పాటు మా ఇంట్లోనే ఉంటున్నా. 1961లో ఇద్దరం హైదరాబాద్ వచ్చి మా మామగారింట్లో ఉంటూ ఉద్యోగాన్వేషణ సాగించాం. పాత బస్తీలోని అగ్రవాల్ మల్టీపర్పస్ స్కూల్‌లో తెలుగు అధ్యాపకుడిగా రు.126-00 నెలజీతం మీద ఉద్యోగం దొరికింది. అదీ మా మామగారికున్న పరువు వల్ల! ఆరోజుల్లో చిక్కడపల్లిలో ఉంటున్న నాకు రాంభట్లతో పరిచయం ఏర్పడింది. ఆ పక్కనే ఆర్టీసీ చౌరస్తా దగ్గర రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిగారి వాటర్ పంప్ ఫ్యాక్టరీ ఉండేది. విశాలాంధ్రకు తొలినుంచీ పాఠకుడ్ని నేను. మా అన్నగారు బలరామ్మూర్తి గారూ, రాంభట్ల గతంలో విశాలాంధ్రలో సహకార్మికులూ, పార్టీ సభ్యులూను.

ప్రతి రోజూ స్కూలు నుంచి నేరుగా రాంభట్ల ఆఫీసుకు వెళ్ళేవాణ్ణి; అక్కడే రాత్రి 8 గంటల వరకూ కూర్చుంటుండేవాళ్లం. ఇద్దరం కలిసి బయల్దేరి మధ్యలో చిక్కడపల్లిలో నేనాగితే, ఆయన బర్కత్‌పురాలోని వాళ్లింటికెళ్లేవారు. అప్పట్లో రాంభట్ల కుటుంబం అన్నగారింట్లోనే ఉండేది. ఆ రోజుల్లోనే వారి ఇద్దరమ్మాయిల్లో ఒకామె హఠాత్తుగా చనిపోయింది. రాంభట్లకు నిత్యం ఏదో ఒక పుస్తకం చదివే అలవాటు. అది మరొకళ్లతో పంచుకోటం ఆయనకున్న వ్యసనం. అందుకు నేను సాయపడుతుండేవాణ్ణి. ఆరో దశకం నాటి సాహిత్య ధోరణులూ - అప్పుడప్పుడే వస్తున్న దిగంబర కవులూ- రాజకీయ ప్రకంపనలూ - కమ్యూనిస్టుపార్టీ విడిపోతున్న దశ - మానవుడి ఆవిర్భావం నుంచి ప్రస్తుత దశకు చేరుకున్న సామాజిక, చారిత్రకాంశాలూ- ఒకటేమిటి, ప్రతీ అంశం చర్చించుకుంటుండే వాళ్లం మేం. నాకు -గిరీశం అన్నట్లు- రాంభట్లతో మాట్లాట్టమే ఒక ఎడ్యుకేషన్. అలా ఆయనకో మంచి విద్యార్థిలా మారాను నేను. 60ల నుంచీ, మా ఇంటిచుట్టు పక్కల ఉంటున్న తాతాజీ (తాపీ ధర్మారావు), అబ్బూరి, రామరాజు, సి.నా.రె., బెల్లంకొండ రామదాసు, స్థానం, సింగరాజు లింగమూర్తి, బూదరాజు, పోరంకి తదితరులతో నిత్యం కలవడం- వాళ్లతో అనేక విషయాలు చర్చించుకుంటూ ఉండటం నాకు దక్కిన ఒక అవకాశం. ఈ చర్చలను రాంభట్ల నేను విమర్శించుకుంటుండేవాళ్లం. పార్టీ సభ్యులుగానూ - సాహిత్యం తదితర అంశాల అభిమానులంగానూ ఉంటూ ఒకరికొకరం సన్నిహితులమయ్యాం; గురు శిష్యులమయ్యాం. ఒక పుస్తకం గురించి చర్చించటం, దాన్ని సంపాదించి చదివి విశ్లేషించటం కూడా ఓ అలవాటుగా మారింది.

తాతాజీ మా ఇంటికి దగ్గర్లో ఉండేవాళ్లు. ప్రతిరోజూ ఏదో సమయంలో వాళ్లింకెళ్లే వాణ్ణి. ఆయన తన జీవిత అనుభవాలనూ, ఆటుపోట్లనూ, తను రచనలు ఎలా చేసిందీ, ఎవరెవరితో స్నేహం చేసిందీ అన్నీ మా సంభాషణల్లో దొర్లుతుండేవి. యువజన కోసం ఆయన చేత ప్రతీనెల 'ఊసుపోక' అని ఒక శీర్షికను రాయిస్తూ ఉండేవాణ్ణి. ఆయన చదివిన పుస్తకాల గురించీ, చూసిన గ్రంథాలయాల గురించీ చాలా వివరంగా చెప్తుండేవారు. అప్పట్లో ఆయన సేకరించిన పుస్తకాలిచ్చి చదవమంటుండేవాళ్లు. ఆ విధంగా ఆయన రచనల నేపథ్యం, వాటికోసం ఆయన సంప్రదించిన గ్రంథాల ఆనుపాన్లూ తెలిశాయి. రాంభట్ల తరచు తాతాజీ ఇంటికొస్తుండేవారు. తాతాజీ కుమారుడు మోహనరావూ రాంభట్ల విశాలాంధ్రలో సహోద్యోగులు. అంతకుమించి, ప్రాణస్నేహితులు. ఇలా మా ఇద్దరికీ తాతాజీ మీదా, ఆయన రచనల మీదా, గొప్ప గౌరవం కల్గింది.

అంతలో ఓ సారి నా చేత పిహెచ్.డీ చేయించాలని తాతాజీ చాలా ప్రయత్నం చేశారు. రామరాజుగార్ని సూపర్వైజర్‌గా ఒప్పించారు తాతాజీ. వారింటికి దగ్గరలోనే ఉన్న రామరాజుగారు తరచు తాతాజీని కలుస్తుండేవాళ్లు. ప్రజాకళారూపాలు- రాజకీయపక్షాలు అన్న అంశం నాకు తగిందని తాతాజీ నిర్ణయించి వాళ్లకీ వీళ్లకీ చెప్తూ అందుకు కొంత శ్రమ తీసుకున్నారు. అయితే, ముఖాముఖీలో నిడదవోలు వెంకటరావుగారు ఎక్స్‌పర్ట్‌గా రావడం, ఈ అంశం ఆయనకు నచ్చకపోవడంతో నాకు సీటు రాలేదు. తాతాజీ చాలా నిరుత్సాహపడ్డారు. అది అలావుంచితే, రాంభట్ల - తాతాజీ - నేనూ సామాజిక అంశాల మీదా, మానుష శాస్త్రం మీదా, వాటి ఆధారంగా వచ్చిన అనేక ఇంగ్లీషు పుస్తకాల మీదా నిత్యం చర్చిస్తుండేవాళ్లం.

ఓ పుస్తకాన్ని ఎలా చదవాలి, మన సంస్కృతీ సంప్రదాయాలకి ఎలా అన్వయించుకోవాలి, సమానాంశాలను ఎలా పసికట్టాలన్నది తాతాజీ, రాంభట్ల గారలే నాకు నేర్పించారు. అలాగే, మార్క్సిజం పుస్తకాలను చదివే అవసరాన్ని పార్టీ నాకు 60లలో తెలియపర్చింది. పార్టీ చీలిన తర్వాత కేడర్‌కు శిక్షణ అవసరమని భావించిన పార్టీ అందుకు అవసరమయిన సిలబస్‌ను, ఉపాధ్యాయులను ఎంపిక చేసి హైదరాబాద్ ఢిల్లీల్లో శిక్షణాతరగతులను నిర్వహించింది. హైదరాబాద్‌లో నేనూ, రాంభట్లా - ఢిల్లీలో రాంభట్ల మాత్రమే, హాజరవడం జరిగింది. 1973లో రాంభట్లను మాస్కో క్లాసులకు కూడా పంపింది పార్టీ. నా ఉపాధ్యాయత్వం హైదరాబాద్, సికిందరాబాద్‌లకు పరిమితమయింది. ఈ కాలంలో సిద్ధాంతపరమయిన గడ్డు అంశాలను మన ఆచారాలతో పొంతన చేస్తూ, మన ప్రాచీన గ్రంథాల్లోని సూక్తులతో కలగలుపుతగా చెప్పటం ఎలాగో రాంభట్ల నాకు బోధపర్చేవాడు. అలా ఇద్దరం సాహిత్యపరంగానూ, సిద్ధాంతపరంగానూ పరస్పరం చదువుతూ, చర్చించుకుంటూ, అన్వయించుకుంటూ మా ఆలోచనా పరిధిని పెంచుకుంటుండేవాళ్లం. రాంభట్లకి తాను చదివింది వెంటనే పక్కనున్నవాళ్లకు చెప్పి తన ఆలోచనల్లో ఏదయినా గందరగోళాలుంటే జల్లెడ పట్టాలన్న తపన ఉండేది. అందుకు నేను బాగా పనికొచ్చేవాణి.

నేను తెలుగులో పిహెచ్.డీ చెయ్యడానికి మా ఇద్దరి సాహిత్య సాన్నిహిత్యం నాకు చాలా తోడ్పడింది. 1973లో తాతాజీ చనిపోయిన తర్వాత ఆయన సాహిత్య జీవితాల మీద పనిచెయ్యాలని అనుకున్నా. రామరాజుగారు ఓకే అన్నారు. తాతాజీతో నీకున్న సాన్నిహిత్యం ఇందుకు బాగా సహకరిస్తుందంటూ రాంభట్ల వెన్నుచరిచాడు. తాతాజీ కుటుంబ సభ్యులంతా నాకు నిత్యం పరిచయమున్నవాళ్లే. సంతోషంగా సహకరిస్తామన్నారు. తాతాజీ వున్నప్పుడు అనేకమంది రచయితలూ సినిమా రంగంలో ఆయన సహచరులూ వస్తూండేవాళ్లు. వాళ్లందర్నీ నాకు పరిచయం చేస్తూండేవారు తాతాజీ. ఇవన్నీ నాకు కలిసొచ్చిన అంశాలు.

తాతాజీ రచనలు - ముఖ్యంగా 'దేవాలయాలపై బూతుబొమ్మలెందుకు?', 'పెళ్లి-దాని పుట్టుపూర్వోత్తరాలు', 'ఇనుప కచ్చడాలు' - సామాజిక శాస్త్రం, మానుష శాస్త్రం ఆధారంగా రాసినవి. వీటి ఆకరాలు తాతాజీయే కొన్ని చెప్పినా, మిగిలిన వాటి కోసం రాంభట్లా, నేనూ వేటాడాం. ఫ్రేజర్ పుస్తకాలూ, బ్రిఫాల్ట్ పుస్తకాలూ, వాల్ రచనలూ, బుల్‌ఫించ్ రచనల కోసం వేట ప్రారంభించి సంపాదించాం. వాటిని చదవడం నా వంతు. చర్చించటం, అన్వయించుకోవటం ఇద్దరి వంతూను. సాధారణ శైలిలో రాసుకొని, మా సూపర్‌వైజర్‌కి చూపించి చర్చించటం, అక్కడక్కడా సరిదిద్దుకోవడం నా వంతు. రాంభట్లకూ నాకూ చివరకు మా గైడ్ డాక్టర్ యస్వీ రామారావు గారికీ తాపీవారి మీద గౌరవం, వారి రచనల మీద విపరీతమయిన అభిమానం ఉండడం నాకు అదనపు లాభం. మాతృస్వామ్యం నుండి పితృస్వామ్యం కోరుకొన్న సమాజంలో వచ్చిన మార్పుల్లోని అన్ని దశలనూ క్షుణ్ణంగా పరిశీలిస్తూ, ఆయా రచనల్లోని అంశాలను ఆయా దశల్లోని పరిణామ ప్రభావాలను విశదీకరిస్తూ ఉండేవాళ్లం. మోర్గాన్ రచనలు ఇద్దరం కలిసే చదివాం, చర్చించాం.

పెళ్లికీ, దేవాలయాలకూ, ఇనుప కచ్చడాల్లోని అంశాలకూ అన్వయిస్తూ పోవడంలో రాంభట్ల సాయం అడుగడుగునా ఉంది. రామారావు గారి అనుమానాలు తీర్చడంవల్ల నేను రాసే అంశాలపై స్పష్టత వచ్చింది. సాలార్‌జంగ్ మ్యూజియం గ్రంథాలయంలో నాకు దొరికిన ఓ. ఏ. వాల్ రచన 'సెక్స్ అండ్ సెక్స్ వర్షిప్' అన్న పుస్తకం నాకు చాలా ఉపయోగపడింది. సిద్ధాంత గ్రంథాన్ని అంశాలవారీగా విభజించడంలో రాంభట్ల సంస్కృతీకరిస్తే నేను అలా కాదని తెలుగు శీర్షికలుంచాను. రాంభట్లకు సంస్కృతంమీద పట్టుంది. అందువల్ల ఆయన రచనల్లో దాని ప్రభావం మనకు కనపడుతుంది. అదీకాక, వాడుకలో లేని పదాలను వాడుకలోకి తేవాలన్నది ఆయన అభిప్రాయం. మేం కలిసి చదివిన అంశాలన

ా, కథలనూ తన దగ్గరకొచ్చినవాళ్లకు ఆయనా, నా దగ్గరకొచ్చినవాళ్లకు నేనూ వివరిస్తుండేవాళ్లం. దానివల్ల ఆయా అంశాల్లో మాకో స్పష్టత వచ్చేది. అది నాకు నా సిద్ధాంత గ్రంథం తయారీలో బాగా ఉపయోగపడింది. తిరుమల రామచంద్ర ఓ సందర్భంలో నాతో "మనకు అనుమానం ఉన్న విషయాలు రాంభట్లకు చెప్తే, ఇహ దాని గురించి ఆరా తీసి రెండు రోజుల తర్వాత మనకు వివరించే లక్షణం రాంభట్లది" అన్నారు. ఇది అక్షరాలా నిజమని నాకు ఆయనతో ఉన్న నాలుగు దశాబ్దాల సాన్నిహిత్యంలో ఋజువైంది. తనకు ఏదైనా అనుమానమొస్తే వెంటనే నాతో ఆ విషయాన్ని పంచుకోవడానికి మా ఇంటికి వచ్చేవాడు. అలాగే నేనూను. ఇలా నా సిద్ధాంత గ్రంథానికి స్పష్టమయిన తాత్త్విక పునాది నిర్మించుకోవడం సాధ్యమయింది.

డెబ్బైల నుండీ అరసం నిర్మాణం కోసం పనిచేసిన వాళ్లలో రాంభట్ల, గజ్జెల మల్లారెడ్డి, వై.విజయకుమార్‌లతో పాటు నేనూ ఉన్నాను. పార్టీ శిక్షణా తరగతుల్లో ఉపాధ్యాయుడిగానూ అరసం కార్యకర్తలంగానూ ఇద్దరం కలిసి పనిచేశాం. ఇస్కస్‌లోనూ, ఇండో చెకోస్లవేకియా మిత్రమండలిలోనూ, ఇండోజెర్మన్ మిత్రమండలిలోనూ ఆయనతో పాటు కలిసి పనిచేసే అవకాశం నాకు కలిగింది. ఆయన 2001 డిసెంబర్ ఏడో తేదీన తుదిశ్వాస విడిచాడు. సరిగ్గా ఒక సంవత్సరానికి, 2002 డిసెంబర్ ఏడో తేదీన నాకు గుండె జబ్బుచేసి, సుమారు ఆరు నిమిషాలు నాకు గుండె ఆగిపోయింది. అందరూ కంగారు పడ్డారు. కరెంటు షాకుల వల్ల తిరిగి గుండె ఆడడం మొదలయింది. అప్పుడు, ఐసీసీయూలో నేను ఉన్నప్పుడు మిత్రుడు ఆర్వియార్ వచ్చాడు. "ఏమిటిలా జరిగింది? రాంభట్లకేదో అనుమానం వచ్చివుండొచ్చు- మాట్లాడదాం రమ్మంటే వెళ్లొచ్చారా?" అన్నాడు. అప్పుడు నేను నవ్వి, "ఔను! ఆయన చనిపోవడానికి ఒక నెల ముందు 'పంచములెవరు?' అన్న స్క్రిప్ట్ తెచ్చిచ్చి 'చదవండి, మాట్లాడదాం!' అన్నాడు. కానీ, కుదర్లేదు. బహుశా ఆ విషయంలోనే వెళ్లొచ్చానేమో! అయితే, ఏం మాట్లాడామో గుర్తులేదు" అన్నాను.

అలా రాంభట్లగారూ, నేనూ పనిచేసిన అన్ని రంగాల్లోనూ అభిప్రాయాలను పంచుకుంటుండేవాళ్లం. రాంభట్ల విజ్ఞాన ఖని. ఒక ఆలోచనా యంత్రం. మా ఇద్దరి మిత్రులు సెట్టి ఈశ్వరరావు గారు. ఆయన ఓ మారు మా ఇద్దరిముందు ఇలా అన్నారు: "రాంభట్లకు అవసరాన్ని మించిన విషయాలెన్నో తెలుసు. అయితే, ఆయన చదువు ఎలా క్రమబద్ధంగా సాగలేదో, అలాగే ఆయన ఆలోచనలు కూడా ఒక క్రమంలో ఉండవు. అపారమయిన విషయాలు తెలుసు. కవిత్వం, చిత్రలేఖనం, రాజకీయం, మానసిక శాస్త్రం, తత్వశాస్త్రం- ఒకటేమిటి, అన్నీ తెలుసు. అవన్నీ కలగాపులగంగా ఉంటాయి. వాటిని సరిచేసుకుని తీసుకోవడం మన వంతు" అంటూ సరిగ్గా రాంభట్ల వ్యక్తిత్వ దర్శనానికి నిలువుటద్దం పట్టారు.

ఒక విషయం ప్రస్తావనకు వస్తే, దాన్ని ఆసాంతం చర్చకు పెట్టి సవివరంగా మాట్టాట్టం రాంభట్ల లక్షణం. ఒక్కో సందర్భంలో సమయం కూడా గమనంలోకి రాని దృష్టాంతాలూ ఉన్నాయి. ఇక్కడ ఓ ముచ్చట. రాంభట్ల చనిపోయిన తర్వాత విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయంలో సంస్మరణ సభ ఏర్పాటు చేశాం. పలువురు ప్రముఖులూ, మిత్రులూ, శిష్యులూ రాంభట్ల గుణగణాలను విపులంగా ప్రస్తావించటంతో సభ ముగించే సరికి రాత్రి తొమ్మిది గంటల సమయమయింది. అప్పుడు నేనూ, బూదరాజు, రాజేశ్వర్రావూ కూర్చుని సభ గురించి మాట్లాడుకున్నాం. ఒక్కముక్కలో రాంభట్ల చర్చించే ధోరణిని హాస్యంగా చెబుతూ, "ఏదోలే, తొమ్మిదిగంటలకయినా సభ ముగించగలిగాం. చాలా దూరాలకు వెళ్లాల్సిన వాళ్లున్నారు. ఇవేళ రాంభట్ల ఉంటే సభ ఇప్పటికి కూడా తెమిలేది కాదు- తేదీ మారేది!" అని నవ్వుతూ అన్నాడు బూదరాజు. అవును మరి! చక్కని రాత- ఆకట్టుకునే వక్తృత్వం- సమయాసమయాలను పట్టించుకోకుండా వివరాలకు ప్రాధాన్యమిచ్చే సహజ వాక్చాతుర్యం రాంభట్లకు మాత్రమే ఉన్న లక్షణాలు!

- ఏటుకూరి ప్రసాద్

డిగ్రీలు లేని పాండిత్యం

-ఆచార్య కేతు విశ్వనాథ రెడ్డి

ప్రసిద్ధ చరిత్రకారుడు మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మకు డిగ్రీలు లేవు. కానీ ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంలో సి.ఆర్.రెడ్డి వైస్-ఛాన్సలర్‌గా ఆయనను చరిత్ర అధ్యాపకుడుగానూ, ఆ శాఖాధ్యక్షులుగానూ నియమించారు. సోమశేఖర శర్మ తెలుగులో, ఆంగ్లంలో గొప్ప చరిత్ర రచనలు చేశారు. ఆ తర్వాత ఈ కోవలో ప్రసిద్ధి చెందిన మరో చరిత్రకారులు రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి. ఆయనకు చరిత్ర, పురాతత్వశాస్త్రం, జాతిశాస్త్రం మొదలైన సామాజిక శాస్త్రాల విస్తృత అధ్యయనం ఉంది. ఏ విశ్వవిద్యాలయమూ ఆయన సేవల్ని వినియోగించుకోలేకపోయింది. అయితే తన చుట్టూఉన్న అభ్యుదయ రచయితలను తన జ్ఞానవిస్తృతితో ప్రభావితుల్ని చేయగలిగారు. ఏటుకూరి ప్రసాద్, ఆర్వీ రామారావ్, కాచినేని రామారావ్, ఎస్వీ సత్యనారాయణ వం యువ అభ్యుదయోద్యమ రచయితలు తదనంతర కాలంలో రాటుదేలిన రచయితలుగా రూపొందడానికి రాంభట్ల దోహదపడ్డారు. వీరందరి మధ్య ఆయన అభ్యుదయ సాహిత్యంలో ఒక పెద్ద తలకాయగా ఉన్నారు.

జాతులు, భాషల వలసల పరస్పర ప్రభావాల తీరుతెన్నులను అడిగినా, ఇనపకచ్చడాలను చరిత్రను అడిగినా రాంభట్ల పాండిత్యం ఏకధాిగా ప్రవహించేది. రాంభట్ల తనకున్న పాండిత్యాన్ని, చరిత్ర జ్ఞానాన్ని కుదురుగా రచన చేసి ఉనట్లైతే (ఒక్క ఆత్మకథ తప్ప) మనకు తెలుగులో డి.డి.కోశాంబి వం చరిత్రకారుడుగా నిలిచిపోయేవారు. ఆయన కుదురుగా రచన చేయకపోవడం ఒక లోపమైతే, తన జ్ఞానవిస్తృతిని ఒక క్రమపద్ధతిలో కూర్చకపోవడం మరో లోపం. ఆయనతో తరచూ మ్లాడినవారు చరిత్ర జ్ఞానాన్ని సంపాదించి చరిత్రకారులుగా ఎదిగారు. ఏమైనా, గిరీశం అన్నట్లు ఆయనతో మ్లాడ్డమే ఒక ఎడ్యుకేషన్.

అన్నట్లు ఇక్కడ ఒక మాట చెప్పాలి. హైదరాబాదు హిమాయత్ నగర్‌లో మేడమీద గదిలో యువజన కార్యాలయంతోపాటు అరసం కార్యాలయం కూడా ఉండేది. ఆ గదిలో కలిసే మిత్రులు రాంభట్లను 'గిరీశం' అనేవారు. గజ్జెల మల్లారెడ్డిని 'మధురవాణి' అనేవారు. అప్పుడు మల్లకవి అరసం రాష్ట్ర అధ్యక్షుడు. రాంభట్ల కార్యదర్శి. వీరిద్దరిని కలవడానికి హైదరాబాదులోని అరసం సభ్యులు, మిత్రులు తరచూ ఆ మేడమీది గదికి వచ్చేవారు. ఎప్పుడు చూసినా చర్చల సందడి వాతావరణం ఉండేది. నేను 1983లో సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయంలో చేరక ముందు ఎక్కువగా ఇక్కడే వీరిని కలిసేవాడిని. అక్కడే హిమాయత్ నగర్ 12వ వీధిలో ఉన్న బూదరాజు రాధాకృష్ణను, రాంభట్లను వారి ఇళ్ళవద్ద మూడునాలుగుసార్లు కలిశాను. అక్కడా, మిత్రుల ద్వారా ముఖ్యంగా అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయంలో చేరిన తర్వాత రాంభట్లను గురించిన వివరాలు మరిన్ని తెలిశాయి. రాంభట్ల ద్వారా కూడా కొన్ని విని, ఆయన జ్ఞానవిస్తృతికి ఆశ్చర్యం కలిగేది. తాపీ ధర్మారావు మీద ఏటుకూరి ప్రసాద్ పరిశోధన చెయ్యాలనుకున్నప్పుడూ, ఆ తర్వాత రాంభట్ల అందించిన ప్రోత్సాహం వల్ల ఒక మంచి పరిశోధనా గ్రంథం రూపొందింది.

రాంభట్ల ఒక వ్యంగ్య కవితా చిత్రకారుడు అనే విషయం ఆ తర్వాత తెలిసింది. ఆయన శశవిషాణం ఈ తరం రచయితలకు తెలిసి ఉండకపోవచ్చు. ఆయనతో ప్రత్యక్షంగా గడిపిన వారికి మాత్రమే తెలిసిన అంశాలు చాలానే ఉన్నాయి. 1955లో ఆంధ్రరాష్ట్ర శాసనసభ ఎన్నికలప్పుడు అప్పటి ఆంధ్రప్రభ సంపాదకుడిగా ఉండిన నార్ల వెంకటేశ్వర రావు కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేకతను వెల్లడిస్తూ సంపాదకీయాలు రాసేవారు. రాంభట్ల విశాలాంధ్రలో వ్యంగ్య కార్టూన్ కవితకు శ్రీకారం చుట్టారు. బహుశా తెలుగులో రాజకీయ వ్యంగ్య కార్టూన్ కవితకు ఉద్యమించిన తొలి వ్యక్తి రాంభట్లే అనుకోవచ్చు. విశాలాంధ్రలో రాంభట్ల వ్యంగ్య కార్టూన్ల ధాటికి తట్టుకోలేక ఆంధ్రప్రభ బొంబాయి నుండో, మద్రాసు నుంచో ఒక కార్టూనిస్టును (పేరు గుర్తు లేదు) పిలిపించుకుని వ్యంగ్య కార్టూన్లు వేయించుకోవాల్సి వచ్చింది.

రాంభట్ల బాల్యం, ఆ తర్వాతి జీవితం కూడా చాలా మట్టుకు కుదురైనది కాకపోవడం వల్లనే ఆయన సంపూర్ణ చిత్రకారుడిగా, రచయితగా ఎదగలేకపోయాడేమోనని నేననుకుంటాను. నిజానికి ఇందువల్లే చరిత్ర, చిత్రకళ, సాహిత్యం ఈ మూడు రంగాల్లో ఆయన తర్వాతి తరాలకు ప్రేరకుడయ్యాడే కాని మార్గదర్శి కాలేకపోయాడేమో! ఏమైనా ఈ తరం అభ్యుదయ రచయితలు గానీ, అభ్యుదయేతర రచయితలుగానీ రాంభట్ల జీవితం నుంచి, ఆయన సంపాదించిన పాండిత్యం నుంచి నేర్చుకోవాల్సింది ఎంతైనా ఉంది.

రాంభట్ల
శతజయంతి
వ్యాసాలు

మహామేధావి రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి

- అంపశయ్య నవీన్

కేంద్ర సాహిత్య అకాడమి పురస్కార గ్రహీత

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిగార్ని సరిగ్గా ఎప్పుడు మొట్టమొదటిసారి కలిశానో గుర్తులేదు. 1971లోనో, లేదా 1972లోనో అయ్యుంటుందని అనుకుంటున్నాను.

అభ్యుదయ రచయితల సంఘాన్ని (అరసం) పునరుజ్జీవింపచేసే ప్రయత్నాలు జరుగుతున్న రోజులవి. ఆ రోజుల్లోనే నేను రాంభట్ల వారిని కలుసుకున్నట్టు గుర్తు. “మీరు అరసంలో పనిచెయ్యాలి” అని ఆయన నాతో చెప్పాడు. అప్పటికే నాలో వామపక్ష భావాలు బలపడటం వల్ల నేను అరసం పట్ల ఇంటరెస్ట్ చూపించాను. నాలో వామపక్ష భావాలున్నాయని రాంభట్ల గ్రహించటం వల్లనే నాకాయన ఆ మాట చెప్పాడని కూడా అర్థమయ్యింది. రాంభట్ల గార్కి ఆ అభిప్రాయం కల్గటానికి కారణమేమంటే ఆయన సరిగ్గా అప్పుడే వెలువడిన నా నవల ‘అంపశయ్య’ చదివాడు.

నిజానికి, రాంభట్లను నేను మొట్టమొదటిసారి చూసింది మాత్రం 1970లో. చలసాని ప్రసాదరావు 1970లో 30 మంది యువరచయితలు శ్రీశ్రీని కలిసి ఇంటరాక్ట్ అయ్యేలా ఏర్పాటు చేసిన మీటింగ్‌లో నేను రాంజబట్లను కలిశాను. రాంభట్లతో ఏర్పాటు చెయ్యబడిన కమిటీకి, ఆ యువ రచయితలు అడిగే ప్రశ్నలను మొదలు చూపించాలన్న నిబంధన పెట్టారు. (తర్వాత ఆ నిబంధనను తీసేశారనుకోండి.) ఆ రోజంతా, రాంభట్ల - చలసాని ప్రసాదరావులతో పాటు నాతో సహా 30 మంది యువరచయితలం కలిసే ఉన్నాం. చలసాని ప్రసాదరావు, రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి చాలా మంచి మిత్రులు.

1972-73 ప్రాంతంలో, ఒకసారి విజయవాడలో ‘అరసం’ సభలు జరిగినప్పుడు రాంభట్లగారే నన్నా సభలకు రమ్మనమని ఆహ్వానించాడు. ఆ సభల్లో నేను ఉత్సాహంగా పాల్గొన్నాను. సభలు ముగిశాక మేం విజయవాడ నుండి బయల్దేరినప్పుడు రాంభట్ల నేను ఒకే ట్రెయిన్లో పక్కపక్కనే కూర్చొని ప్రయాణం చేశాం. నేను వరంగల్ స్టేషన్లో దిగిపోయేంతవరకూ రాంభట్ల నాతో అనేక విషయాల గురించి మాట్లాడుతూనే ఉన్నాడు. వేదాలనుండి మొదలెడ్తే, కమ్యూనిస్టు మానిఫెస్టో వరకు - ఎన్ని విషయాలను గురించి ఎంత సాధికారంగా మాట్లాడాడో వింటుంటే నాకు ఆశ్చర్యం కల్గింది. వివిధ విషయాలను గూర్చి ఆయనకున్న జ్ఞానం నన్ను అబ్బురపరచింది. దాదాపు మూడు గంటలసేపు నాకెక్కడా విసుగు కల్గకుండా ఆయన వెరైటీ ఆఫ్ టాపిక్స్ గురించి చెబుతోంటే, ఆయన నుండి నేనెంతో నేర్చుకోవచ్చుననిపించింది.

ఆ సందర్భంలోనే నేను ‘అంపశయ్య’ నవలను గూర్చి చెప్పి మొదటి ముద్రణ ప్రతులు అయిపోయాయని, విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్ వారు రెండవ ముద్రణను తీసుకురాగలరా అని అడిగాను. “ఈ విషయంలో వాళ్లకు మీరో మాట చెప్పగలరా?” అని కూడా అడిగాను. “అలాంటి ఆశలేమీ పెట్టుకోకండి. విశాలాంధ్ర అనే సంస్థ ఒక పుస్తకాన్ని ప్రచురించాలంటే చాలా తతంగం ఉంటుంది. ఇట్స్ వెరీవెరీ స్లో మూవింగ్ మెషీన్.... వాళ్ళు మీ పుస్తకాలు వేస్తారని ఆశ పెట్టుకుంటే మీరు డిస్సప్పాయింట్ అవుతారు” అని ఆయన కుండబద్దలు కొట్టినట్లుగా చెప్పేశాడు. ఆయన చెప్పిన మాట అక్షరాలా నిజమని నాకు కొద్దిరోజుల్లోనే రుజువయ్యింది.

ఇది జరిగిన కొద్దిరోజుల తర్వాత ఆయనొకసారి కరీంనగర్‌కొచ్చి నన్ను కలుసుకున్నాడు. “ఈ రోజు సాయంత్రమే నేను మళ్ళీ హైదరాబాద్ వెళ్ళిపోవాలి.... ఈ లోగా.... అంటే, 11-30 వరకు మీరిక్కడొక అరసం మీటింగ్ అరేంజ్ చెయ్యగలరా?” అని అడిగాడు. అప్పుడు పదిగంటలౌతున్నది. “ఇంత తక్కువ వ్యవధిలో మీటింగ్ ఏర్పాటు చెయ్యటం సాధ్యమయ్యే పనేనా?” అన్నాన్నేను.

“ప్రయత్నం చెయ్యండి. ఎంతమందొచ్చినా ఫరవాలేదు....” అన్నాడాయన.

నేను వెంటనే కార్యరంగంలోకి దిగాను. ఓ 20 మంది దగ్గరి మిత్రులకీ విషయం చెప్పి "రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి అని ఒక గొప్ప మేధావి. ఆయన ఉపన్యాసం చాలా గొప్పగా ఉంటుంది. మనకెంతో ప్రయోజనకరంగా కూడా ఉంటుంది. మీరు తప్పక రావాలి" అని వాళ్లకు గట్టిగా చెప్పాను. బస్ స్టేషన్‌కు దగ్గర్లోనే ఉన్న ప్రభుత్వ హైస్కూల్ హెడ్ మాస్టర్ నాకు మంచి మిత్రుడు ఆయనను రిక్వెస్ట్ చేస్తే ఆయన ఆ స్కూల్లో మీటింగ్ పెట్టుకోవటానికొక హాలిచ్చాడు. సరిగ్గా 11.30కు ఆ హైస్కూల్లో అరసం మీటింగ్ జరిగింది. 30 మంది దాకా శ్రోతలొచ్చారు. రాంభట్లగారు చాలా చక్కని ఉపన్యాసంచేశారు. దేశంలోని పరిస్థితుల్ని విశ్లేషించి, అరసం లాంటి సాహిత్య సంస్థ అవసరం ఎంతుందో చెప్పాడు. ఆయన సరిగ్గా గంట సేపు మాట్లాడాడు. వచ్చిన శ్రోతలందరూ కూడా చాలా మంచి ఉపన్యాసం విన్నామని సంతోషించారు.

అంత తక్కువ వ్యవధిలో నేను 30 మంది వరకు ఆ సమావేశానికి రప్పించటం, అప్పటికప్పుడు ఒక హాల్ మాట్లాడటం, సమావేశం చాలా బాగా జరగటం - రాంభట్లను చాలా సంతోషపరచింది. సభలను నిర్వహించే నా శక్తియుక్తుల పట్ల కూడా ఆయనకు గౌరవం కల్గింది.

ఇలా రాంభట్ల గారితో నాకు సాన్నిహిత్యం యేర్పడిన తర్వాత నేను ఎప్పుడు హైదరాబాద్ వెళ్లినా ఆయన్ను కలుసుకుంటుండేవాడిని.

1975లో 15 కథలతో నా మొదటి కథా సంకలనం వెలువడటానికి సన్నాహాలు జరుగుతున్నాయి. ఆ కథాసంకలనాన్ని ప్రచురించటానికి, మూడేళ్ల ప్రయత్నాల తర్వాత, విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం వారు అంగీకరించారు. అదెలా జరిగిందో కూడా చెప్పాలి.

ఆనాటి అగ్ర కమ్యూనిస్టు నాయకులలో ఒకరైన నీలం రాజశేఖరరెడ్డి గార్కి నా 'అంపశయ్య' నవల బాగా నచ్చింది. హైదరాబాద్‌లో కలిసినప్పుడు ఈ విషయం నాకు చెబుతూ యేటుకూరి ప్రసాద్ గారు "రాజశేఖరరెడ్డి గారు విమ్మల్నొకసారి వాళ్లింటికి తీసుకురమ్మన్నారు" అని చెప్పాడు. "వారెప్పుడుంటారో తెలుసుకొని మిమ్మల్ని వాళ్లింటికి తీసుకెళ్తాను" అని కూడా యేటుకూరి ప్రసాద్ చెప్పాడు. అప్పుడు నేను పరీక్షల పేపర్లు మూల్యాంకనం చేసే (స్పాట్ వాల్యూయేషన్) పనిమీద హైదరాబాద్‌లోనే ఉన్నాను. రెండ్రోజుల తర్వాత యేటుకూరి ప్రసాద్ నన్ను నీలం రాజశేఖరరెడ్డి గారి దగ్గరకు తీసుకెళ్లాడు. ఆయన నాతో చాలా ఆప్యాయంగా మాట్లాడాడు. 'అంపశయ్య' ఆయనకెందుకు నచ్చిందో చెప్పాడు. "దేశంలోని వామపక్ష పార్టీల మధ్యన ఐక్యత అవసరం అనే పాయింట్‌ను మీ నవల్లో చాలా బాగా చిత్రించారు" అన్నాడు. అలా నాతో చాలా సేపు మాట్లాడిన నీలం రాజశేఖరరెడ్డి గారు యేటుకూరి ప్రసాద్‌కొక మాట చెప్పాడు- "ఇక నుండి నవీన్ రాసే పుస్తకాలన్నింటిని మన విశాలాంధ్రవాళ్లే ప్రచురించాలి.... నేను చెప్పానని ఆ ఎడిటోరియల్ బోర్డ్ వారికి చెప్పండి" అన్నాడు.

నీలం రాజశేఖరరెడ్డి గారు చెప్పారని చెప్పడం వల్ల విశాలాంధ్రవారు నా కథా సంకలనాన్ని ప్రచురించటానికి ఒప్పుకున్నారు. అప్పుడు జోషీ గారు విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్ మేనేజర్‌గా ఉండేవాడు. ఆయనను నా కథల పుస్తకం ఎప్పుడొస్తున్నదని ఎప్పుడడిగినా "వస్తుంది.... అప్రూవ్ అయ్యింది" అని చెబుతుండేవాడు. ఒకసారి కలిసినప్పుడు "మీ కథా సంకలనానికి ఎవరితోనయినా ముందుమాట రాయిస్తే బావుంటుంది. ఎవరితో రాయించమంటారు?" అని అడిగాడు. నేను వెంటనే "రాంభట్ల వారు రాస్తే బావుంటుంది" అన్నాను. "అలాగే చేద్దాం" అన్నాడు జోషీగారు. అలా, 'లైఫ్ ఇన్ ఎ కాలేజ్' పేరుతో వెలువడిన నా మొదటి కథాసంకలనానికి రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారు "ముక్తానుషంగం" పేరుతో చాలా గొప్ప ముందుమాట రాశాడు. సుదీర్ఘంగా రాయబడిన ఆ ముందుమాటలో రాంభట్లగారు నా కథల్ని గురించే కాకుండా, 'అంపశయ్య'ను గురించి, అప్పటికింకా వెలుగుచూడని - రాతప్రతిలో మాత్రమే ఉన్న - నా మరో నవల 'ముళ్లపొదలు' గురించి కూడా చక్కని విశ్లేషణను రాశారు. 'చైతన్య స్రవంతి' అనే మాటకు ఆయన 'ముక్తానుషంగం' అనే మా

ట చక్కగా సరిపోతుందని చెప్పి, 'చైతన్య స్రవంతి' శిల్పం మీద ఒక సాధికారికమైన వ్యాసం రాశారు. అది చదివి నేను పులకించిపోయాను. ముందుమాటంటే, ఒక కొత్త రచయితను ప్రోత్సహిస్తూ రెండు మంచిమాటలు రాయడం అని కాకుండా, ఆ కొత్త రచయిత రాస్తున్న విధానం గురించి (అంటే ఇక్కడ 'చైతన్య స్రవంతి' గురించి) ఇంత వివరంగా, విశ్లేషణాత్మకంగా రాయటం చాలా గొప్ప విషయమనిపించింది. తర్వాత 'చైతన్య స్రవంతి' శిల్పం మీద రాస్తున్న ఎంతోమంది పరిశోధకులకు రాంభట్ల రాసిన ఈ ముందుమాట ('ముక్తానుషంగం') ఎంతో మార్గదర్శకంగా నిలిచింది.

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గార్ని నేను మరో సందర్భంలో కలిసినప్పటి సంఘటన నాకెప్పుడూ గుర్తొస్తుంది.

ఆ రోజుల్లో నాకు అత్యంత సన్నిహితుడైన ఎం.వి.తిరుపతయ్య అనే మిత్రుడు అడివి బాపిరాజు మీద పరిశోధన చేస్తున్నాడు. "అడివి బాపిరాజు దగ్గర రాంభట్ల వారు కొన్ని రోజులు 'మీజాన్' పత్రికలో పనిచేశాట్ట. ఆయన్నొకసారి కలిసి బాపిరాజు గురించి యేం చెబుతాడో వినాలి" అన్నాడు తిరుపతయ్య. సరేనని నేనొకసారి తిరుపతయ్యను రాంభట్ల ఇంటికి తీసుకెళ్లాను. ఓ రెండు మూడు గంటలు రాంభట్ల, అడివి బాపిరాజును గురించి ఎన్ని విషయాలు చెప్పాడో గుర్తు చేసుకుంటే ఇప్పటికీ నాకు ఆశ్చర్యం కల్గుతుంది. 'మీజాన్' పత్రికను గురించి, బాపిరాజు ఎడిట్ చేసే విధానం గురించి, ఆ రోజుల్లో అదే పత్రికలో బాపిరాజు నవల 'తుఫాన్' సీరియల్‌గా వెలువడిన విషయాన్ని గూర్చి - ఇలా ఎన్నో విషయాల్ని నాన్‌స్టాప్‌గా మూడు గంటల సేపు చెప్పాడు రాంభట్ల. తుఫాన్ నవల సీరియల్‌గా వెలువడుతున్నప్పుడు బాపిరాజు కథానాయకుడి పేరు మర్చిపోయి, రెండు వారాల తర్వాత మరేదో పేరు పెట్టాడట. ఈ విషయం గమనించిన ఓ సబ్ ఎడిటర్ బాపిరాజు దగ్గరకు వెళ్లి "పెద్దపొరపాటు జరిగింది.... గతవారం మీరు హీరోకు పెట్టిన పేరు ఈ వారం మారిపోయింది" అన్నాడట. ఆ మాట విన్న బాపిరాజు ఒక్క క్షణం ఆలోచించి గొల్లున నవ్వి "ఆ హీరోకు రెండు పేర్లున్నాయని చెబుతూ ఇంకో ఛాప్టర్ రాయటానికి ఇదో మంచి అవకాశం" అన్నాడట. బాపిరాజు, తనూ కలిసి శ్రీలంకకు వెళ్లిన విషయం కూడా రాంభట్ల గారు చెప్పారు.

ఇలా రాంభట్ల యే విషయం మాట్లాడినా ఎంతో ఆసక్తికరంగా ఉండేది. ఎన్నోసార్లు నాకు రాంభట్ల గారితో అత్యంత సన్నిహితంగా మెలిగే అవకాశం కల్గింది. ఆ మహా మేధావిని నేనెప్పుడూ మరచిపోలేను!

- అంపశయ్య నవీన్

కేంద్ర సాహిత్య అకాడమి పురస్కార గ్రహీత

రాంభట్ల
శతజయంతి
వ్యాసాలు

నేనెరిగిన రాభట్ల కృష్ణమూర్తి

-సురవరం సుధాకర రెడ్డి

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిగారు నాకు తెలిసినంత వరకు ఏ కాలేజీలో చదువుకోలేదు. బహుశా ప్రాథమిక విద్య దాకా మాత్రమే పాఠశాలకు వెళ్లి ఉండవచ్చు. స్వయం కృషితో జ్ఞానార్జన చేశారు. గొప్ప మేధావి. అతి సాధారాణంగా కనిపించే సరదా మనిషి.

ఆయన కార్టూనిస్టు. జర్నలిస్టు. తత్వ శాస్త్ర అధ్యయనం చేసిన ఉపాధ్యాయుడు. వివిధ అంశాల మీద లోతైన అధ్యయనం చేశారు. నేను విద్యార్థిగా ఉన్నప్పుడు ఆయన బోధించిన తత్వశాస్త్ర రాజకీయ పాఠశాలలో పాల్గొన్నాను.

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారు భారత్ సోవియట్ మిత్ర మండలి=ఇస్కస్ ప్రధాన కార్యదర్శిగా పని చేసే వారు.

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి, గజ్జెల మల్లా రెడ్డి గారు మంచి స్నేహితులు. వారిని సరదాగా జంటకవులని పిలిచేవారు. మల్లా రెడ్డి గారి వ్యంగ్య కవిత్వం అప్పట్లో సుప్రసిద్ధం.

వయసు తారతమ్య లేకుండా, రాంభట్ల అందరితోనూ చాలా సరదాగా మాట్లాడేవారు. అందుకే విద్యార్థులు ఆయనతో చర్చించాలంటే ఆసక్తి, ఉత్సాహం చూపే వారు.

వారి అన్నగారు హైదరాబాద్ లో ప్రారంభించిన పరిశ్రమలో రాంభట్ల కొంత కాలం పని చేసానని చెప్పేవారు. రైస్ మిల్లులకు అవసరమైన ఇంజన్లు, ఆయిల్ ఇంజన్లు తయారు చేసేవారు. దానితో సాంకేతిక అంశాలపై కూడా ఆయనకు మంచి అవగాహన ఉండేది. మార్కెట్లో అమ్మే రేట్లో సగం కంటే తక్కువ ధరకు రైతులకు ఆయిల్ ఇంజన్లు సరఫరా చేయవచ్చునని సోదాహరణంగా చెప్పే వారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ అభ్యుదయ రచయితల సంఘం ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఆయన యువ రచయితలను చాలా ప్రోత్సహించేవారు. అనేక మంది శిష్యులను తయారు చేశారు. బూదరాజు రాధాకృష్ణ గారు కూడా ఆయనకు మంచి స్నేహితులు.

విశాలాంధ్ర ప్రారంభ దశలో కార్టూన్లు గీసే వారు. తెలుగు పత్రికలలో కార్టూన్లు వేసే సంప్రదాయం లేని రోజుల్లో వ్యంగ్య చిత్రాలు గీసిన రాంభట్లే బహుశా తెలుగులో మొదటి రాజకీయ కార్టూనిస్టు అని మిత్రుడు వ్యాఖ్యానించడం నాకు గుర్తు. తరవాత ఎందువల్లో కార్టూన్ల జోలికి పోలేదు.

పని ఉన్నా లేకపోయినా ప్రతి రోజు హిమాయత్ నగర్ చౌరస్తాలో ఉన్న అ.ర.సం. కార్యాలయానికి, పార్టీ ఆఫీసుకు వచ్చి పోయే వారు. పార్టీ ఆఫీసు కార్యదర్శి కామ్రేడ్ రామచంద్ర రావు గారు ఆయనకు మరొక మంచి మిత్రులు.

హైదరాబాద్ లో రామోజిగారు ఈనాడు ప్రారంభించిన తరవాత ఆయన కోరికపై రాంభట్ల, గజ్జెల మల్లా రెడ్డి అందులో చేరారు. కొంతకాలం బాగానే గడిచినా ఈనాడు పత్రికలో సమ్మె జరిగినప్పుడు వారిద్దరూ పత్రికలో కొనసాగటంపై విమర్శలు వచ్చాయి. అదొక ఇబ్బందికరమైన పరిస్థితి. క్రమంగా రాంభట్ల దాంట్లోంచి బయటపడ్డారు. కానీ గజ్జెల మల్లా రెడ్డి గారు మరి కొంత కాలం కొనసాగినట్లున్నారు. పార్టీకి ఆయన దూరమయ్యారు. ఆంధ్రభూమి, ఉదయం తదితర పత్రికల సంపాకుడిగా పని చేశారు.

"తెలుగునాట భక్తి రసం తెప్పలుగా పారుతోంది డ్రైనేజీ స్కీము లేక డేంజరుగా మారుతోంది" అని వ్యంగ్య కవిత్వం రాసిన మల్లా రెడ్డి ఆ తరవాత అధికార భాషా సంఘం అధ్యక్ష పదవీ స్వీకరణ సందర్భంలో వేదమంత్రాల మధ్య బాధ్యతలు తీసుకోవటం విషాదకరం. మల్లా రెడ్డి గారు దూరమైనా కృష్ణమూర్తి గారు మాత్రం చివరి వరకు మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతంపట్ల, పార్టీపట్ల విశ్వాసంతో కొనసాగారు.

కృష్ణమూర్తి గారి కుమార్తె అరుణ విద్యార్థి ఉద్యమంలో చురుకుగా పాల్గొనేది. ఆయన ఆర్మేనియా పర్యటించి వచ్చిన తరవాత ఆ ప్రేరణతో కుమారుడికి ఆర్మేన్ అని పేరు పెట్టుకున్నారు.

ఆయన శతజయంత్యోత్సవ సందర్భంగా మరొకసారి ఆయన స్మృతులు గుర్తుకు తెచ్చుకునే అవకాశం కలిగింది.

సంచార విజ్ఞాన సర్వస్వం

రాంభట్ల శతజయంతి వ్యాసాలు

ఆచార్య ఎస్వీ సత్యనారాయణ

1946లో 'మీజాన్' పత్రికలో 'నైజాము నవాబును నారాయణ గూడా చౌరస్తాలో ఉరితీయాలి' అనే సంపాదకీయాన్ని రాంభట్ల రాశారు. అది అచ్చయిన సంచికను అప్పటి నైజామ్ రాష్ట్ర ప్రధానమంత్రి మీర్జా ఇస్మాయిల్ దగ్గర పబ్లిక్ రిలేషన్స్ ఆఫీసర్‌గా పనిచేసిన కుందూరి ఈశ్వరదత్ చదివి, ఆ పత్రిక బయటపడితే దాని సంపాదకుడు అడవి బాపిరాజును ఉరితీస్తారని భయపడి, ఆ సంచిక ప్రతులన్నీ తెప్పించుకుని తగుల బెట్టించాడు.

'బంగారుభూమి సూక్త మాలాపించుతూ పద

అంగార గంగలాగ తరంగించుతూ పద

కొవ్వొత్తిలాగ కాలి ప్రదీపించువారికి

చెయ్యెత్తి వందనాలు సమర్పించుతూ పద'... అంటూ ఒక తరాన్ని తట్టిలేపిన ప్రగతిశీల సాహితీవేత్త, మా తరానికి గురుతుల్యులు రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి. ఒక చేత్తో వేదోపనిషత్తుల్నీ, మరోచేత్తో మార్క్సిజాన్నీ ఔపోసన పట్టిన సంచార విజ్ఞానసర్వస్వం ఆయన.

24 మార్చి 1920న తూర్పుగోదావరి జిల్లా అమలాపురం తాలూకా, అనాతవరం గ్రామంలో పుట్టిన రాంభట్ల రెండు సంవత్సరాల వయసులోనే ఆయన తండ్రి పోయారు. ఫలితంగా కొంతకాలం తాతగారి దగ్గర, ఇంకొంతకాలం చిన్నాన్న దగ్గర, మరికొంతకాలం మేనమామ దగ్గర బాల్య జీవితం గడపడంతో థర్డ్ ఫారమ్ మూడుసార్లు చదివి, ఫిఫ్తు ఫారమ్‌తో చదువుకు స్వస్తి చెప్పాల్సి వచ్చింది. అయినా స్వశక్తితో సంస్కృత, ఆంధ్ర, ఆంగ్ల భాషల్ని అధ్యయనం చేసి, వాటిలో పాండిత్యాన్ని సంపాదించారు. సంస్కృతంలోని వేదోపనిషత్తులు; తెలుగులో పురాణ- ప్రబంధాలు; ఆంగ్లంలో విజ్ఞానశాస్త్ర, - మార్క్సిస్టు గ్రంథాలు ఒకటికి పదిసార్లు చదివి, వాటిపై సాధికారాన్ని సంపాదించిన 'రాంభట్ల' తన 66 ఏళ్ల వయస్సులో కన్నడంలో వీర శైవ వచనాలను చదువుతూ కన్నడ భాష నేర్చుకున్నారు.

ప్రపంచ ప్రసిద్ధ జర్మన్ రచయిత బెర్టోల్ బ్రెష్ట్‌లాగా, సుప్రసిద్ధ భారతీయ రచయిత శరత్‌చంద్రలాగా బాల్యమంతా రాష్ట్రంలోని అనేక ప్రాంతాల్లో గడపడంవల్ల ఆయా ప్రాంతాల ప్రజల జీవన విధానాలు, ఆచార వ్యవహారాలు తెలుసుకునే అవకాశం ఆయనకు లభించింది. నిరంతర అధ్యయనం వాఙ్మయ శాఖల్లోకి మార్గం చూపింది.

1935లో నాంపల్లి (హైదరాబాద్)లోని వేమనాంధ్ర భాషా నిలయం లో కందుకూరి, చిలకమర్తి, పానుగంటి, గురజాడల సాహిత్యాన్ని అవలోకనం చేసిన రాంభట్ల గురజాడ 'కన్యాశుల్కం' నాటకాన్ని కంఠస్థం చేశారు. 1936లో చరిత్రాధ్యయనం, 1938లో 'వందే మాతరం' ఉద్యమ ప్రవేశం, 1939లో హఠయోగ అభ్యాసం చేసిన రాంభట్ల 1940—43 కాలంలో తాళపత్ర గ్రంథాల్లో నిక్షిప్తమైన తాంత్రిక విద్యల్ని అభ్యసించడమే కాక వాటిని ప్రాక్టీస్ చేశారు. 'శంకరుని వేదాంతం నన్ను హేతువాదిని చేస్తే, తాంత్రిక వేదాంతం నన్ను భౌతికవాదిని చేసింది' అంటారాయన.

1943లో శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయం కార్యదర్శి కావడంతో సంగీతం, నాట్యం, చిత్రకళలపై అనేక గ్రంథాలను చదివే అవకాశం ఆయనకు దొరికింది. భోజుడు రాసిన 'సమరాంగణ సూత్రధార' అనే గ్రంథాన్ని, అహోమల సోమేశ్వర దేవుడు రాసిన 'అభిలషితార్థ చింతామణి' అనే గ్రంథాన్ని బరోడా నుంచి తెప్పించుకుని అధ్యయనం చేశారు. గ్రంథాల ద్వారా విగ్రహశిల్పం, కుడ్యచిత్రాలు, పఠచిత్రాలు గీయడం, విగ్రహాలను చెక్కడం వంటి అనేక అంశాలను ఆయన గ్రహించగలిగారు.

ప్రముఖ నవలా రచయిత అడవి బాపిరాజు సహచర్యంతో ఆయన సంపాదకత్వంలోని 'మీజాన్' పత్రికలో 'జర్నలిస్టు'గా చేరారు. తెలంగాణ సాయుధ పోరాటం మీద అనేక వ్యాసాలను ప్రచురించి, ఆ పత్రికను 'ఆంధ్ర మహాసభ' ఉద్యమ దర్పణంగా మలిచారు. 1945లో మీజాన్‌ను 'దొడ్డి కొమరయ్య ప్రత్యేక సంచిక'గా వెలువరించడమేకాక, అజ్ఞాతంలో ఉన్న తెలంగాణ సాయుధ పోరాట సేనాని రావి నారాయణరెడ్డితో ఇంటర్వ్యూ చేసి, దాన్ని ఆ సంచికలో వేశారు. ఆ సంచిక సంపాదకీయాన్నీ కొమరయ్య ఫోటో కింద ''లేచింది లేచింది ఒక విప్లవజ్వాల' అనే గేయభాగాన్ని రాసింది రాంభట్లే.

1945లో ఉర్దూ మీజాన్‌లో పొలిటికల్ కార్టూన్లు వేసిన 'రాంభట్ల' 1946, 47 సంవత్సరాలలో తెలుగు 'మీజాన్'లో నైజామ్ నవాబును, ఆయన కొలువులో పనిచేసే మంత్రుల్నీ అధిక్షేపిస్తూ 'కార్టూన్ కవితలు' రాసి, తెలుగులో ఆ ప్రక్రియకు శ్రీకారం చుట్టారు. 1946లో 'నైజాము నవాబును నారాయణగూడా చౌరస్తాలో ఉరితీయాలి' అనే సంపాదకీయాన్ని రాంభట్ల రాశారు. ఆ సంచికను నైజామ్ రాష్ట్ర ప్రధానమంత్రి మీర్జా ఇస్మాయిల్ దగ్గర పీఆర్‌ఓగా పనిచేసిన కుందూరి ఈశ్వరదత్ చదివి, ఆ పత్రిక బయటపడితే దాని సంపాదకుడు అడవిబాపిరాజును ఉరితీస్తారని భయపడి, ఆ సంచిక ప్రతులన్నీ తెప్పించుకుని తగుల బెట్టించాడు.

1946లోనే బహుశా భారతదేశంలోనే మొట్టమొదటి జర్నలిస్టుల సమ్మెను నిర్వహింపజేసిన ఘనత కూడా రాంభట్లకు దక్కుతుంది. ప్రూఫ్ రీడర్ల జీతాలను పెంచాలంటూ 18 రోజుల పాటు 'మీజాన్' పత్రికలోని సిబ్బంది అంతా సమ్మెచేసి విజయం సాధించారు.

1948 ఫిబ్రవరిలో 'మీజాన్' పత్రికకు రాజీనామాచేసి, మద్రాసు చేరారు. జూన్‌లో విజయవాడ నుండి వెలువడిన 'తెలుగుదేశం' పక్షపత్రికలోను, 1949--51ల్లో మద్రాసు నుండి వెలువడిన 'సందేశం' పత్రికలోనూ సంపాదకవర్గ సభ్యునిగా పనిచేసిన రాంభట్ల 1952లో 'ప్రజా శక్తి' బై వీక్లీలోనూ, 1952 జూన్ నుండి 'విశాలాంధ్ర' దినపత్రికలోనూ ఉప సంపాదకునిగా పనిచేశారు. అలాగే 'ప్రజాశక్తి', 'విశాలాంధ్ర'ల అక్షరాలను డిజైన్‌చేసిన 'అక్షరశిల్పి' కూడా రాంభట్లే.

1943లో ఆంధ్రప్రాంతంలో 'అభ్యుదయ రచయితల సంఘం' స్థాపింపబడిన కొద్దిరోజుల్లోనే అదే సంవత్సరం హైదరాబాద్ లో చదలవాడ పిచ్చయ్యగారి పర్యవేక్షణలో అడవి బాపిరాజు అధ్యక్షులుగా, వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి కార్యదర్శిగా స్థాపించబడిన 'నిజామాంధ్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘం'లో సభ్యులుగా చేరిన 'రాంభట్ల' 1973లో గుంటూరులో జరిగిన అరసం రాష్ట్ర మహాసభలో ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఎన్నికై 1976వరకు కొనసాగారు. యువ రచయితలెందరికో సైద్ధాంతిక స్పష్టతను సమకూరుస్తూ మార్గనిర్దేశం చేశారు.

1951లో సీగ్రియా కుడ్యచిత్రాల నకళ్ళను సేకరించడానికి బాపిరాజుగారితో కలిసి 'సిలోన్' వెళ్ళొచ్చిన రాంభట్ల 1958లో సోవియట్ యూనియన్‌లోని 'ఆర్మీనియా' సందర్శించిన మొట్టమొదటి ప్రతినిధివర్గానికి నాయకత్వం వహించారు.

1967లో భారత సోవియట్ సాంస్కృతిక సంస్థ (ఇస్కస్) హైదరాబాద్ నగర కార్యదర్శిగా పనిచేసిన రాంభట్ల 1968లో హైదరాబాద్‌లో జరిగిన 'అఖిలభారత శాంతి మహాసభ' ఆహ్వాన సంఘ ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఉన్నారు. 1969లో 'ఇస్కస్' రాష్ట్ర ప్రధానకార్యదర్శిగా ఎన్నికై 1974 వరకు కొనసాగారు. 1970వ దశాబ్దంలో 'అభ్యుదయ రచయితల సంఘం' పునర్నిర్మాణ ఉద్యమంలో గజ్జెల మల్లారెడ్డి, వై. విజయకుమార్‌లతో కలిసి కీలక పాత్ర పోషించారు.

వివిధ ప్రజాసంఘాల్లో క్రియాశీల కార్యకర్తగానూ, కార్య నిర్వాహకునిగానూ బాధ్యతలు వహిస్తూనే ప్రజానాట్యమండలి గాయనీగాయకులు పాడుకోవడానికి వీలుగా అభ్యుదయ గీతాలెన్నింటినో రాసి రచయితగానూ వాసికెక్కారు. ''మృతవీరులారా! లాల్ సలామ్', 'అంగార గంగ', 'రండిరా! పదండిరా!', 'అదే అదే పతాక జైత్రయాత్ర' వంటి రాంభట్ల రాసిన అనేక గీతాలు శ్రమజీవుల గీతాలకు ఒక నూతన వరవడిని దిద్దాయి.

''యూజినీ పాటియార్' అనే ప్రఖ్యాత ఫ్రెంచి కవి రాసిన 'ఇంటర్నేషనల్' అనే అంతర్జాతీయ గీతాన్ని ప్రపంచ వ్యాపిత కార్మికవర్గం పాడుకుంటున్న ప్రఖ్యాతబాణీలో, అన్యభాషా ఛందంలో తెలుగు అనువాదాన్ని చేశారు. ప్రముఖ ఉర్దూ కార్మిక వర్గ కవి 'మఖ్దూం' గీతాలు కొన్నింటిని తెలుగులోనికి అనువదించిన రాంభట్ల,

ఏటుకూరి 'ఎర్రజెండా' పాటలకు రాసిన 'సంజాయిషీ' తెలుగు పీఠికా సాహిత్యంలో ఒక మైలురాయి.

1943లో సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి 'గోల్కొండ పత్రిక'కు వ్యాసాలు రాయడం ద్వారా సృజనాత్మక సాహిత్యంలోకి ప్రవేశించారు. 1953లో ఆంధ్ర రాష్ట్రానికి 'కర్నూలు'ను రాజధాని చేసినప్పుడు, దానిపై అధిక్షేపాత్మకంగా 'శశ విషాణం' గీతాలు రాశారు. ఈ గీతాలు పుస్తక రూపంలో వెలువడినాయి. 1959లో కేంద్ర ప్రభుత్వం కేరళలో కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వాన్ని కూలదోసినప్పుడు 'కేరళ బాగోతం' అనే నృత్యరూపకం రాశారు. 'ఆంధ్రప్రదేశ్ దర్శిని'లో చిత్రకళపై వ్యాసాన్ని రాశారు. అనేక కవితా సంపుటాలకు ప్రామాణికమైన పీఠికలను రాశారు.

దాదాపు ఆరు దశాబ్దాలకు పైగా సాహిత్యరంగంలో కృషి చేసినప్పటికీ రాంభట్ల గురించి అనేకమందికి తెలియకపోవడానికి ప్రధానకారణం ఆయన కలం పేర్లతో రాయడమే. సొంతపేరుతో ఆయన రాసింది తక్కువే. 'అగ్నివేశ', 'పుష్యమిత్ర','అగ్నిమిత్ర', 'విశ్వామిత్ర', 'పాణిని', 'కవి రాక్షస' 'కృష్ణాంగీరస్', 'కృష్ణ', 'శశ విషాణం', 'కాట్రేని యెర్రయ్య' మొదలైన అనేక కలం పేర్లతో రచనలు చేసిన రాంభట్ల కవిగా, విమర్శకునిగా, చిత్రకారునిగా, తెలుగులో తొలి రాజకీయ కార్టూనిస్టుగా, అభ్యుదయ సాహిత్యోద్యమ రథసారథిగా తెలుగు సారస్వత లోకంలో ఒక విశిష్ట స్థానాన్ని సంపాదించుకున్న బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి, సంచార విజ్ఞాన సర్వస్వం.

ఆచార్య ఎస్వీ సత్యనారాయణ

ఆలోచనా యంత్రం

హిమాయత్ నగర్ 12వ వీధిలో (ఇప్పుడది 13వ వీధి) బాల సదన్. హైదరాబాద్ పాతనగరంలో కొంత మందిమి సాహిత్య రంగంలో కొద్ది కాలంగా కృషి చేస్తుండే వాళ్లం. మిత్రుడు పుల్లా రెడ్డి మమ్మల్ని ఒక రోజు బాల సదన్ కు తీసుకెళ్లాడు. అభ్యుదయ రచయితల సంఘం పునర్నిర్మాణం కోసం అంతకు ముందే తీవ్రంగా ప్రయత్నాలు ప్రారంభమైనాయి. ఆ సందర్భంగా జరుగుతున్న సమావేశమే అది.

అక్కడ ఇద్దరు వ్యక్తులు మమ్మల్ని ఆకట్టుకున్నారు. ఒకరు జెండా కర్రలాగా ఉన్నారు. ఆయన ఇప్పుడూ అంతే. ఆయనే డా. ఏటుకూరి ప్రసాద్. రెండో వ్యక్తి పొడవాటి జులపాలు. మధ్య పాపిట. వయసు 60కి లోపు. నవయువకులు ధరించే దుస్తులు. మాసిపోయిన బూట్లు. ధారాళంగా మాట్లాడే వారు. సకల విషయాల గురించి మాట్లాడుతుండే వారు. మాట్లాడడమే వృత్తిగా పెట్టుకున్నట్టు అనిపించింది. ఆ విశిష్ట వ్యక్తే రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి. మొదటి రోజు చూసిన దగ్గరనుంచే ఆయన గొప్పవాడనిపించింది.

అక్కడికి సాహితీ రంగంలోని అనేక మంది ప్రముఖులు వచ్చే వారు. పేరున్న రచయితలనందర్నీ చూసే, మాట్లాడే అవకాశం ఆ బాల సదన్ సమావేశాల్లోనే కలిగింది. ఎంతో మంది రచయితలతో పరిచయమైనా నాకు మాత్రం రాంభట్లే ఎక్కువగా నచ్చారు. ఆ నచ్చడం ఆయన శిష్యరికానికి దారి తీసింది. ఆయన మాత్రం ఎవరినీ శిష్యుడిగా భావించే వారు. వయసుతో నిమిత్తం లేకుండా అందరినీ "ఫ్రెండూ" అనే పలకరించే వారు.

అదేం విచిత్రమో కానీ ఎప్పుడు కలుసుకున్నా నమస్కారం, గుడ్ మార్నింగ్, గుడ్ ఈవెనింగ్, గుడ్ నైట్ లాంటి లాంఛనప్రాయమైన మర్యాదలు ఆయన విషయంలో ఎప్పుడూ పాటించలేదు. బాలసదన్ దగ్గర్లోనే అ.ర.సం. కార్యాలయం ఉండేది. అందరమూ అక్కడ చేరే వాళ్లం. రాంభట్ల మాటలు వింటూ తెలియకుండానే బోలెడు విషయాలు గ్రహించగలిగాం.

కొన్నాళ్ల తరవాత నేను ఎం.ఏ. మధ్యలో ఉండగానే ఈనాడు లో సబ్ ఎడిటర్ ట్రెయినీ కోసం దరఖాస్తు చేశా. రాంభట్లకు చెప్పలేదు. ఇంటర్వ్యూకు పిలుపు వచ్చింది. నాతోపాటే దరఖాస్తు చేసిన అంబటి మహేంద్ర రాజుకు మొదటి రోజు ఇంటర్వ్యూ. అక్కడ ఇంటర్వ్యూ బోర్డులో రాంభట్ల ప్రత్యక్షమయ్యారు. మహేంద్ర రాజు నేరుగా అ.ర.సం. ఆఫీసుకు పరుగెత్తుకొచ్చి "నువ్వు రాంభట్లకు చెప్పలేదుగా! మరి రేపు ఆయనే ఇంటర్వ్యూ బోర్డులో ఉంటారు. ఎలా?" అన్నాడు. ఇద్దరమూ కొంత సేపు గూఢపుఠాణీ చేసి చివరకు చెప్పాలని నిర్ణయించుకున్నాను. చెప్పాను. "నో యూ ఆర్ నాట్ అటెండింగ్ ది ఇంటర్వ్యూ. ముందు ఎం.ఎ. పూర్తి చేయి. ఆ తర్వాత చూద్దాం" అన్నారు. ఆ సలహా పాటించా. ఈ లోగా ఎం.ఏ. పూర్తి అయిందనిపించా. మళ్లీ ఎం.ఏ. ఇంగ్లీషులో చేరా. నైట్ కాలేజి. వారం వెళ్లా. నా ఉద్యోగం సంగతి ఎత్తితే "నువ్వు చదువుతూ ఉంటే నీకు ఈనాడులో ఉద్యోగం రాదు." అన్నారు. ఇంగ్లీషు ఎం.ఏ. వదిలేశా. నెలలు గడిచాయి. ఈనాడులో ఉద్యోగం మాత్రం రాలేదు.

చివరకు ఈనాడులో 1977 జనవరిలో చేరా. అయితే నేను ఏ బ్యాచీవాడినీ కాదు. నాకేం పని చెప్పాలో తెలియదు. ఏ పని చెప్తే అదే చేసే వాడిని. ఈనాడులో సమ్మె పరిణామాల నేపథ్యంలో నేను ఆ ట్రెయినీ ఉద్యోగం కాస్తా వదిలేయాల్సి వచ్చింది. సమ్మెకు నాయకత్వం వహిస్తున్న వారికి నేనెవరో తెలుసు. రాంభట్లకు సన్నిహితుడిని అని కూడా తెలుసు. అదే నాకు ప్రతికూలమైంది. సమ్మెకు అనుకూలురు నన్ను రాంభట్లకు సన్నిహితంగా పరిగణించి సమ్మె విషయాలు ఏవీ చెప్పే వారు కాదు. నా తత్వం తెలిసిన రాంభట్ల నా ఆత్మ సమ్మె చేసే వారితో ఉందనుకునే వారు. చివరకు అటో ఇటో తేల్చుకోవలసిన రోజు వచ్చింది. ఆ రోజు వివిధ డిపార్ట్ మెంట్లలో పని చేసే వారిని రాంభట్లే ఈనాడు అధిపతి రామోజీ రావు దగ్గరకు తీసుకెళ్లి "మేం ఇలా పని లేకుండా కూర్చోలేం. పేపర్ తీసుకొస్తాం" అని చెప్పించారు. అది ఆయన ఉద్యోగ ధర్మం. అప్పటికి ఆయన ఈనాడు అడ్మినిస్ట్రేటివ్ ఎడిటర్. ఆ పదవిలో ఉన్న వారు యాజమాన్యంలో భాగం. అన్ని డిపార్ట్ మెంట్ల వాళ్లనూ తీసుకెళ్తున్నారు కానీ నన్ను తీసుకెళ్లలేదు. పైగా "వెయిట్ చెయి." అన్నారు. రాత్రి ఎనిమిదో ఎంతో అయింది. అందరినీ తీసుకెళ్లిన తర్వాత నన్ను పిలిచి "ఫ్రెండూ! ఇప్పుడు నువ్వు కచ్చితమైన నిర్ణయానికి రావలసిన సమయం వచ్చింది." అన్నారు. సరే అని బయటికొచ్చాను.

సమ్మె చేస్తున్నవాళ్లు మర్నాడు నేను విద్యుత్ సౌధ దగ్గర బస్సు దిగగానే నాకు అంతరాత్మ ప్రబోధం చేశారు. దాని మాటకేం గానీ పరిస్థితి నాకు అనుకూలంగా కనిపించలేదు. దగ్గర్లో ఉన్న ఇరానీ హొటల్ కు వెళ్లి రాంభట్లకు ఫోన్ చేసి "నేను పని చేయలేను" అని చెప్పా. అక్కడితో ఆ ఉద్యోగం పూర్తి అయింది.

ఈ గొడవకేం గానీ నేను అక్కడున్న ఆరు నెలల కాలం సాయంత్రం ఏ ఆరింటికో రాంభట్ల, నేను కలిసి హిమాయత్ నగర్ దాకా నడుచుకుంటూ వెళ్లే వాళ్లం. ఇది రోజువారీ కార్యక్రమం. దారిలో రాంభట్ల అనేక విషయాలు మాట్లాడే వారు. నాకు బోలెడు కొత్త విషయాలు తెలిసేవి. ఆ తరవాత మళ్లీ హిమాయత్ నగర్ అ.ర.సం. ఆఫీసులో కూర్చునే వాళ్లం. అక్కడ మళ్లీ రాంభట్ల మాటలు వినడమే.

కొత్త విషయాలు తెలుసుకుంటున్న దశలో బోలెడు అనుమానాలు రావడం సహజం. నేను రాంభట్లను ప్రశ్నలతో వేధించేవాణ్ని. ఎంగెల్స్ "ఫామిలీ, ప్రైవేట్ ప్రాపర్టీ అండ్ స్టేట్" అనే పుస్తకం మీద చెప్తూనే ఉండేవారు. ఈ విషయంలో నేనూ, కాచినేని రామారావు అనేక ప్రశ్నలు లేవనెత్తే వాళ్లం. "మీ ఇద్దరికోసం నేను ఆ పుస్తకం ఆరు సార్లు చదివాను" అని రాంభట్ల ఓ సందర్భంలో అన్నారు. ఆ పుస్తకంలోని అంశాలను మన దేశ పరిస్థితికి, ముఖ్యంగా తెలుగు సంస్కృతికి అన్వయించి చెప్పే వారు. మార్క్సిజాన్నీ మన పరిస్థితులకు అన్వయించి చెప్పడం రాంభట్లలో ఉన్న విశిష్టత. ఆయనకు అనేక రంగాలలో ప్రవేశం ఉండొచ్చు. కవిత్వం, సాహిత్య విమర్శ, చిత్రలేఖనం, రాజకీయ కార్టూన్లు మొదలైన రంగాలలో ఆయన దిట్టే కావచ్చు. అనేక మంది మార్క్సిస్టు పండితులు మార్క్సిజాన్ని రాజకీయాలకు అన్వయించి చెప్పే వారు కానీ రాంభట్ల సాహిత్య రంగానికి అనువర్తింప చేసే తీరు విలక్షణమైంది. ఒక్క వై. విజయకుమార్ తప్ప ఏ మార్క్సిస్టు పండితుడూ ఈ పని చేసే వారు కాదు. నాకు మార్క్సిజం మీద ఆసక్తి ఉన్నా నేను ఎంచుకున్న రంగం సాహిత్యం. అందువల్ల రాంభట్ల మాటలు బాగా ఆకట్టుకునేవి.

ఎం.ఏ. చదువుతున్న రోజుల్లోనే రాంభట్ల నన్ను రోజూ కాలెజీ అయిపోయిన తర్వాత "కొత్తబాట"లో పని చేయమని సూచించారు. ఒక రోజు నాకు ఫోన్ చేసి "ఎక్కడున్నావు?" అన్నారు. చెప్పాను. అక్కడే ఉండు అన్నారు. ఓ పదిహేను నిమిషాలకు వచ్చేసి నా చేతిలో మూడు కాగితాలు పెట్టారు. నేను చదివి మొదటి కాగితం ఉంచి మిగతా రెండు కాగితాలు చెత్త బుట్టలో వేశాను. "అదేమిటి పడేస్తున్నావ్?" అన్నారు. "మీరు మొదటి పేజీలో చెప్పిన దాన్ని మిగతా రెండు కాగితాల్లో ఖండించారు" అన్నాను. రాంభట్లతో ఓ సమస్య ఉండేది. రాసేటప్పుడు ఆయన చేయి కన్నా ఆయన ఆలోచనలు అపరిమితమైన వేగంతో పరుగెత్తేవి. అందుకే బండి పట్టాలు తప్పేది. "ఆ మొదటి కాగితంలో చివరి లైన్ ఏమిటో చదువు" అన్నారు. ఇక అక్కడి నుంచి నాకు డిక్టేట్ చేస్తూ పోయారు. అది ప్రగతి గుప్త రాసిన చిన్న పుస్తకం "ఆస్తి స్మృతులు" కు ముందుమాట. అది ఎన్నటికైనా ప్రామాణికమైందే. ఏటుకూరి ప్రసాద్ "ఎర్రజెండా", నవీన్ కథల పుస్తకం "లైఫ్ ఇన్ ఎ కాలెజ్" కు రాసిన ముందు మాటలూ అలాంటివే.

“నేను చాలా రోజులు రాంభట్లకు "గణపతి"ని. ఆయన చెప్తూ ఉంటే రాసేవాడిని. మధ్యలో దారి తప్పితే గుర్తు చేసే వాడిని. అంపశయ్య నవీన్ "లైఫ్ ఇన్ ఎ కాలెజ్" కు ముందుమాట రాసే ముందు నేనూ, రాంభట్ల అనేక రోజులు చైతన్య స్రవంతి గురించి మాట్లాడుకున్నాం. నేను అప్పటికీ ఎం.ఏ. సంస్కృతం చదువుతున్నాను కనక ఆనందవర్ధనుడు, అభినవగుప్తుడు అని నా అజీర్తినంతినంతా బయట పెట్టే వాడిని. ఆ ముందు మాటకూ నేనే "గణపతి"ని.

ఏదైనా సమావేశంలో మాట్లాడే ముందు "ఫ్రెండూ! ఏం మాట్లాడమంటావ్?" అనే వారు. నాకు తోచింది చెప్పే వాడిని. ఓ చిన్న కాగితం మీద ఆ పాయింట్లు రాసుకుని జేబులో పెట్టుకునే వారు. అయితే మళ్లీ ఆ చీటీ తీసి చూసిన జ్ఞాపకం మాత్రం నాకు లేదు.

రాంభట్ల ఈ లోకం నుంచి నిష్క్రమించడానికి కొద్ది నెలల ముందు ఆయన ఇంటికెళ్లాను. మాకిద్దరికీ అలవాటైన రీతిలో జరిగిన సంభాషణ ఇది:

"ఊ! ఇంతకి ఏంటటావ్?"

"దేని గురించి?"

"అదే నా పుస్తకం (సొంతకథ) గురించి."

"రాశానుగా!"

కొంత సేపు మౌనం తర్వాత "తప్పులున్నాయంటావ్?"

"అదీ రాశానుగా!"

"చదివానులే."

మరి కొంత సేపు తరవాత మౌనాన్ని చీలుస్తూ "ఆ తప్పులకు కారణం ఎవరు?" అన్నారు రాంభట్ల.

"పుస్తకం మీది, నాకెలా తెలుస్తుంది?"

"ఇదివరకంతా నేను చెప్తూ ఉంటే నువ్వు రాసుకునే వాడివి. గత పదేళ్లనుంచి నువ్వు విశాఖపట్నం, విజయవాడ మళ్లీ విశాఖపట్నం అని తిరుగుతున్నావు. నేను చెప్తే రాసుకునే వాళ్లు లేరు. తప్పులొస్తే వచ్చి ఉంటాయి. దానికి నీదే బాధ్యత" అన్నారు.

ఇది ఆయనకు నా మీదున్న అభిమానానికి సంకేతం. కాదు. నేను రాంభట్లను విపరీతంగా అభిమానించాను. ఆయన నా మీద అపరిమితమైన ప్రేమ కురిపించారు. నా మిత్రుడు, రాంభట్ల ప్రిన్సిపల్ గా ఉన్నప్పుడు ఈనాడు మొదటి బ్యాచీలో ఉన్న దేవులపల్లి అమర్ నేనేదో రోడ్డు మీద ఉన్నప్పుడు ఏదో అనుమానం అడుగుతాడు. నాకు తెలియదు అంటే "మరి నువ్వు చెప్పకపోతే నాకు ఎవరు చెప్తారు. రాంభట్ల లేడుగదా" అంటాడు. రాంభట్లను అభిమానించే వారందరమూ ఆయన జ్ఞాన సంపద చూసి మురిసిపోయే వాళ్లమే.

అందరికీ సమాన హోదా కల్పించడానికి మన రాజ్యాంగ పీఠిక పూచీ పడుతోంది. సమానావకాశాలు కల్పించినా వాటిని వినియోగించుకునే స్తోమత అందరికీ ఉండదు. అవకాశాల లేమిలో ఉన్న అవరోధాలను అధిగమించి అవకాశాలను పొందే సామర్థ్యం కొందరికే ఉంటుంది. రాంభట్ల ఆ పనే చేశారు. ఆయనకు బడికెళ్లి చదువుకునే అవకాశం అంతగా లేదు. అయిదవ తరగతి గట్టెక్కకుండానే చదువు ఆపేయవలసి వచ్చింది. అదీ ఉర్దూ మీడియం చదువే. అంటే పాఠశాల విద్యకు అంతరాయం కలిగిందే తప్ప చదువుకోవాలనే తపన తగ్గలేదు. తొలి దశలో ఆబగా జ్ఞానం సంపాదించడానికి దొరికిన పుస్తకమల్లా చదివారు. తెలుగు మాత్రమే కాకుండా ఇంగ్లీషు, సంస్కృత భాషలీ్న నేర్చుకున్నారు. వైదిక సంస్కృతం, లౌకిక సంస్కృతం మీద కూడా పట్టు సంపాదించారు. వేదభూమి, వేల్పులకథ, జనకథలో ఆయన మన సమాజ మూలాల అన్వేషణకు పడిన తపన ద్యోతకం అవుతుంది. అకడమిక్ చదువు లేకపోవడం రాంభట్లకు మేలే చేసింది. అకడమిక్ పండుతుడు అన్న నింద తప్పించుకున్నారు. దొరికిన సమాచారాన్ని శాస్త్రీయ దృక్పథంతో విశ్లేషించారు. కొత్త సూత్రీకరణలు చేశారు. కచ్చితమైన సూత్రీకరణ సాధ్యం కానప్పుడు ఊహలు చేశారు. ఆ ఊహలు శిలాశాసనాలు కాకపోవచ్చు. కానీ భవిష్యత్ పరిశోధకులకు అపారమైన ముడి సరుకుగా, దివిటీగా ఉపకరిస్తాయి. ఆయన తెలుగు తెలుగులా రాశారు. తెలుగు భాషా స్వభావం పొట్టి వాక్యాలన్న తెలివిడి ఉండేదు. సంస్కృతం, ఇంగ్లీషు తెలిసినా ఆ వాక్య నిర్మాణ పద్ధతి ప్రభావం ఆయన రాతలో కనిపించదు.

ఎదుటివారిని తన వాదనా పటిమ ద్వారా ఒప్పించగలిగారు. ఆయనతో మాట్లాడను, మాట్లాడితే కన్విన్స్ చేసేస్తారు అని బాహాటంగానే చెప్పిన విప్లవవాదులూ ఉన్నారు. గుడిపాటి వెంకటాచలం లాంటి రచయితల ప్రతిభ గుర్తిస్తూనే, పడ్డ బాధలను అంగీకరిస్తూనే ఆయన కేవలం భావ వాది అని తేల్చేశారు రాంభట్ల. ఒకానొక సందర్భంలో రాంభట్ల జానపద సాహిత్యం మీద ప్రసంగిస్తుంటే జానపద సాహిత్యం మీద పరిశోధన చేసి పిహెచ్.డి. పట్టా పుచ్చుకుని అనేక మంది పరిశోధకులకు మార్గదర్శకంగా ఉన్న ఓ ప్రొఫెసర్ వంచిన తలెత్తకుండా నోట్స్ రాసుకున్నారు.

అమర్ అనుమానమే నాది. ఇప్పుడు మాకు అనుమానం వస్తే చెప్పడానికి రాంభట్ల లేడు. మాకు అనుమానమే రాకుండా ఆయన చెప్పిన ప్రతి విషయాన్నీ బుర్రలో నిలవ చేసుకునే తాహతు బహుశా మాకెవరికీ అబ్బలేదు. అగస్త్యుడిలా ఆయన జ్ఞాన సంద్రాన్ని ఆపోసన పట్టేశారు. నిజానికి ఆయన ఒక ఆలోచనా యంత్రం.

ఆర్వీ రామారావ్

స్వయం నిర్మిత మేధో సౌధం రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి

- మందలపర్తి కిషోర్

బహుముఖ ప్రజ్ఞావంతులకు తెలుగునాట కొదవలేదనే మాట నిజమే! తెలుగునాట సంఘసంస్కరణ ఉద్యమానికి ఒరవడిదిద్దిన 'గద్య తిక్కన' కందుకూరి వీరేశలింగం కవి -నవలాకారుడు -ప్రహసనకర్త -పత్రికా సంపాదకుడు - విద్యాలయాల నిర్మాత; నిర్వాహకుడూను. ఆధునిక తెలుగు సాహితికి ఆద్యుడనిపించుకున్న గురజాడ అప్పారావు అటు తెలుగులోనూ ఇటు ఇంగ్లిష్‌లోనూ కూడా గొప్ప కవి; మంచి కథకులు; అద్భుతమయిన నాటకకర్త; తొలితరం భాషాశాస్త్రవేత్త; అన్నిటికీ మించి న్యాయశాస్త్ర పరమయిన లావాదేవీల్లో ఆరితేరిన నిపుణుడు. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రను అక్షరీకరించిన సురవరం ప్రతాప రెడ్డి సమర్థుడయిన వకీలు- గొప్ప సాహిత్య పరిశోధకుడు- చక్కని కథకుడు- బాధ్యతకలిగిన రాజకీయవేత్త కూడా. ఆంధ్రపితామహుడు మాడపాటి హనుమంతరావు గొప్ప విద్వాంసుడు- తొలితరం కథకుడు- తెలుగు జాతి ఆత్మగౌరవాన్ని రగిలింపచేసిన సంస్కర్త- హైదరాబాద్ మేయర్‌గా రాణించిన రాజకీయవేత్త కూడా. ఇక అడివి బాపిరాజు ఒక చేత కలమూ మరో చేత కుంచె పట్టి బహుముఖీనమయిన ప్రజ్ఞను ప్రదర్శించారు. శివశంకరులు బహుభాషాకోవిదులు, బహు ప్రక్రియల్లో నిష్ణాతులు, గద్య-పద్య-గేయరచనల్లో తన ప్రతిభ ప్రదర్శించిన కవి కూడా. ఎంకిపాటల నండూరి సుబ్బారావు గొప్పహిందూస్తానీ సంగీత విద్వాంసులు కూడా. చలం, కొడవటిగంటి, గోపీచంద్, శ్రీశ్రీ, ఆరుద్ర తదితరులు అనేక ప్రక్రియల్లో రాణించిన బహుముఖ ప్రజ్ఞావంతులే కదా! కానీ, ఒకే వ్యక్తి ప్రముఖ కవిగానూ, ప్రసిద్ధ విమర్శకుడుగానూ, విశిష్ట చిత్రకారుడుగానూ, పత్రికా రచయితగానూ - సంపాదకుడుగానూ, తొలి తెలుగు కార్టూనిస్ట్-కవిగానూ, వేదాల గురించి సృజనాత్మకంగా ఆలోచించి- విస్తృతంగా రాసిన పరిశోధకుడుగానూ, 'కన్యాశుల్కం' నిపుణుడుగానూ, మార్క్సిస్టు మేధావిగానూ, తెలుగులో జర్నలిజం అధ్యయన కేంద్రానికి మొట్టమొదటి ప్రధాన అధ్యాపకుడుగానూ రాణించినవారు మాత్రం రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి ఒక్కరేనేమో! ఆ రాంభట్లగారి శతజయంతి సంవత్సరమిది!

పక్కా హైదరాబాదీ!

ఎనభయి వసంతాల జీవనసారాన్ని సామాన్యపాఠకులకు నచ్చేలా - 'సొంతకథ' చెప్పి ఒప్పించి, మెప్పించిన రచయిత రాంభట్ల. పుట్టింది ఎక్కడో తూర్పు తీరంలో అయినప్పటికీ, రాంభట్ల జీవనంలో అత్యధిక భాగం హైదరాబాద్‌లోనే గడిచింది. ఒకప్పుడు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు ప్రాచ్య కళాశాల అధిపతిగా ఉండిన సరిపల్లె విశ్వనాథశాస్త్రి రాంభట్లకు స్వయానా మేనమామ. కానీ, ఆయన ప్రభావం రాంభట్లపై దాదాపు లేదనే చెప్పాలి. ఉన్నమాట చెప్పుకోవాలంటే, రాంభట్ల ఒక స్వయంనిర్మిత మేధో సౌధం! రాంభట్ల పాఠశాలల్లో పెద్దగా చదువుకోలేదు - చదువుకున్నది కాస్తో కూస్తో ఉర్దూ మీడియంలోనే! మాతృభాష తెలుగులోనూ, స్వయంకృషితో నేర్చుకున్న ఇంగ్లిష్‌లోనూ, కొద్దోగొప్పో పాఠశాలల్లో చదువుకున్న ఉర్దూలోనూ రాంభట్లగారు తర్వాతి కాలంలో పాండిత్యం సంపాదించడం విశేషం. అంతకుమించి, లౌకిక సంస్కృతంలోనూ, వైదిక సంస్కృతంలోనూ ప్రవేశం కల్పించుకోవడానికి ఆయన -ఆ రోజుల్లో- ఎన్ని అగచాట్లు పడివుంటారో ఊహించుకోవచ్చు. హైదరాబాద్‌లోని శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంధ్ర భాషానిలయం లాంటి గ్రంథాలయాల్లోనే ఆయన తెలుగు-సంస్కృత సాహిత్య అధ్యయనం సాగింది. ముఖ్యంగా రుగ్వేదం చదువుకోవడానికి తను చాలా కష్టపడవలసివచ్చిందని ఆయన చెప్పేవారు. లిఖిత చరిత్రకూ, నిశ్చలనిశ్చితాలయిన కళానియమాలకూ, పిడివాదపు ఇనపకచ్చడాలకూ అతీతంగా ఊహించగల సాహసం రాంభట్ల సొంతం; అది కేవలం స్వార్జితం!! భారతీయ తత్వశాస్త్రం, అలంకార శాస్త్రాల్లో చక్కని అభినివేశంతో పాటుగా, పాశ్చాత్య మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రంమీద కూడా రాంభట్ల గారికి మంచి పట్టుండేది. ఆనందవర్ధనుడు, అభినవగుప్తుడు, క్షేమేంద్రుడు తదితరుల గురించి ఎంత ప్రభుత్వంతో మాటాడేవారో, మార్క్స్-ఎంగెల్స్, ఫ్రాయిడ్, యూంగ్ గురించి కూడా అంతే అధికారికంగా మాటాడ గలగడం రాంభట్ల విశిష్టత. రాంభట్ల సుశిక్షితులయిన హిప్నాటిస్ట్. మ్యాజిక్ మీద ఆసక్తితో అదీ నేర్చుకున్నారు. అయితే, మ్యాజిక్‌ను ఆయన ప్రధానంగా తంత్రంగా సాధన చేశారు.

కార్టూనిస్ట్ జననం!

పదహారేళ్ల ప్రాయంలోనే బతుకు తెరువుకోసం కార్మికుడిగా కాయకష్టం మొదలుపెట్టిన రాంభట్ల పాతికేళ్ల పరువంలో -1943లో- పత్రికా రచన రంగంలో కాలుపెట్టారు. అడివి బాపిరాజు సంపాదకులుగా నిజాం నవాబు మొద

లుపెట్టిన 'తెలుగు మీజాన్'తోనే రాంభట్ల జర్నలిస్టు అయ్యారు. రాంభట్లను పత్రికారంగానికి పరిచయం చేసిన పుణ్యం మీజాన్ పత్రికకు సహాయ సంపాదకులుగా ఉన్న శ్రీనివాస చక్రవర్తికే దక్కాలి! 'డ్యూటీ ఎక్కిన' తొలినాడే రాంభట్ల కాల మిస్ట్‌గా అవతారమెత్తడం విశేషం. ఆ పత్రికలో రాంభట్ల నిర్వహించిన "మిర్చీ-మసాలా" పేజీ కొత్తతరం పాఠకులకు సరి కొత్త స్వరం సమకూర్చి చరిత్ర సృష్టించింది. నిజాం నవాబును నారాయణగూడా చౌరస్తాలో ఉరితీయాలని 'మీజాన్' సంపాదకీయంలోనే డిమాండ్ చేసిన దుస్సాహసి రాంభట్ల. తెలంగాణ రైతాంగ సాయుధపోరాటం గురించిన కీలకమ యిన - విశ్వసనీయమయిన సమాచారం కోసం ఆ కాలపు కమ్యూనిస్టులు 'తెలుగు మీజాన్' పత్రికనే చూసేవారంటే, ఆ పత్రిక ఎలావుండేదో ఊహించుకోవచ్చు. వట్టికోట ఆళ్వారు స్వామి ద్వారా రాంభట్లకు తెలంగాణ సాయుధపోరాటం గురించిన విశ్వసనీయ సమాచారం అందుతూవుండేది. దాన్ని వార్తల రూపంలో, వ్యంగ్య చిత్రాల రూపంలో రాంభట్ల అచ్చువేయించేవారు. అలా మూడేళ్లపాటు కొనసాగించగలగడంలో రాంభట్ల నిబద్ధత మాత్రమే కాక, అడివి బాపిరాజు-శ్రీనివాస చక్రవర్తి లాంటి పెద్దల ఔదార్యం కూడా ఇమిడివుందని మర్చిపోకూడదు! 1950 దశకం తొలినాళ్లలో -తెలంగాణ రైతాంగ సాయుధపోరాటం, "పోలీస్ యాక్షన్" నేపథ్యంలో- రాంభట్ల సకుటుంబంగా హైదరాబాద్ వదిలి వెళ్లేంతవ రకూ ఆయన మీజాన్‌లో పనిచేస్తూనే వున్నారు.

1960 దశకంలో ప్రముఖ కవి ఆరుద్రకు డయాబిటిస్ రావడంతో -వైద్యుల సలహా మీద- ఆయన గడ్డంగీయడం మానేశారు. అది జరిగిన కొత్తలో ఆరుద్ర-రాంభట్ల మద్రాసులో కలిశారట. వాళ్లిద్దరూ పాత మిత్రులే! పలకరింపులయ్యాకా, "ఏమిటీ కొత్త గెటప్పు?" అనడిగారట రాంభట్ల. "నానృషిః కురుతే కావ్యమ్ అన్నారుగా పెద్దలు! అంచేత...." అన్నారట ఆరుద్ర గడ్డం దువ్వుకుంటూ. "నేనూ అందుకే మీసం కూడా తీసేశా!" అన్నారట రాంభట్ల. క్రుశ్చెవ్‌మార్క్ మొహం పెట్టారట ఆరుద్ర. "అదే Non-ఋషిః కురుతే కావ్యం అనికదా పెద్దలన్నది!!" అన్నారట రాంభట్ల. మిత్రులిద్దరూ పగలబడి నవ్వుకున్నారట. ఇది ఆరుద్రగారే స్వయంగా నాతో చెప్పిన విషయం!

రాంభట్ల చిన్నప్పటినుంచీ బొమ్మలు వేస్తూనే వున్నప్పటికీ, అడివి బాపిరాజు సాంగత్యంలోనే ఆయన చిత్రకళ పరిపూర్ణతను సాధించుకుంది. అప్పటివరకూ పెయింటర్‌గా రాణించాలనుకుంటూ ఉండిన రాంభట్లను కార్టూన్ కళవైపు మళ్లించింది బాపిరాజు గారే. నవ్వుతూ నవ్విస్తూవుండడమే రాంభట్ల స్వభావం. బహుశా అందువల్లనే ఆయన కార్టూన్ కళ హృదయాన్ని అలవోకగా గ్రహించగలిగారు. పదిహేడు-పద్దెనిమిది శతాబ్దాల నాటికే విలియమ్ హోగార్త్‌లాంటి వాళ్లు కార్టూన్ కళలో ప్రవేశపెట్టిన నైతిక ధోరణి, వంద సంవత్సరాల తర్వాత గానీ జేమ్స్ గిల్‌రే లాంటివాళ్ల చేతుల్లో పదును ఎదేరి రాజకీయ వ్యంగ్యచిత్ర రచనగా పరిణమించలేదు. 'పంచ్'లాంటి పత్రిక ద్వారా అది, మన దేశానికి చేరుకుని, స్వతంత్ర స్వభావాన్ని సంతరించుకోడానికి మరో వంద సంవత్సరాలు పట్టేసింది. ఇరవయ్యో శతాబ్ది ప్రథమార్థంలో తలిసెట్టి రామారావు పుణ్యమాని విశేష జనాదరణకు పాత్రమయిన కార్టూన్ చిత్రకళ పాతిక ముప్పై యేళ్లలోనే దేశవ్యాప్తంగా ప్రబల ధోరణిగా రూపుదిద్దుకుంది. ఆ నాటి రాజకీయ వాతావరణంలోని వాడినీ, వేడినీ మన కార్టూనిస్టులు తమ కళకు ఆపాదించుకోవడానికి ఎక్కువకాలం పట్టలేదు. ఆ తరానికి చెందిన రాజకీయ వ్యంగ్యచిత్రకారుల్లో అగ్రగణ్యుడు రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి. స్వతహా మంచికవికూడా కావడంతో, ఆయన చిత్రకళకు కవిత్వకళ తోడయింది. ఫలితంగా, 1950 దశకం తొలినాళ్లలో 'శశవిషాణం' రాజకీయ కార్టూన్-కవితా ప్రక్రియగా అవతరించింది. లెక్కప్రకారం అది ఓ కాలమ్. అయితే, పూర్తిగా విభిన్నమయిన కాలమ్.

చరిత్రాత్మకం 'శశవిషాణం'

తెలుగునాట వ్యంగ్య, అధిక్షేప కవిత్వం శతాబ్దాలుగా ఉన్నదే. ఆధునిక రీతిలోనూ, నీతితోనూ ఈ తరహా కవిత్వం పునరుద్ధరింప చేసిన ఘనత మాత్రంఅభ్యుదయ కవులకే దక్కుతుంది. 1940 దశకంలోనే అభ్యుదయ కవులు వ్యంగ్య - అధిక్షేప కవితలను పాటలుగా రాయడం మొదలుపెట్టారు. బహుశా ఈ కోవలో తొలితాంబూలం తాపీ ధర్మారావుకే దక్కాలి! పిలకా గణపతి శాస్త్రిలాంటి సాంప్రదాయిక సంస్కృత విద్వాంసుడు కూడా ఈ బృందంతో చేరడం విశేషం. 1945లో చక్రపాణి సంపాదకత్వంలో వెలువడుతూ ఉండిన 'ఆంధ్రజ్యోతి' మాసపత్రికలో 'సిరిసిరి మువ్వ పద్యాలు' మొదలుపెట్టి యాభయి వరకూ రాశారు శ్రీశ్రీ. వాటికి అనుబంధంగా ఆయన రాసిన 'ప్రాసక్రీడలు', 'లిమబుక్కులు' కూడా ప్రధానంగా వ్యంగ్య కవితలే. ఇవీ యాభయ్యాభయ్యే రాయడం విశేషం. మొత్తం అన్నింటినీ కలిపి 'మూడు యాభయిలు' అనే పుస్తకంగా విడుదల చేశారు. శ్రీశ్రీ తర్వాత కొన్ని డజన్ల మంది అలాంటి కవితలు రాయడానికి ప్రయత్నించారు కానీ, పెద్దగా సఫలం కాలేకపోయారు. ఈ ప్రయత్నాలకు పూర్తిగా భిన్నమయిన ఓ ప్రక్రియ త్వరలోనే మొదలయి పాతుకుపోయింది. అదే రాజకీయ కార్టూన్-కవితా ప్రక్రియ. ఆ ప్రక్రియకు ఆద్యులు రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి.

'శశవిషాణం' అంటే కుందేటి కొమ్ము అని అర్థం. అసాధ్యమయినదీ అస్తిత్వంలో ఉన్నట్లు ఆధారంలేనిదీ అయిన విషయం గురించి చెప్పడానికి 'శశవిషాణం' అనే పదాన్ని ఆలంకారికంగా వాడడం సంస్కృత సాహిత్యంలో కనిపిస్తుంది. భర్తృహరి సుభాషిత త్రిశతిలోని నీతి శతకం - అయిదో శ్లోకంలో ఈ మాట వస్తుంది. (ఈ శ్లోకానికి ఏనుగు లక్ష్మణ కవి చేసిన అనువాదం - "తివిరి ఇసుమున తైలంబు తీయవచ్చు...." పద్యం - సుప్రసిద్ధం. అందులోని, 'కుందేటి కొమ్ము' అనేది శశవిషాణానికి అనువాదమే!) మహాయాన బౌద్ధ మౌలిక సూత్రాల సంకలనంగా వెలువడిన 'లంకావతార సూత్ర'లో కూడా ఈ మాట కనిపిస్తుంది. "వాగ్వికల్ప మాత్రం హి మహామతే శశవిషాణం స్వహేతు లక్షణాభవేత్" అనే సూత్రంలో ఈ కుందేటి కొమ్ము కనిపిస్తుంది. 'శశవిషాణం' అనే పదాన్ని "చైతన్యపూరితమయిన, వాస్తవిక అస్తిత్వ చిహ్నాలేవీ లేని విషయం" అనే అర్థంలోనే ప్రయోగించారు. రాజకీయ వ్యంగ్య చిత్రాలతో కూడిన కవితలకు 'శశవిషాణం' అనే పేరు పెట్టడంలోని ఆంతర్యమేమిటో ఇవాళ్టి పాఠకులకు వివరించనక్కర్లేదు. రాజకీయ రంగంలో చైతన్యంగానీ, వాస్తవికత కానీ కరువయిన నేపథ్యంలో ఆదర్శవాదం 'శశవిషాణం'గా మిగలక మరేమవుతుంది?

ఈ నేపథ్యంలో, 1950 దశకంమొదట్లో రాంభట్ల -'విశాలాంధ్ర' దినపత్రికలో- మొదలుపెట్టిన రాజకీయ కార్టూన్-కవితా ప్రక్రియ 'శశవిషాణం.' ఈ కార్టూన్-కవితా ప్రక్రియ ప్రధానంగా తెలుగు పత్రికా రంగంలో సువ్యవస్థితమయింది. మురారి రాసిన 'ధూర్తాయణం' అరవయి దశకంలో ప్రాచుర్యానికి నోచుకోగా, మల్లిక్ 'టుప్రీలు' డెబ్బయి దశకంలో పాఠకుల నాలికలపై నాట్యమాడాయి. డెబ్బయి దశకం ద్వితీయార్థంలో దేవిప్రియ మొదలుపెట్టిన 'సమాజానందస్వామి' కూడా పాఠకులను ఆకట్టుకో గలిగాడు. ఎనభయి దశకంలో దేవిప్రియ-మోహన్ జోడీ ముందుగా 'ఆంధ్రప్రభ'లోనూ, తర్వాత 'ఉదయం' దినపత్రికలోనూ కొనసాగించిన 'రన్నింగ్ కామెంటరీ' వారిద్దరికీ మంచి పేరు తెచ్చింది. ఇటీవలి కాలంలో సతీష్ చందర్ కూడా ఈ ప్రక్రియలో తన నేర్పు ప్రదర్శిస్తున్నారు. 1970-90 దశకాల మధ్యలో తెలుగు నాట రాజకీయ కార్టూన్ ప్రక్రియ వేనవేల కొమ్మలూ రెమ్మలతో వికసించింది. అయితే, మన కవి-కార్టూనిస్టుల్లో చాలామందికి ఈ ప్రక్రియకు ఆద్యుడయిన వ్యక్తి మన మధ్యనే వున్న విషయం తెలియక పోవడాన్ని మించిన దురదృష్టమేముంది? కొందరికి ఈ విషయం తెలిసినా, తెలియనట్లు గడిపేశారు! కనీసం రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి శతజయంతి సందర్భంగానయినా, ఆయన్నూ, అపూర్వమయిన రాజకీయ కార్టూన్-కవితా ప్రక్రియ 'శశవిషాణం'నూ తల్చుకోవడం మన కార్టూనిస్టుల, వ్యంగ్య-అధిక్షేప కవుల కనీస కర్తవ్యం!

"నడిచే" విజ్ఞాన సర్వస్వం!

విభిన్న అధ్యయనరంగాల్లో విస్తృతమయిన పరిజ్ఞానం కలిగివుండి, ఏ 'రెఫరెన్సూ' లేకుండానే గళగ్రాహిగా మాట్లాడుతూవుండే వ్యక్తులను సంచార విజ్ఞాన సర్వస్వాలుగా పిలవడం కద్దు. అలా సంచార విజ్ఞాన సర్వస్వం అనిపించుకున్న అతి కొద్దిమందిలో నాకు బాగా తెలిసినవారు రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి. అయితే, రాంభట్లని సంచార విజ్ఞాన సర్వస్వం అనడం కన్నా, నడిచే విజ్ఞాన సర్వస్వం అనడమే భావ్యమని నా నమ్మకం. ఎందుకంటే, ఆయన అక్షరాలా "నడిచే" విజ్ఞాన సర్వస్వమే! 1970-80 దశకాల్లో, హైదరాబాద్ పురవీధుల్లో రాంభట్ల, చిన్నపాటి శిష్యబృందాన్ని వెంటపెట్టుకుని, కిలోమీటర్ల తరబడి నడుస్తూ కనిపించేవారు. వేదవేదాంగాలు మొదలుకుని ఫ్రాయిడియన్ సైకోఎనాలిసిస్ వరకూ ప్రీ స్టై

ల్ లెక్చర్ దంచుతూ రాంభట్లగారు నడుస్తూవుంటే, మేమందరం ఆయన వెంట -అబ్బురపడుతూ- నడిచిపోతూండేవాళ్లం. సరమ-అపాల మొదలుకుని గిల్గమేష్-ఎంకిడు వరకూ ఎందరెందరి ప్రస్తావనో వస్తూవుండేది. కాస్త ఖాళీగా వుండే ఇరానీ రెస్టారెంట్ కనిపించే వరకూ ఈ వాకెథాన్ సాగుతూ వుండేది. ఎక్కడయినా "అడ్డా బిఠాయించామంటే" చర్చనీయాంశం ఓ కొలిక్కివచ్చే వరకూ "బైఠక్" కొనసాగాల్సిందే! ఈ చర్చ ఎప్పుడూ వన్‌వే ట్రాఫిక్‌లా జరిగేదికాదు. నిజానికి రాంభట్లగారే అలా జరగనిచ్చేవారు కారు. ఒకవేళ అలా జరిగే ప్రమాదం కనబడితే, అప్పటిదాకా తాను చెప్తూవచ్చిన ఎ-వాదాన్ని తానే ఖండించడం మొదలుపెట్టేవారు రాంభట్ల! "వాదానువాద సంవాద ప్రతివాదా"లనే తర్క ప్రక్రియల గురించి సహచరులకు వివరిస్తూ చర్చను మోడరేట్ చేసేవారాయన. ఆయన పాతకాలపు "చండామార్కుల మార్కు" గురువు కారు. తన కన్నా పాతిక ముప్ఫైయేళ్లు చిన్నవారయిన శిష్యులందరినీ ప్రేమగా "ఫ్రెండూ!" అని పిలిచే ఆధునిక గురువు. ఏథెన్స్ వీధుల్లో సోక్రటీస్ నిర్వహించాడని చెప్పే "ఎలింకస్" తరహా సంచార చర్చాగోష్ఠులను రాంభట్ల ఏళ్ల తరబడి కొనసాగించారు. నాకు తెలిసి, తెలుగునాట ఇలాంటి కార్యక్రమం చేపట్టిన మరో వ్యక్తి లేరు! అదీ రాంభట్ల విశిష్టత. శతజయంతి వేళ మనం స్మరించుకోవలసిన ముఖ్యమయిన అంశమిదేనని నా నమ్మకం. రాంభట్లగారు రాసింది బహుతక్కువ. ఆ రాసిన పది పుస్తకాలూ కూడా మార్కెట్‌లో దొరకడం లేదు. ఈ శతజయంతి సందర్భంగానయినా రాంభట్ల లభ్య రచనల సర్వస్వం వెలువడితే బావుంటుంది. రాంభట్ల గారి "ఫ్రెండ్స్" వింటున్నారా??

- మందలపర్తి కిషోర్

ఏ చట్రంలోనూ ఇమడని వ్యక్తిత్వం

-డా. గోవిందరాజు చక్రధర్

"నాతో మాట్లాడటమే ఓ ఎడ్యుకేషన్" అని గురజాడ అప్పారావు కన్యాశులకంలో గిరీశం చేత వ్యంగ్యంగా చెప్పించి ఉండవచ్చు. అయితే రాంభట్ల కృష్ణమూర్తితో మాట్లాడడం మాత్రం నిజంగా ఎడ్యుకేషనే. కాకుంటే ఆయనతో మనం మాట్లాడనవసరం లేదు. వినే ఓపిక, ఆసక్తి ఉండాలేగానీ ఆ వాక్ ప్రవాహం అలా అలా జీవనదిలా ముందుకు సాగుతూనే ఉంటుంది. ఆ ప్రవాహంలో ప్రస్తావనకు రాని అంశాలంటూ ఏమీ ఉండవు. విశేషమేమంటాఎ - విషయం ఏదైనా కన్యాశుల్కం ప్రస్తావన లేకుండా అది ముగియదు.

1977లో హైదరాబాద్లో ఈనాడు జర్నలిజం స్కూలు ప్రవేశ పరీక్ష రాసినపుడు పరీక్ష హాలులో మొదటిసారి రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిని చూశాను. ఆ తరవాత ఇంటర్వ్యూ బోర్డులో కూడా ఆయన ఉన్నారు కానీ ప్రత్యేకించి నన్నేమీ ప్రశ్నలు అడగలేదు. ఆ బాధ్యత రామోజీరావు తీసుకున్నారు.

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి జర్నలిజం స్కూలుకు ప్రినిసిపల్. రాచమల్లు రామచంద్రా రెడ్డి విద్యార్థులతో ది హిందూ పత్రికనుంచి అనువాదాలు చేయిస్తూ ఉండేవారు. సాయంత్రం నాలుగు ప్రాంతంలో రాంభట్ల చకచకా అడుగులు వేస్తూ క్లాసులోకి ప్రవేశించేవారు. అలా వచ్చి కూర్చున్నాక హుషారుగా కబుర్లు చెప్పడం మొదలు పెట్టేవారు. ఆ కబుర్లకు పరిధి, పరిమితి ఉండేది కాదు. ఎక్కడో మొదలై మరెక్కడో ముగిసేవి.

ఇప్పుడనిపిస్తూ ఉంటుంది. రాంభట్ల, రాచమల్లువంటి హేమాహేమీల పరిచయం దొరకటమే విశేషం కదా. వారి దగ్గర నాలుగు విషయాలు నేర్చుకోగలగటం ఎంతటి అదృష్టమోనని.

శిక్షణ ముగిశాక డేస్కులో పని చేస్తున్న రోజుల్లో రాంభట్ల మా మధ్య కూర్చుని 'ఏంటి మిత్రమా! కొత్తలు' అని అడిగేవారు.

న్యూస్ కు ఆయన ఖాయం చేసుకున్న పదం 'కొత్తలు'. డెస్కులోని వారు ఒకటో రెండో వార్తలు ఆయన దృష్టికి తెస్తే ఆ పరిణామాల వెనక్కి, చరిత్ర లోతుల్లోకి వెళ్లేవారు.

ఈనాడు విజయవాడ ఎడిషన్ మొదలుపెట్టినపుడు రాంభట్ల కూడా కొన్ని రోజులు విజయవాడలోనే విడిది చేశారు. ఫొటోలకు కవితాత్మకంగా రైటప్ లు రాస్తుండే వారు.

అప్పటి గవర్నర్ శారదా ముఖర్జీ చేతుల మీదుగా ఈనాడు విజయవాడ ఎడిషన్ మొదలైంది. ప్రారంభ సభలో రాంభట్ల కూడా మాట్లాడారు. మా రామోజీ, అప్పోజి (అప్పారావు) అంటూ ఆయన ప్రసంగం సాగింది.

రాంభట్ల వాక్ ప్రవాహానికి సంబంధించిన జోక్ ఒకటుంది. మనం గడియారాలు వాటి పుట్టుపూర్వోత్తరాల గురించి తెలుసుకోవాలనుకోండి. 'ఋఆంభట్లగారూ! టైమెంత ' అని అడిగితే చాలు. ఆయనే అన్ని విషయాలు చెప్పుకొస్తారు. అంకినీడు, అంకబాబు పేర్లు ప్రస్తావనకు వస్తే చాలు, అంకాళమ్మతో తవ్వడం మొదలుపెట్టి గ్రామ దేవతలనందరినీ తలుచుకుని, సుమేరియన్ సంస్కృతి మూలాల దాకా రీవైండ్ చేయగల ఘనాపాఠి ఆయన.

ఇలా మాట్లాడటం వెనక

ఎదుటివారెవరన్న దానితో నిమిత్తం లేకుండా ఇలా చెప్పుకుంటూ వెళ్లడం వెనక రాంభట్లకు ఒక స్వార్థం లేకపోలేదు.

'చదివిన విషయం, తెలుసుకున్న జ్ఞానం మదిలో సుస్థిరం చేసుకోవాలంటే రెండే మార్గాలున్నాయి. ఒకటి కాగితం మీద పెట్టడం, రెండోది వాక్ రూపం ఇవ్వడం. ఈ రెండింట్లో ఏదో ఒక మార్గం ద్వారా తెలుసుకున్న విషయం రిప్రొడ్యూస్ కావాలి. అప్పుడే ఆ విషయం బుర్రలో నిల్వ ఉంటుంది. నేను మాటల ద్వారా రిప్రొడ్యూస్ చేస్తూ విషయాన్ని నిక్షిప్తం చేసుకుంటాను ' అని అంటారు రాంభట్ల.

అయిదవ క్లాసుతోనే చదువుకు గుడ్ బై చెప్పిన ఆయన ప్రపంచాన్నే పాఠశాలగా మలుచుకున్ ప్రాచీన సాహిత్యం నుంచి ఆధునిక విజ్ఞానశాస్త్రాల వరకు ఆపోసన పట్టారు.

ఇంటర్వ్యూ ముచ్చట్లు

ఈనాడులో పనిచేస్తున్న రోజుల్లోనే 1988లో 'మీరూ జర్నలిస్టు కావచ్చు ' పేరుతో పుస్తకం రాశాను. ఇందులో అనుబంధంగా రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి, రామోజీరావు, ఎ.బి.కె.ప్రసాద్, చలసాని ప్రసాద రావు, చేకూరి రామారావువంటి ప్రముఖుల ఇంటర్వ్యూలను కూడా చేర్చాను.

ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు తాడి మోహన్ ఈ ప్రముఖుల క్యారికేచర్లను శ్రద్ధగా గీసి ఇచ్చారు. వారి క్యారికేచర్లతోనే టైటిల్ ను కూడా డిజైన్ చేసి ఇచ్చారు.

రాంభట్ల క్యారికేచర్ ఆయన వ్యక్తిత్వాన్ని ప్రతిబింబించింది. వడివడిగా అడుగులు వేస్తూ మాడ్రన్ డ్రెస్సులో ఉన్న రాంభట్ల ఎడమ చేతిలో పుస్తకాల దొంతర, వాటిపై గ్లోబ్ ను గీశారు. కుడి చేతిలో ఒక వైపు పెన్ను మరో వైపు కుంచెను చిత్రీకరించి దానికే హిందూ పతాకను అందులో కమ్యూనిస్టు చిహ్నాలను ఉంచారు. క్యారికేచర్ తో పాటు ఆయన వ్యక్తిత్వాన్ని పట్టి చూపుతూ 'కదిలే గ్రంథాలయం రాంభట్ల ' అనే శీర్షికను ఉంచను.

ఈ ఇంటర్వ్యూలో రాంభట్ల వ్యక్తిత్వాన్ని క్రోడీకరిస్తూ ఇలా రాశాను: 'ఆయన జీవితాన్ని విశ్లేషిస్తే చిన్ననాట డబ్బుకోసం కటకట పడ్డారు. స్కూలు చదువంటే గిట్టక పుస్తకాలపై అనురక్తి పెంచుకున్నారు. కనిపించిన ప్రతి పుస్తకాన్నీ చదివారు. చిత్రకళలో కూడా స్వయం కృషితోనే నిలదొక్కుకున్నారు. వృత్తులు అనేక మారిన విజ్ఞాన కాంక్షలోనే మక్కువ నిలుపుకున్నారు. సంప్రదాయ కుటుంబంలో జన్మించినా, ఆ వాసనలు దరి రానీయలేదు. ఛాందసాలను వీడి శాస్త్రీయ, హేతుబద్ధతలకే ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు. ధనార్జనకు కాక విద్యార్జనకు ఆయన జీవితాన్ని అంకితం చేశారు. రాంభట్ల పుస్తకాభిలాష యువతకు ఆదర్శం కావాలి.'

మీరూ జర్నలిస్టు కావచ్చు పుస్తకాన్ని అప్పట్లో చాలామంది ఆసక్తిగా చదివారు. ఇంటర్వ్యూల ద్వారా తెలుగునాట మీడియాస్టడీస్ కు ఆనాడే నేను శ్రీకారం చుట్టినట్టయింది. ఈ పుస్తకం ప్రేరణతో చాలా మంది జర్నలిజంలో ప్రవేశించి ఇప్పుడు సీనియర్ పొజిషన్లలో కొనసాగుతున్నారు.

సొంతకథ సంగతులు

రాంభట్ల తన ఆత్మకథను సొంతకథ పేరిట రాశారు. ఈ పుస్తకాన్ని మీడియాహౌజ్ పబ్లికేషన్స్ తరఫున ప్రచురించే మహద్భాగ్యం నాకు కలిగినందుకు ఇప్పటికీ ఆనందంగా ఉంటుంది. మీడియా హౌజ్ తరఫున నేను పరిమితంగానే పుస్తకాలు ప్రచురించినా, చరిత్రలో నిలిచిపోయే వాసిగల పుస్తకాలను ప్రచురించగలిగానన్న ఆత్మ సంతృప్తి నాకు ఉంది. బూదరాజు రాధాకృష్ణ ఆత్మకథ విన్నంత-కన్నంత కూడా నేనే ప్రచురించాను. ఈ ఉత్సాహంతోనే సీనియర్ జర్నలిస్టులు తారసపడినప్పుడు వారి జీవిత విశేషాలను రయండంటూ చనువుకొద్దీ పోరు పెట్టే వాణ్ని. ఇనగంటి వెంకట్రావు ఫ్లాష్బ్యాక్, జి.ఎస్.వరదాచారి జ్ఞాపకాల వరద, పొత్తూరి వెంకటేశ్వర రావు విధి నా సారథి పుస్తకాలను నేను ప్రచురించలేకపోయినా ఆ రచనల వెనక నా పాత్ర, ప్రోద్బలం ఎంతో కొంత ఉంది.

ప్రతి ఒక్కరూ తాము చవి చూసిన అనుభవాలను, తమ కాలపు సంగతులను గ్రంథస్థం చేయాలని గట్టిగా కోరుకునే వారిలో నేనొకణ్ని, సమకాలికులకు ఆ విషయాలు తెలిసినవి అయిఉండవచ్చు. కానీ కాలం గడిచేకొద్దీ ఆ అనుభవాల కథలకు విలువ పెరుగుతూ వస్తుంది. చరిత్ర నిర్మాణంలో ఇవి దారిదీపాలై నిలుస్తాయి.

ఫొటో కోసం చొక్కా మార్చారు

సొంతకథ కవర్ పేజీపై రాంభట్ల రంగుల ఫొటోను ముద్రించాను. టైటిల్ ను మోహన్ రాసిచ్చారు. రాంభట్ల జీవితంలోని విభిన్న పార్శ్వాలకు దర్పణం పడుతూ 'ఇది బ్రాహ్మణ్యం కథ, కమ్యూనిస్టు కథ, కార్మికుడి కథ, కార్టూనిస్టు కథ, సాహితీవేత్త కథ, జర్నలిస్టు కథ, ఎనభై వసంతాల కథ, సొంత కథ అంటూ టైటిల్ పైనే చెప్పే ప్రయత్నం చేశాను.

రాంభట్ల ఫొటో కోసం ఫొటోగ్రాఫర్ ను వెంటబెట్టుకుని ఆయన ఇంటికి వెళ్లాను. అప్పుడాయన ప్లెయిన్ చొక్కాలో ఉన్నారు. రంగుల చొక్కా అయితే ఫొటో కలర్ ఫుల్ గా ఉంటుంది అని చెప్పగానే కూతురు పంపిన రెడీమేడ్ చొక్కా పాకెట్ తెరచి వేసుకున్నారు. అదీ ఆయన సహృదయత.

వ్యంగ్య వైభవం

ప్రతి సందర్భంలోన్ హాస్యం, వ్యంగ్యం పండించడంలో రాంభట్ల దిట్ట. ఏ సబ్ ఎడిటర్ పెళ్లి చేసుకుంటున్నానంటూ ఆయనకు పెళ్లి పత్రిక తెచ్చి ఇస్తే శుభాకాంక్షలు చెప్పి ఊరుకునేవారు కాదు. అలా ఊరుకుంటే రాంభట్ల ఎందుకవుతారు?

'ఫ్రెండూ! నీకు ఎం.బి.బి.ఎస్. పట్టా ప్రదానం చేసే టైము వచ్చిందన్న మాట' అనే వారు ముఖంలో నవ్వు పులుముకుని.

ఆ పట్టా ఏమిటో దాని తబ్సీళ్లేమిట్ బోధపడక ఆ కాబోయే పెళ్లి కొడుకు తెల్ల ముఖం వేస్తే – వెంటనే చిక్కుముడి విప్పేవారు.

'అదే నాయనా! ఎం.బి.బి.ఎస్. అంటే మెంబర్ ఆఫ్ భార్యా బాధిత సంఘం అని అర్థం. ఇక నుంచీ నువ్వూ మా సంఘంలో సభ్యుడివి కాబోతున్నందుకు సంతోషం' అంటూ చమత్కరించేవారు.

రెండు వివాదాలు

సొంత కథలో రెండు అంశాలకు సంబంధించి అభిప్రాయ భేదాలు వ్యక్తమయ్యాయి. మొదటిది - చలసాని ప్రసాదరావుకు సంబంధించిన ప్రస్తావన.

చలసాని గురించి రాంభట్ల ఇలా రాశారు: 'అతడికి నేను ముద్దుగా బద్రుద్దీన్ అని పేరు పెట్టాను. చిన్నతనంలోనే టైఫాయిడ్ జ్వరం వస్తే నాటు వైద్యం చేశారు. దానితో బధిరత్వం వచ్చింది. అది వచ్చే వరకు చదువుకున్నాడు. బధిరత్వం వచ్చిన తరవాత చదువు మానేశాడు. వాళ్ల నాన్న అతడిని విశాలాంధ్రలో పని చేయించండని పెట్టాడు. అతడికి చెవుడు ఉంది కానీ చురుకైన వాడు. తొలుత విశాలాంధ్ర మేనేజర్ దగ్గర ఆఫీసు బాయిగా పెట్టాడు. కాఫీ, సిగరెట్ల లాంటివి తెచ్చిపెడుతుండేవాడు...'

చలసాని ప్రసాదరావు దీనిపై అభ్యంతరం వ్యక్తం చేశారు. తాను ఎన్నడూ విశాలాంధ్రలో బాయిగా పని చేయలేదని, రాంభట్ల తన గురించి అసత్యాలు రాశారని లిఖిత పూర్వకంగా నాకు లేఖ అందజేశారు. ఆ లేఖను నేను రాంభట్ల దృష్టికి తీసుకెళ్లాను. 'నాకు గుర్తున్నంత వరకు రాశాను. బాయిగా పని చేయకపోతే మంచిదే'నంటూ రాంభట్ల సమాధానమిచ్చారు. ఆ వివాదం అంతటితో ముగిసింది. రెండవది - ఈనాడు సమ్మె. ఈ అధ్యాయంలో రాంభట్ల వాస్తవాలను వక్రీకరించారని' సమ్మెలో చురుగ్గా పాల్గొన్న ఒకరిద్దరు అభ్యంతరం వ్యక్తం చేశారు.

తెలుగు ఇండియా టుడేకు వ్యవస్థాపక ఎడిటర్ గా పని చేసి రిటైరైన ఎం. రాజేంద్ర సొంత కథ విడుదలైన కొత్తలో ఒకానొక సందర్భంలో కలిశారు. ఆయనకు పుస్తకాన్ని అందజేశాను. ఆయన నా ముందే పుస్తకానీ చకచకా తిరగేసి 'ఇందులో కొన్ని వివాదాలున్నాయి ' అంటూ ఇండియా టుడే రిపోర్టర్ చేత రాంభట్లను ప్రత్యేకంగా ఇంటర్వ్యూ చేయించి రెండు పేజీల్లో ప్రముఖంగా ప్రచురింప చేశారు.

సొంత కథను రాంభట్ల ఎనబై రెండో పుట్టిన రోజు కానుకగా 2001లో నేను ప్రచురించాను. అప్పుడే గిర్రున ఇరవై ఏళ్లు తిరిగాయా అని ఆశ్చర్యం వేస్తోంది. రాంభట్ల చేతి రాత ఎలా ఉంటుందో భావి తరాలకు తెలియచేయడం కోసం సొంత కథ స్క్రిప్టును కడప వేమన గ్రంథాలయానికి స్వయంగా అందజేశాను. దీంతోపాటు బూదరాజు విన్నంత కన్నంత స్క్రిప్టు కూడా వారికే ఇచ్చాను.

కాకుంటే సొంతకథ ప్రచురణ సందర్భంలో నేను చేసిన తప్పు నిర్ణయం ఇప్పటికీ వెంటాడుతూ మనసుకు చివుక్కుమనిపిస్తుంది.

సొంతకథను కంపోజ్ చేశాక 250 పేజీలకు పైగా వచ్చింది. పేజీలు పెరిగే కొద్దీ ముద్రణ వ్యయం పెరుగుతుంది. దాంతోపాటే పుస్తకం ధరను నిర్ణయించాల్సి వస్తుంది. అందరికీ అందుబాటు ధరలో పుస్తకం ప్రచురించాలన్న సంకల్పంతో ఫాంటు సైజు తగ్గించాలని టైప్ సెట్టర్ కు సూచించాను. పేజీల సంఖ్య తగ్గింది. పుస్తకం ఖరీదును 80 రూపాయలుగా నిర్ణయించాను. అయితే పెద్దతరం వారితో సహా పాఠకులందరూ హాయిగా చదువుకునేలా పెద్ద ఫాంట్ లోనే ముద్రించి ఉంటే బావుండేది కదా అని ఆ తరవాత అనుకున్నాను. ఇప్పటికీ ఈ పుస్తకం చేతిలోకి తీసుకోగానే ఇదే విషయం ముందుగా గుర్తుకొస్తుంటుంది.

రాంభట్ల కన్ను మూశారని తెలిసి మోటూరి వెంకటేశ్వర రావుకు ఫోన్ చేసి చెప్పాను. 'రాంభట్ల ఇల్లు నాకు తెలీదు. నేను మీ జర్నలిజం కాలేజీకి వస్తాను. ఇద్దరం కలిసి వెళ్దాం' అన్నారు మోటూరి. అలాగే ఇద్దరమూ కలిసి రాంభట్లను చూసేంద్రుకు బర్కత్ పురాలోని శివశక్తి అపార్ట్ మెంట్స్ కు వెళ్లాం. రాంభట్ల భౌతిక కాయాన్ని చూసి మోటూరి దుఃఖం ఆపుకోలేకపోయారు. సొంతకథ పుస్తకం చివరలో ప్రచురించిన ఫొటో సెక్షన్ కాపీలు కొన్ని మిగిలిఉంటే వాటిని తీసుకెళ్లి రాంభట్ల అభిమానులకు అందుబాటులో ఉంచాను.

మనసుకు పట్టిన అధ్యాయం

సొంత కథలో నా మనసుకు బాగా పట్టిన అధ్యాయం తృణ జలుకా న్యాయం.

“తృణ జలూకమంటే గడ్డి మీద గెంతే జలగ. ఇది ఒక గడ్డి పరక మీద నుంచి మరొక గడ్డి పరక మీదకు సాగుతూ ముందుకు పోతుంది. నా విద్యార్జన కూడా ఆ తృణ జలూకా న్యాయాన జరిగింది” అంటారు రాంభట్ల.

తృణ జలూకం గమనంలో గొప్ప జీవిత సత్యమేదో ఉందనిపిస్తుంది నాకు. ఒకదాన్ని విడిచి మరొకదాన్ని అందుకుంటూ నిరంతరం ముందుకు సాగటంలోనే జీవిత పరమార్థం ఉందనిపిస్తుంది. దీన్ని ఎన్ని రకాల సందర్భాలకైనా అన్వయించుకోవచ్చు. ఒక దాన్నే పట్టుకు వేళ్లాడితే మరో అవకాశం అందుకోలేమని చెప్పవచ్చు. గతంలోనే గడపకుండా ముందుకు దృష్టి సారించాలనీ అనుకోవచ్చు. జీవితం నిత్య పరిణామశీలమైనదిగానూ భావించవచ్చు. జీవితంలో అనుక్షణం వచ్చే మార్పులు ఆస్వాదిస్తూ ముందడుగు వేయాలని చెప్పుకోవచ్చు.

రాంభట్ల గడ్డి, జలగ నాలో పరిపరి ఆలోచనలకు కేంద్రబిందువు అయి బోల్డన్ని జీవిత సత్యాలను బోధపరిచిందనిపిస్తుంది. సాహిత్య పరమార్థం – ఆలోచనలను తట్టి లేపడమే కదా!

తరచి చూస్తే రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి జీవితం నుంచి ప్రతివారూ నేర్చుకోవలసిన విషయాలు చాలానే ఉన్నాయి.

అవునూ! ఇంతకీ మునుముందు తరాల్లో రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి లాంటి వారిని చూడగలమా? ఏమో, సందేహమే.

సొంత కథను రాంభట్ల ఎనభై రెండో పుట్టిన రోజు కానుకగా 2001లో నేను ప్రచురించాను. అప్పుడే గిర్రున ఇరవై ఏళ్లు తిరిగాయా అని ఆశ్చర్యం వేస్తోంది. రాంభట్ల చేతి రాత ఎలా ఉంటుందో భావి తరాలకు తెలియచేయడం కోసం సొంత కథ స్క్రిప్టును కడప వేమన గ్రంథాలయానికి స్వయంగా అందజేశాను. దీంతోపాటు బూదరాజు విన్నంత కన్నంత స్క్రిప్టు కూడా వారికే ఇచ్చాను.

కాకుంటే సొంతకథ ప్రచురణ సందర్భంలో నేను చేసిన తప్పు నిర్ణయం ఇప్పటికీ వెంటాడుతూ మనసుకు చివుక్కుమనిపిస్తుంది.

సొంతకథను కంపోజ్ చేశాక 250 పేజీలకు పైగా వచ్చింది. పేజీలు పెరిగే కొద్దీ ముద్రణ వ్యయం పెరుగుతుంది. దాంతోపాటే పుస్తకం ధరను నిర్ణయించాల్సి వస్తుంది. అందరికీ అందుబాటు ధరలో పుస్తకం ప్రచురించాలన్న సంకల్పంతో ఫాంటు సైజు తగ్గించాలని టైప్ సెట్టర్ కు సూచించాను. పేజీల సంఖ్య తగ్గింది. పుస్తకం ఖరీదును 80 రూపాయలుగా నిర్ణయించాను. అయితే పెద్దతరం వారితో సహా పాఠకులందరూ హాయిగా చదువుకునేలా పెద్ద ఫాంట్ లోనే ముద్రించి ఉంటే బావుండేది కదా అని ఆ తరవాత అనుకున్నాను. ఇప్పటికీ ఈ పుస్తకం చేతిలోకి తీసుకోగానే ఇదే విషయం ముందుగా గుర్తుకొస్తుంటుంది.

రాంభట్ల కన్ను మూశారని తెలిసి మోటూరి వెంకటేశ్వర రావుకు ఫోన్ చేసి చెప్పాను. 'రాంభట్ల ఇల్లు నాకు తెలీదు. నేను మీ జర్నలిజం కాలేజీకి వస్తాను. ఇద్దరం కలిసి వెళ్దాం' అన్నారు మోటూరి. అలాగే ఇద్దరమూ కలిసి రాంభట్లను చూసేంద్రుకు బర్కత్ పురాలోని శివశక్తి అపార్ట్ మెంట్స్ కు వెళ్లాం. రాంభట్ల భౌతిక కాయాన్ని చూసి మోటూరి దుఃఖం ఆపుకోలేకపోయారు. సొంతకథ పుస్తకం చివరలో ప్రచురించిన ఫొటో సెక్షన్ కాపీలు కొన్ని మిగిలిఉంటే వాటిని తీసుకెళ్లి రాంభట్ల అభిమానులకు అందుబాటులో ఉంచాను.

మనసుకు పట్టిన అధ్యాయం

సొంత కథలో నా మనసుకు బాగా పట్టిన అధ్యాయం తృణ జలుకా న్యాయం.

"తృణ జలూకమంటే గడ్డి మీద గెంతే జలగ. ఇది ఒక గడ్డి పరక మీద నుంచి మరొక గడ్డి పరక మీదకు సాగుతూ ముందుకు పోతుంది. నా విద్యార్జన కూడా ఆ తృణ జలూకా న్యాయాన జరిగింది" అంటారు రాంభట్ల.

తృణ జలూకం గమనంలో గొప్ప జీవిత సత్యమేదో ఉందనిపిస్తుంది నాకు. ఒకదాన్ని విడిచి మరొకదాన్ని అందుకుంటూ నిరంతరం ముందుకు సాగటంలోనే జీవిత పరమార్థం ఉందనిపిస్తుంది. దీన్ని ఎన్ని రకాల సందర్భాలకైనా అన్వయించుకోవచ్చు. ఒక దాన్నే పట్టుకు వేళ్లాడితే మరో అవకాశం అందుకోలేమని చెప్పవచ్చు. గతంలోనే గడపకుండా ముందుకు దృష్టి సారించాలనీ అనుకోవచ్చు. జీవితం నిత్య పరిణామశీలమైనదిగానూ భావించవచ్చు. జీవితంలో అనుక్షణం వచ్చే మార్పులు ఆస్వాదిస్తూ ముందడుగు వేయాలని చెప్పుకోవచ్చు.

రాంభట్ల గడ్డి, జలగ నాలో పరిపరి ఆలోచనలకు కేంద్రబిందువు అయి బోల్డన్ని జీవిత సత్యాలను బోధపరిచిందనిపిస్తుంది. సాహిత్య పరమార్థం – ఆలోచనలను తట్టి లేపడమే కదా!

తరచి చూస్తే రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి జీవితం నుంచి ప్రతివారూ నేర్చుకోవలసిన విషయాలు చాలానే ఉన్నాయి.

అవునూ! ఇంతకీ మునుముందు తరాల్లో రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి లాంటి వారిని చూడగలమా? ఏమో, సందేహమే.

'ప్రజలకోసం పాండిత్యం' అన్న రాంభట్ల

-చందు సుబ్బా రావు

అసలే ఆయన ఇంటి పేరు మా విశాఖలో పండిత కుటుంబాల వారిది. సంప్రదాయవాదులు. మార్పుకు దూరంగా మసలే వారు. నాబోటి వాణ్ని అల్లంత దూరంలో ఉంచే వారు. ఇది చాలదన్నట్టు 1971 ప్రాంతంలో అ.ర.సం. పునర్నిమాణ కార్యానికి బయల్దేరిన గజ్జెల మల్లా రెడ్డితో పాటు రాంభట్ల వచ్చినప్పుడు జడుసుకున్నాను. గజ్జెల గారితో అప్పటికే పరిచయం ఉన్నా ఈ కృష్ణమూరిర్తి ఎవరు దేవుడో అనుకుంటూ. పైగా నోరు విప్పితే చాలు వేదాలు, ఆరణ్యకాలు, ఉపనిషత్తులు, పురాణాలు, ప్రబంధాలు - ఇంకా గట్టిగా కదిపావో మార్క్స్, ఏంగెల్స్, లెనిన్, మావో, గోర్కీ, టాల్ స్టాయ్! చాల్లేదని ఏదైనా వాదించబోయావో కాళిదాసు, భవభూతి, ఆది శంకరుడు, ఆనందవర్ధనుడూ...ఏమన్నారో, ఏమనలేదో! మనకేం తెలుస్తుంది. మనది మూడో తరగతి పాండిత్యం కదా. యువకిశోరులం! అభ్యుదయ భావావేష ప్రకాండులం! ఏదో మాట్లాడాలని నాకొచ్చిన 'శివ తాండవ స్తోత్రం'లోని "జటా కటాహ...ధరాధిరేంద్ర నందినీ...ధగద్ధధవినిర్గమత్"అంటూ మొదలెట్టాను. "మిత్రమా నేర్చుకుంటే క్షుణ్ణంగా దోష రహితంగా నేర్చుకోవాలి. మనలో దోషాల్ని పట్టుకోవాలని పండిత లోకం పొంచి ఉంటుంది జాగ్రత్త" అంటూ నేను చెప్పిన శ్లోకంలోని దోషాలు ఎత్తి చూపాడు! హహ్హహ్హ...మళీ ఆయన ముందు సంస్కృత శ్లోకాలు చదివితే ఒట్టు!

నేను యూనవర్సిటీ లెక్చరర్ని. సైన్సులో డాక్టరేట్ ను. ఆధునిక సాహిత్యం, సమాజం, పార్టీ, అ.ర.సం - విరాసాదుల గురించి కొద్దో గొప్పో తెలిసిన వాణ్ని...వాళ్లతో మసలుతున్న వాణ్ని. మా మల్లారెడ్డి గారిలా తగినంత ప్రేమగా "చందూ...ఏం చేస్తున్నావ్...కులాసానా" అంటూ పలకరిస్తాడనుకుంటే ఈ రాంభట్ల ఏమిటో...గంటల తరబడి బోధన...అంతంలేని ఉపన్యాస వేదన. ఏ మాట చెప్పినా దాని పుట్టుపూర్వోత్తరాల గురించి వివరణ...సవరణ...నాకు మాత్రం మెప్పు నిరాకరణ. పాండిత్యం ఎవరికోసం? ఒక సారి రాంభట్లే "విశ్వనాథ పాండిత్యం ప్రజల కోసం కాదు. పండితోత్తముల కోసం" అన్నాదు. "హహ్హహ్హ...! "వారిక్కూడా అందనంత శైలిలో రాశాడనుకోండి"...హహ్హహ్హ! నాకు నవ్వు రాలేదు. విశ్వనాథ గురించి చెప్తే మాళ్లీ ఏమంటాడు అనుకుని...ప్రజలు...సాహిత్యం...వేమన...బ్రహ్మంద్ర...బసవన్న.. .అన్నాను. వేమన్నకు ముందు...బసవన్నాకు వెనక... బ్రహ్మంద్రకు ఆధారం...అంటూ మూడు గంటలు వివరించాడు. బతుకు జీవుడా అనుకుంటూ మౌనం వహించాను!

ఒక సారి హోటల్ డాల్ఫిన్ లో ఏదో అ.ర.సం.కార్యక్రమం కోసం వచ్చాడు రాంభట్ల. మా కర్మ కాలి మల్లా రెడ్డి రాలేదు. మొత్తం సమయం ఆయనకే ధారాదత్తం అయ్యింది. రాంభట్ల మీద అభిమానం ఉన్న నా స్నేహితుడు, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ సహోపాధ్యాయుడు ఐ.సి.హెచ్. బసవరాజు ఉరఫ్ జ్యేష్ఠ కూడా వచ్చాడు. లంచ్ టైంలో కలిసాం. కలిసి భోంచేసాం. ఆనక పాప జ్యేష్ఠ "మీరు అ.ర.సం.లో మంచి పండితులని విన్నాం...అందుకే వచ్చాను" అన్నాడు. ఆయన అ.ర.సం. సభ్యుడు కాడు. సానుభూతిపరుడు మాత్రమే. జ్యేష్ఠకు బదులుగా "మీ దృష్టిలో పాండిత్యం అంటే ఏమిటి?" అనడిగాడు. "ఎక్కువ చదువు...ఎక్కువ ఎరుక...ఎక్కువ ఆధిపత్యం" అన్నాడు జ్యేష్ఠ. రాంభట్ల విచిత్రంగా నవ్వి..."విశ్వనాథ వారికి మేనిఫెస్టో అంటే ఏమిటో తెలియదు. కమ్యూనిస్టు మేనిఫెస్టో ప్రభావంతో ప్రపంచంలోని మూడవవంతు ప్రజలు సోషలిస్టు సమాజంలో జీవిస్తున్నారు. ఎలా...ఎందుకు...ఏమిటి తేడా అని ఆయనకు తెలుసునా?"

"తెలియదు గాక తెలియదు" నేను!

"తెలియకపోవచ్చును. ఆయన రంగం కాదుకదా" జ్యేష్ఠ.

పాండిత్యాని రంగాలుండవు. వీరంగాలు "శ్రీరంగాలే" ఉంటాయి...తరంగాలే ఉంటాయి. సైనిక మార్చ్ విప్లవ తరంగాలే ఉంటాయి. అర్థం కాకపోతే నీ పాండిత్యానికి తీవ్ర భంగం కలుగుతుంది" అన్నాడు. జ్యేష్ఠ మౌనం!

ఆయనతో అనేకమార్లు స్టాండింగులూ, సిట్టింగులూ(1) చేసిన నేను కూడా రాంభట్లను ఎదిరించలేకపోయాను. కుదించలేకపోయాను. ఆ రోజు డాల్ఫిన్ లో 'ఐదు గంటలా సేపు ఉపన్యాసం...బోధన...శోధన. ఒక్కసారి ధైర్య చేసి "శశవిషాణం"లో గీతాలు వినిపించాను. ఆయన చిరునవ్వు. "మీ కార్టూన్లు చూసాను" అంటూ మరొకమారు పోజిచ్చాను. "కార్టూన్ అనే పదం ఎలా వచ్చిందో తెలుసా మిత్రమా" అనడిగాడు! చచ్చాన్రా దేవుడా అనుకుంటూ తలవంచుకున్నాను. నన్ను ప్రేమతో, అభిమానంతో, అ.ర.సం.విశాఖ కార్యదర్శినన్న ఆదరణతో, సాహిత్య జీవినన్న అనురాగంతో, సాటి కార్యశీలత కలిగిన ఉద్యమ భాగస్వామినన్న అభిమానంతో చూచిన మాట వాస్తవమే. సమాన హోదాతో మాట్లాడాలన్న కుతీ, దుగ్ధా, అహం, వాంఛ నెరవేరలేదు. సరిగదా...ప్రతి సారీ అవమానమే...పరాభవమే. కించిత్తు మౌనం. కూసింత అభిమానం!!

హహ్హహ్హా...ఈ సారి నాదే పై చేయి. రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారి మౌనం ఖాయం...హహ్హహ్హా...అనుకుంటూ సాయంత్రం 'సిట్టింగు"లో గురువుగారూ చర్ల గణపతి శాస్త్రి గారు నాకు మంచి స్నేహితులయ్యారు. సంస్కృతాంధ్ర పండితులు" అంటూ ఇహిహి...అన్నాను.

"మిత్రమా...మంచి పరిణామం. చర్ల గారు రాసిన కావ్యాలన్నీ చదివారా? ఆయన గాంధేయుడని తెలుసా? "పాండిత్యం ప్రజలకోసమే" అన్న గ్రంథాల సారాంశం ఎరుగుదురా? ఆయన లాక్షణిక అలంకార శాస్త్రాలను తెలుగులో అనువదించారని తెలుసునా? చర్లవారిని చిట్ట చివరి అలంకార శాస్త్రజ్ఞుడని ఎందుకన్నారు?"

ఎందుకన్నారో మనకెలా తెలుస్తుంది?!!

కనీసం చర్ల వారిని కలిసారా... వెరీ గుడ్. అభినందనలు. అంటాడనుకున్నాను. ఈ కృష్ణమూర్తి గారు నాకు చర్లవారి గురించి వివరిస్తాడనుకున్నాను. "You are a mediocre stupid" అన్నట్లు ఆయన కళ్లల్లో నాకు కనిపించింది. ఆయన పెదవుల్లో నాకు వినిపించింది. నిజం చెప్పొద్దూ... చర్ల ఏదో ఒల్డ్ పండితుడు అనుకున్నాం. దేవుడా. "గాంధీజీతో సంప్రదాయంపై తర్కించిన మేధావి" అని నాకేం తెలుసును!

"మిత్రమా...శశవిషాణం గీతాలనుంది...నిన్నమొన్నటి గీతాల వరకూ...!

"చింతేల నిగ్రహించు బలం లేకపోయినా
గొంతెత్తి మానిషాద మలాపించుతూ పద...
కొవ్వొత్తిలాగ కాలి ప్రదీపించు వారికి
చెయ్యెత్తి లాల్ సలాం సమర్పించుతూ పద" అన్న ఇటీవల తన గీతం. ఆనంద సంగీతం. సహృదయానంద సంఘర్షణాకేతనం...!! అని మాత్రం అర్థమైంది.

నాతో పాటు నా మిత్రుడు, సోదరుడు అదృష్ట దీపక్ ఇదే సందిగ్ధంలో పడ్డాడు. సంక్షోభంలో చిక్కుకున్నాడు. నిజానికి గజ్జెల, రాంభట్ల ద్వయంతో అదృష్ట దీపక్ కు నాకంటే ఎక్కువ సాన్నిహిత్యమూ, సాహిత్య బాంధవ్యమూ, సరస సమీకృత బంధమూ ఉన్నాయి.

కానీ ఫలితం ఇద్దరికీ సున్నానే. కానీ...ఏళ్లు గడిచేకొద్దీ మా అ.ర.సం. పున్నిర్మాణం జరిగే కొద్దీ 1980, 1990 ప్రాంతానికి ఈ ద్వయం కృష్ణార్జునుల్లా మమ్మల్ని లొంగదీసారు. శిక్షణ ఇచ్చారు. ప్రజల కోసం పాండిత్యం అంటూ రాంభట్ల మాకు నూతన సందేశం ఇచ్చారు. మమ్మల్ని మురిపించారు. పాండితీ మండిత మహా కుంభవృష్టి మాపై కురిపించారు. అ.ర.సం. కోసం తన పాండిత్య దృష్టి, గమనం మళ్లించారు. "ప్రజలకు వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, పురాణాలు, ఆరణ్యకాలు; బుద్ధ దేవుడు, క్రీస్తు, గుప్తులు, మౌర్యులు ఏం చెప్పారు" అంటూ వివరించి, వింగడించి, విశ్లేషిమంచే మా రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి పాత్ర ఏమిటో ఇంకా వివరించాలా?!!

రాంభట్ల జ్ఞాపకాలు

రాంభట్ల శతజయంతి వ్యాసాలు

- అదృష్టదీపక్

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి, గజ్జెల మల్లారెడ్డి నాకు ఒకేసారి పరిచయమయ్యారు. పాతతరం పొడవుచేతుల చొక్కా పంచేకట్టులతో మల్లారెడ్డి అచ్చమైన తెలుగుతనానికి ప్రతినిధిగా ఉండేవారు. రాంభట్ల మాత్రం ఇందుకు పూర్తి విరుద్ధంగా ఉండేవారు. 1970 దశకంలో మా కుర్రకారు అంతా నేరోకట్ పేంటులతో కుస్తీలుపడుతున్న రోజుల్లో రాంభట్ల బెల్ బాటం పేంటూ, పొడవుగా వేలాడే జులపాలూ, పెద్ద పెద్ద చెంప దుబ్బులూ, నడుం బెల్టుకు వేలాడే చిన్న తోలుముక్కా - ఇలాంటి అతినవీన వేషధారణతో 'కమ్యూనిస్టు హిప్పీ ' లా ఉండేవారు. తాను పుట్టిన కోనసీమను గుర్తు చేసుకుంటూ 'అయాం ఎ కో 'బ్రా' (కోనసీమ బ్రహ్మడు) అని చమత్కారంగా చెప్పేవారు.

వేదాలు దాస్ కేపిటల్, ప్రపంచ నాగరికతలు, సంగీతం, సాహిత్యం, చిత్రలేఖనం - ఇలా ఏ విషయం గురించి అయినా తడుముకోకుండా సాధికారంగా వివరించే రాంభట్ల చదువులో మాత్రం మిడిల్ స్కూలు గడప దాటలేదనేది పచ్చి నిజం! స్వయంకృషితో తెలుగు, సంస్కృతం, ఉర్దూ, ఇంగ్లీషు భాషల్లో అపారమైన పాండిత్యం సంపాదించారు. సమకాలీన సమాజంలో 'నడిచే విజ్ఞాన సర్వస్వం' గా పేరు పొందారు.

ఒకసారి ఏదో పనిమీద హైదరాబాదు వెళ్లి ఈనాడు ఆఫీసులో రాంభట్లను కలిశాను. ఆయన అక్కడ అడ్మినిస్ట్రేటివ్ ఎడిటర్ హోదాలో ఉన్నారు. నేను వెళ్లేసరికి ఆయన ఎదురుగా టేబుల్ మీద 'ముప్పై రోజుల్లో కన్నడ భాష', కన్నడ - ఇంగ్లీషు నిఘంటువు ' లాంటి పుస్తకాలేవో ఉన్నాయి. "ఇవన్నీ ఎందుకు?" అని అడిగాను. "ఫ్రెండూ - మీ యువకులందరూ వచన కవితను ఉద్ధరిస్తున్నట్టు ఫోజు పెడుతున్నారు. పన్నెండవ శతాబ్దంలోనే అక్క మహాదేవి కన్నడంలో అద్భుతమైన వచనాలు రాసి చదువుతుంటే జనం ఉద్రేకంతో ఊగిపోయేవారట! వాటిని అనువదించడం కోసం కన్నడం నేర్చుకుంటున్నాను" - ఇదీ ఆయన సమాధానం!

అపారమైన ఆయన అనుభవమూ, విజ్ఞానమూ ఉపన్యాసాలకే పరిమితం కావడాన్ని ప్రస్తావిస్తూ' ఆ విషయసంపద అంతా పుస్తక రూపంలో తీసుకొస్తే తరువాత తరాలకు ఉపయోగకరంగా ఉంటుంది కదా" అన్నాను. "నాకు రాసే ఓపిక లేదు. ఎవరైనా రాసిపెట్టాలి. నేను చెబుతుంటే రాయగలిగిన గణపతులేరీ? నువ్వూ, ఆర్వీ రామారావూ, మందలపర్తి కిషోర్ ఉన్నారుకానీ మీరెవ్వరూ నాకు అందుబాటులో ఉండరు" అన్నారు.

డా. గరికపాటి రాజారావు, సుంకర సత్యనారాయణ, నాజర్ లాంటి హేమాహేమీలతో ఒకనాడు ఉజ్వలంగాప్రకాశించిన ప్రజా నాట్యమండలి వేరు వేరు కారణాలతో 1970 నాటికి నిస్తేజంగా తయారైంది. 1974లో పార్టీ కార్యక్రమాలలోనూ, మహాసభలలోనూ పాటలుపాడడానికి అత్యవసరంగా ఒక దళం తయారైంది. ఆ దళానికి చలనచిత్ర సంగీత దర్శకుడు సి.మోహనదాస్ నాయకుడు. సినీ నేపథ్య గాయకుడు టి.ఆర్. జయదేవ్, నేను, కృష్ణమూర్తి (ప్రస్తుతం యస్.పి. బాలుగారి 'స్వరాభిషేకం' కార్యక్రమానికి ఆర్కెస్ట్రా కండక్టర్), ప్రభు (నాంపల్లి టేసన్ కాడా ఫేం), రామచంద్రారెడ్డి సభ్యులుగా ఉండేవాళ్లం. మేము పాడవలసిన పాటల జాబితాలో రాంభట్ల ప్రసిద్ధ గీతం 'అంగారగంగ ' కూడా ఉండేది. మా దళంలో మిగిలిన సభ్యులంతా నాకంటే మంచి గాయకులే కానీ "సంవర్త ఝంఝులాగ ప్రభంజించుతూపద" లాంటి పదాలు స్పష్టంగా పలకలేక పోయేవారు. రెండు మూడుసార్లు విన్న రాంభట్ల అసంతృప్తితో గిలగిలలాడిపోయారు. "ఇకమీదట ఆ గీతం దీపక్ ఒక్కడే పాడతాడు. మిగిలినవాళ్లెవరూ దానిజోలికి రాకండి" అని ఆర్డర్ జారీ చేశారు.

నేను నిరుద్యోగపర్వంలో ఉన్నప్పుడు రాంభట్ల "నీ గురించి మల్లకవి వివరంగా చెప్పాడు. నువ్వు ఈనాడుకి నిరభ్యంతరంగా రావచ్చు. అయితే 'జీర్ణమంగే సుభాషితం' అన్నట్టు నీకు అలవాటైన ఉద్యమాలకూ, ఊరేగింపులకూ దూరంగా ఉండాలి. నువ్వేమీ కంగారుపడకు - మా దగ్గరే ఉందువుగాని!" అంటూ ఉత్తరం రాశారు.

రాంభట్ల గేయాలలో సంస్కృత పదవిన్యాసాలు ఎక్కువగా ఉండేవి. రావణస్తవం ఆయనకు మహా ఇష్టం. పంచచామరవృత్తాన్ని అలవోకగా నడిపేవారు. మఖ్దూం మొహియుద్దీన్ ను అనువదించినా పంచచామరమే! రైతుపోరాటగీతం రాసినా అదే నడక! "దురాధికారదుర్దమం - దురాపవాదకర్దమం - రుషాకషాయ వీక్షణచ్ఛటాళిలో దహించుతూ..." ఇలా సాగుతుంది ఆ రైతుగీతం! నేను ఆయనకు రాసే ఉత్తరాలలో "రావణభట్ల" "ఓంహ్రీంక్లీంభట్ల" అని సంబోధించేవాణ్ని. ఒకసారి ఆయన జవాబు రాస్తూ" నా కలానికి రెండు వైపులా పదునువుంది. ఉదాహరణకు ఈ పాట చూడు" అంటూ "అంబరావే - జగదంబరావే! కాళిరావే - మహంకాళి రావే!" అనే జానపద గీతం రాసి పంపారు. 17-11-1989 తేదీన నాకు రాసిన ఉత్తరంలో "నాలో సంస్కృతపద పిశాచావేశం చాలా తగ్గిందికాని పూర్తిగా తగ్గలేదు" అన్నారు.

తెలుగు పత్రికలలో పొలిటికల్ కార్టూన్ లకూ, కార్టూన్ కవితలకూ ఆద్యుడు రాంభట్ల! కార్టూన్ లు ఆర్. కృష్ణమూర్తి పేరుతోనూ, రన్నింగ్ కామెంటరీ "శశవిషాణం' పేరుతోనూ ప్రచురించిన సవ్యసాచిగా సంచలనం రేకెత్తించారు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ వ్యతిరేకులు కూడా వాటికోసం 'విశాలాంధ్ర ' పత్రిక చదివేవారట! 1954 ఆగస్టులో విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం (విజయవాడ) వారు రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిగారి 'శశవిషాణం గీతాలు' పుస్తక రూపంలో ప్రచురించారు. వెల ఆరు అణాలు. ప్రస్తుతం ఆ పుస్తకం ఎవరిదగ్గరాలేదు. మా ఊళ్లో మార్క్సిస్టుపార్టీ నాయకుడు ఒకాయన పార్టీ ఆఫీసులో ఉన్న పుస్తకాలన్నిటినీ చిత్తుకాగితాలకింద ఓ బేకరీషాపులో అమ్మేశాడు. అనుకోకుండా వాటిలో నాకు 'శశవిషాణం గీతాలు' రెండు కాపీలు దొరికాయి. ఒక కాపీని రాంభట్లకు పంపాను. "ఫ్రెండూ - ఆ పుస్తకం నా దగ్గర కూడా లేదు. గొప్ప కానుక పంపావు" అంటూ ఎంతో ఆనందంగా ఉత్తరం రాశారు.

ఒకసారి రామచంద్రపురంలో మా హిస్టరీ రీడర్ డాక్టర్ రుద్రయ్య చౌదరిగారు డిన్నర్ ఏర్పాటు చేశారు. ఆ రోజు మల్లారెడ్డి, రాంభట్ల ముఖ్య అతిథులుగా పాల్గొన్నారు. ప్లేట్లలో రకరకాల మంసాహార వంటకాలు వడ్డించారు. "రాంభట్ల గారు చికెనూ, మటనూ కూడా బాగానే తింటున్నారే!" అన్నాడో అతిథి. "ఏ మాంసం అయినా తింటాను - ఒక్క నరమాంసం తప్ప!" అన్నారు రాంభట్ల. "దానికి మాత్రం అడ్డేమిటి?" అన్న రుద్రయ్య చౌదరిగారి ప్రశ్నకు రాంభట్ల జవాబు - "సరిగ్గా వండిపెట్టే మనిషి ఏడీ?" అని!

ఒకసారి విద్యార్థి సమాఖ్య ఏర్పాటుచేసిన సదస్సులో "సమాజ పరిణామక్రమం" అనే అంశం మీద ప్రసంగించడానికి రాంభట్ల కాకినాడ వచ్చారు. ఉన్న రెండు రోజులూ నేనూ ఆయనతో కలిసే ఉన్నాను. రెండవరోజు ఆయన ఖాళీగా ఉన్న సమయంలో ఓ సాహితీమిత్రుడు వచ్చి పిచ్చాపాటి మొదలుపెట్టి- "మీరు మహాప్రస్థానం మీద నా సమీక్షా గ్రంథం చదివారా?" అని అడిగాడు. "అబ్బే - నాకంత ఓపికా, తీరికా ఎక్కడివి?" అన్నారు రాంభట్ల అమాయకంగా! "నా శ్రమనూ, కృషినీ ఏమాత్రం పట్టించుకోకుండా రా.రా. ఆ పుస్తకాన్ని చాలా దుర్మార్గంగా విమర్శించాడు. నాకు మార్క్సిస్టు అవగాహన లేనందుకు అడుగడుగునా వెక్కిరించారు. రా.రా.కు మాత్రం మార్క్సిజం గురించి ఏం తెలుసు?" అని తన ఆక్రోశాన్ని వెళ్లగక్కాడు.

"మార్క్సిజం సంగతి తరవాత చూద్దాం. అసలు మహాప్రస్థానం గొప్పతనం ఏమిటో తెలుసుకోకుండా ఆ కావ్యాన్ని సమీక్షించాలనుకోవడం పెద్ద పొరపాటు!" అన్నారు రాంభట్ల. "విశాలాంధ్ర వాళ్లు ఆ పుస్తకాన్ని ఇప్పటికి పన్నెండుసార్లకు పైగా ముద్రించారు. దాని గొప్పతనానికి అది నిదర్శనం కాదా?" అన్నాడు ఆ సమీక్షకుడు."ఎక్కువ ముద్రణలు పొందడం మాత్రమే పుస్తకం గొప్పతనానికి క్రైటీరియా కాదు. అలా అయితే ఆంధ్రదేశంలో ఒక పుస్తకం ప్రతి సంవత్సరం కొన్ని లక్షల ప్రతులు అమ్ముడవుతుంది. కాని సాహితీ విలువలనుబట్టి చూస్తే - అది పరమచెత్త పుస్తకం. ఆ పుస్తకం ఏమిటో తెలుసా? వినాయక వ్రతకల్పం!" అని ముక్తాయించారు రాంభట్ల!

అప్పుడు ఆ మిత్రుడు ముఖంలోని ఎక్స్ ప్రెషన్ ఇప్పటికీ నాకు గుర్తుంది!

రాంభట్ల శతజయంతి వ్యాసాలు

విజ్ఞానపు గని - రాంభట్ల

- ఎ. విశ్వేశ్వర్ రెడ్డి

పూర్తి పేరు రాంభట్ల కృష్ణమూర్తే అయినా ఇంటి పేరుతోనే సాహితీ లోకంలో ప్రసిద్ధి చెందిన మహా సాహితీవేత్త ఆయన. చక్కటి హావభావాలు, నల్లటి వెంట్రుకల్లో అక్కడక్కడా కనిపించే తెల్లటి వెంట్రుకలు, అప్పుడప్పుడు జారిపోతుంటే సవరించుకోవడం, నిరాటంకంగా, అనర్గళంగా మాట్లాడే స్వభావం ఆయన సొంతం.

'ఈనాడు ' జర్నలిజం పాఠశాలలో మాది రెండో బ్యాచ్. నాకు బాగా జ్ఞాపకం, 1976 మార్చి 9వ తేదీన తరగతులు మొదలయ్యాయి. మా బ్యాచ్ నుంచే రాంభట్ల గారు ప్రిన్సిపాల్ గా నియమితులయ్యారు. ప్రిన్సిపాల్ గా రావడం మా అదృష్టం. అదృష్టం అని నేను ఎందుకు చెబుతున్నానంటే... కొందరు అధ్యాపకులు కొన్ని అంశాలలో మాత్రమే దిట్టలుగా ఉంటారు. ప్రతి అంశంపై మాట్లాడటం అందరికీ సాధ్యం కాదు. అది ఒక్క రాంభట్ల గారికే సాధ్యమైంది. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే విజ్ఞాన సర్వస్వానికి మారు పేరాయన.

అందుకే ఆయనను 'విజ్ఞానపు గని ' అని అంటాను. ఈ గని నుంచే మేలిమి రత్నాలను మేమందుకున్నాం. అందుచేతనే మా బ్యాచ్ వారందరూ జర్నలిజం రత్నాలుగా రూపొందారు.

మా తరగతులు జరుగుతున్నంతసేపు రాంభట్ల గారెప్పుడూ ప్రిన్సిపాల్ గా ప్రవర్తించలేదు. మాలో ఒకడిగా, ఒక స్నేహితుడిగా మెలిగారు. అందువల్లనే మేము కూడా మా అభిప్రాయాలను నిస్సంకోచంగా ఆయనతో పంచుకోనేవాళ్ళం. ఆయనను విజ్ఞాన గని అని ఎందుకు వర్ణించానంటే మేము ఏ అంశాన్ని లేవనెత్తినా గంటల తరబడి మాట్లాడేవారు. ఉదాహరణకు నక్సలిజం గురించి మాలో ఒకరు ప్రస్తావిస్తే తొలినాటి నక్సలైట్ల పేర్లను ఉదహరిస్తూ నక్సలిజం పుట్టుపూర్వోత్తరాలు, తదనంతర పరిణామాలు, ... పరిణామాలను వివరిస్తూ రెండు గంటల పాటు సుధీర్ఘంగా, ఏకధాటిగా మాట్లాడేవారు. నాకు ఆశ్చర్యం వేసేది ఇంతటి మేధస్సు ఆయనకే ఎందుకు సొంతం అయిందని.

వందలాది అంశాలు గంటల తరబడి వివరించేవారు. అంతర్జాతీయ, జాతీయ, రాష్ట్ర పరిణామాలే కాకుండా సాహిత్య, లలిత కళలు.. ఇలా ఆయనకు తెలియని అంశమే లేదు.

వార్తలు ఎలా రాయాలి? ఇంగ్లీషు నుంచి తెలుగులోకి ఎలా అనువదించాలి అని, వ్యాసాలు రాసే పద్ధతి ఎలా ఉండాలి, ఇలాంటి అనేక విషయాలను మాకు బోధించారు. బోధించారు అనడం కంటే మమ్మల్ని ఉత్తమ జర్నలిస్టుగా తీర్చిదిద్దారంటే సబబుగా ఉంటుందేమో.

రాంభట్లగారు ఆ రోజుల్లో 'ఈనాడు 'కి అనేక వ్యాసాలు రాశారు. ఆ వ్యాసాలన్నీ చదువరులకు ఎంతో విజ్ఞానాన్ని ప్రసాదించాయి. అయితే ఆయనను ఒక రచయితగా కాకుండా ఒక బోధకుడుగానే గుర్తిస్తాను. ఎందువల్లనంటే వ్యాసాలలో ఆయన చెప్పిన దానికంటే ప్రత్యక్షంగా అనేక విషయాలు ప్రస్తావిస్తూ ఉంటే ఎంతో వివరణాత్మకంగా ఉండేవి. అలాంటి గొప్ప వ్యక్తిని కోల్పోవడం జర్నలిజం రంగానికే కాకుండా, సాహిత్య లోకానికి కూడా తీరని లోటు.

తీర్చి దిద్దిన మా గురువు

-ఎస్. బాల్ రెడ్డి

తెలుగు పత్రికా రంగంలో నూతన ఒరవడులు సృష్టించి ఎన్నో సంచలనాలకు తెరతీస్తూ "ఈనాడు" దినపత్రిక రంగ ప్రవేశం చేసిన రోజులవి. అప్పుడప్పుడే కాలేజీ నుంచి నిజజీవితంలోకి అడుగుపెట్టి ఇక ముందు ఏం చేయాలనే ఆలోచనలతో సతమతమవుతున్న తరుణంలో ఈనాడు రూపంలో ఒక ఆశాకిరణం కనిపించింది. సబ్ ఎడిటర్/రిపోర్టర్ ఉద్యోగాలకోసం ప్రకటన వెలువడింది. వెంటనే దరఖాస్తు చేయడం, కొద్ది రోజుల్లోనే ఇంటర్వ్యూకు పిలుపు రావడం, ఆ తర్వాత ఉద్యోగానికి (ట్రెయినీగా" సెలెక్ట్ అయినట్టు లెటర్ అందుకోవడం జరిగింది. ఇదంతా సుమారు నెలరోజుల్లో పట్టింది.

అప్పటికి ఇంకా హైదరాబాద్ సోమాజిగుడాలోని "ఈనాడు" కార్యాలయ భవన నిర్మాణం పూర్తి కాలేదు. అందువల్ల ఆబిడ్స్ సర్కిల్ లోని మార్గదర్శి ఆఫీసు బిల్డింగులో మాకు ట్రెయినింగ్. శిక్షణ ఆరు నెలలు. శిక్షణా కాలంలో నెలకు 150 రూపాయల స్టైపెండ్. 1976 మార్చి 9వ తేదీన సుమారు 30 మందితో మా బ్యాచ్ శిక్షణా కార్యక్రమం మొదలైంది. అప్పటికే పత్రికా రంగంలో ఎంతో పేరుపొందిన రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారు, పొత్తూరి వెంకటేశ్వర రావు గారు, హైదరాబాద్ ఆకాశవాణి వార్తా విభాగం ఇంచార్జి కృష్ణారావు గారు మా ట్రెయినింగ్ లెక్చరర్లు. అయితే ఈ శిక్షణా కార్యక్రమాన్నంతా తమ భుజానికెత్తుకుని అన్నీ తానై వ్యవహరించింది మాత్రం రాంభట్లగారే.

మొదటి రోజే ఫిదా

మంచి స్ఫురద్రూపంతో నీట్ గా టక్ చేసుకుని "డేర్ ఫ్రెండ్స్" అంటూ రాంభట్ల మా క్లాసు రూంలోనికి అడుగుపెట్టిన మొట్టమొదటి రోజునే మేమంతా 'ఫిదా' అయ్యాం. ఉల్లాసం, ఉత్సాహం ఉరకలేస్తూ ఒక జలపాతంలాగా అనర్గళంగా సాగిన ఆయన ప్రసంగం మమ్మల్ని మంత్ర ముగ్ధుల్ని చేసింది. ఆయన మాట తీరు, వాక్చాతుర్యం, చలోక్తులతో మనసుకు హత్తుకునే రీతిలో నిరంతర ప్రవాహంలాగా ఆయన చెప్పే విషయాలు ఎంతగానో ఆకట్టుకున్నాయి. ఆ రోజున క్లాస్ అయిపోగానే కామ్రేడ్స్, మీ గోస్...వుయ్ విల్ మీట్ తుమారో అంటూ ఆయన బయటికి నడిచిన తీరు ఇప్పటికీ మరిచిపోలేదు. ఆ రోజు నుంచి ఆరు నెలల ట్రెయినింగ్ ముగిసే వరకు అనుదినం ఆయన ప్రసంగం ఇదే రీతిలో సాగింది.

నడిచే ఎన్సైక్లోపీడియా

జర్నలిజంలో ఓనమాలతో ఆయన మాకు శిక్షణా కార్యక్రమం ప్రారంభించారు. అసలు "వార్త" అంటే ఏమిటి, దాన్ని ఎలా పసిగట్టాలి (ణోసె ఫోర్ ణెవ్స్), ఎలా రాయాలి, దేనికి ఎంత ప్రాధాన్యం ఇవ్వాలి, ఆకట్టుకునే రీతిలో వార్తా శీర్షికలు ఎలా ఉండాలి లాంటి మౌలిక అంశాలతో శిక్షణ మొదలైంది. సామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, చారిత్రక అంశాలు మొదలుకొని సమకాలీన సమస్యల వరకు - పశ్చిమాసియా సమస్య నుంచి ఫరక్కా బ్యారేజీ వరకు అనేకానేక విషయాలను అరటిపండు ఒలిచి ఇచ్చినట్లు చెప్పేవారు. ఏ విషయం అడిగినా తడుముకోకుండా అప్పటికప్పుడు సోదాహరణంగా ఛలోక్తులతో వివరించే వారు. ఆయనకున్న విషయ పరిజ్ఞానం చూస్తే ఒక విజ్ఞాన సర్వస్వమా, నడిచే ఎన్సైక్లోపీడియానా అని ఆశ్చర్యం కలిగేది.

స్వయం కృషితో

రంభట్ల విద్యాధికుడు కాకపోవచ్చు. కానీ ఆయన విజ్ఞాన గని. యూనివర్సిటీలు ఇచ్చే ఎం.ఎ., పిహెచ్.డి.లు ఆయనకు లేకపోవచ్చు. కానీ నిరంతర పఠనంతో ఎన్నో గ్రంథాల సారాంశానీ ఆపోసన పట్టి అసమాన ప్రజ్ఞాపాటవాలను పుణికి పుచ్చుకున్న వ్యక్తి. జర్నలిజంలోని ప్రతి కోణాన్ని విశ్లేషించగల మేధావి. స్వయం కృషితో అత్యున్నత శిఖరాలకు చేరుకున్న అరుదైన, అసాధారణ వ్యక్తి. పుస్తకం హస్త భూషణం అనే నానుడికి నిజమైన అర్థం చెబుతూ ఆయన నిత్య విద్యార్థిగానే కనిపించేవారు. వివిధ రకాల పుస్తకాలు చదవమని మమ్మల్ని కూడా ప్రోత్సహించేవారు. చదివిన విషయాలు ఏదో ఒక సందర్భంలో ఉపయోగపడుతాయని చెప్పేవారు.

పత్రికలు పండితుల కోసం కాదని, పామరుల కోసమని నిరంతరం చెబుతుండే వారు. అందువల్ల ప్రజలు నిత్యం మాట్లాడుకునే వ్యావహారిక భాషలోనే మనం వార్తలు రాయాలని చెప్పేవారు. గ్రామాల్లోని రచ్చబండ దగ్గర ఒక వ్యక్తి పేపర్ లోని వార్తలను గట్టిగా చదువుతుంటే

అక్కడున్న నిరక్షరాస్యులకు కూడా అవి అర్థం కావాలని అంటుండేవారు. ఇవన్నీ మా మనసుల్లో బలంగా నాటుకుపోయాయి. "బడు"రాస్తే బడుద్ధయే అప్పట్లో దిన పత్రికల్లో "బడు" పదాన్ని ఎక్కువగా ఉపయోగించేవారు. ఉదాహరణకు "ఇవ్వబడును", చేయబడును", నిర్వహించబడును" లాంటి ఎన్నో పదాలను విస్తృతంగా రాసే వారు. "ఈనాడు" పత్రికా భాషలో "బడు" నిషిద్ధం.

వార్తా లథనాలూఅ "బడు" అన్న పదాన్ని ఉపయోగిస్తే బడుద్ధాయులే అని రాంభట్ల విమర్శనాత్మకంగా చెబుతుండేవారు. జర్నలిస్టుల విధులు, బాధ్యతల గురించి, వృత్తిపరమైన విలువల గురించి సవివరంగా చెప్పే వారు. అనువాదం మెళకువల నుంచి పత్రిక ప్రింటింగ్ వరకు వివిధ దశలను వివరించే వారు.

వార్తాసురుడు కావాలి

ప్రతి జర్నలిస్టు ఒక "వార్తాసురుడి"గా ఉండాలని ఆయన తరచుగా అనే వారు. దీని వెనక ఉన్న గ్రీకు పురాణాల్లో నరమాంస భక్షకుడైన ఒక రాక్షసుడు ఉండేవాడట. ఆ రాక్షసుడు ప్రతి రోజు ఒక మనిషిని ఎత్తుకు వచ్చి తనదగ్గరున్న పుడుగాటి బల్ల మీద పడుకోబెట్టేవాడట. మనిషి పొడవు సరిగ్గా ఆ బల్ల పరిమాణానికి సరిపోతేనే అతన్ని తినాలనేది రాక్షసుని నియమం. అందువల్ల మనిషి బల్లకంటే పొడవుగా ఉంటే అతని కాళ్ళు నరికి సరి చేసేవాడట. ఒక వేళ మనిషి పొట్టిగా ఉంటే అతని కాళ్లూ చేతులు లాగి సరిగా బల్ల పొడుగుకు సాగదీసి ఆరగించే వాడత. అలాగే జర్నల్సిటు కూడా అవసరాన్నిబట్టి వార్తను కుదించడం లేదా సాగదీయడంలో నేర్పరి కావాలని చెప్పిన విషయం ఎలా మరిచిపోగలం? *తలా తోక ఉండాలి*

వార్తలు రాసేటప్పుడు ఆ వార్తల సారాంశాన్ని, ప్రాముఖ్యతను, ప్రాధాన్యతా క్రమంలో విధిగ మొదటి పేరాల్లోనే ఉంచాలని, అప్రధాన అంశాలను వార్త చివర్లో ఉంచాలని అనుదినం చెప్పే వారు. వృత్తిలోనికి అడుగిడిన తరవాత దీని ప్రాముఖ్యతను అనుభవపూర్వకంగా తెలుసుకోగలిగాం.

అలాగే వార్తలు చెప్ప పెట్టకుండా అకస్మాత్తుగా వచ్చే చుట్టాలవంటివని, అందువల్ల డ్యూటీలో అనుక్షణం అప్రమత్తంగా ఉండాలని చెప్పేవారు. ఇవన్నీ అక్షర సత్యాలని ఆ తర్వాత మా అనుభవంలో తెలుసుకోగలిగాం.

తప్పు చేయడం తప్పు కాదు కానీ...

శిక్షణలో భాగంగా పి.టి.ఐ., యు.ఎన్.ఐ. వార్తా సంస్థల నుంచి ఇంగ్లీషు వార్తలు తెప్పించి వాటిని మా చేత అనువాదం చేయించేవారు. మేము రాసిన వాటిలో దొర్లిన తప్పులను, భాషాపరమైన దోషాలను సరిదిద్ది మళ్లీ ప్రాక్టీస్ చేయించే వారు. "తప్పు చేయడం మానవ సహజం. ఒకసారి చేసిన తప్పును సరిదిద్దుకొని భవిష్యత్తులో మళ్లీ అలాంటి తప్పులు చేయకండి. ఒక వేళ మళ్లీ అవే తప్పులు చేస్తే మాత్రం నిజగా తపపె" అని రాంభట్లగారు చెప్పిన విషయాలు మాలో బలంగా నాటుకుపోయాయి.

విలేకరులు తమ దృష్టిక్ వచ్చిన అంశాల్లోని నిజానిజాలను నిగ్గు తేల్చుకున్న తర్వాతే (చెక్ & చౌంతెర్ చెచ్క్) వార్తలు రాయాలని ఆయన బోధించే వారు. ఇలాంటి విషయాలు ఎంతో మంది రిపోర్టర్లకు, కరస్పాండెంట్లకు మార్గదర్శకమయ్యాయి.

సృష్టికి ప్రతి సృష్టి

అప్పట్లో ప్రధాన వార్తలన్నీ పి.టి.ఐ., యు.ఎన్.ఐ. తదితర వార్తా సంస్థలనుంచి ఇంగ్లీషులోనే వచ్చేవి. వాటిని తెలుగులోకి అందరికీ సులువుగా అర్థమయ్యే రీతిలో తర్జుమా చేసి, మంచి శీర్షికలు పెట్టడం రాంభట్లగారి నుంచే నేర్చుకున్నాం. ఇంగ్లీషులో ఉన్నది ఉన్నట్లుగా "మక్కికి మక్కి" అనే రీతిలో తర్జుమా చేయవద్దని - స్వేచ్ఛగా, సారాంశాన్ని చిన్న చిన్న మాటలతో సులభంగా వాటిలోని మెళకువలన్నీ నూరి పోశారు. ఇంగ్లీషులో ఉన్న కాపీని యథాతథంగా తర్జుమా కాకుండా సృష్టికి ప్రతి సృష్టి రీతిలో అనువాదం చేయాలానె వారు.

ఇంగ్లీషు కాపీ లోని అనవసర విషయాన్నంతా తీసేసి అవసరమైనంత వరకే మనం వాడుకోవాలన్నది ఆయన సిద్ధాంతం. కొరుకుడు పడని కొన్ని విషయాలు ఎదురైనప్పుడు When you are in doubt, cut it out. అనే వారు. ఇవన్నీ ఉద్యోగ జీవితంలో మాకెంతో ఉపయోగపడ్డాయి.

శిక్షణలోని ఆఖరి రెండు నెలలు సోమాజిగుడా "ఈనాడు" ఆఫీసు ఆవరణలోని రేకుల షెడ్డులో గడిచింది. ట్రెయినింగ్ ముగిసే నాటికి మాలఒ కొందరు ఇతర ఉద్యోగాలకు వెళ్లిపోయారు. విజయవంతంగా శిక్షణ పూర్తి చేసిన అనంతరం మాలో ఒకరిద్దరికి రిపోర్టర్లుగా - మిగతా వారికి సబ్ ఎడిటర్లుగా ఉద్యోగాలు లభించాయి. అలా మా ఉద్యోగ ప్రస్థానం మొదలైంది.

అక్షర నివాళి

నేను జర్నలిస్టును అవునో కాదో తెలియదు గానీ ఏమీ తెలియని నా లాంటి వారిని తమ శిక్షణలో తీర్చి దిద్ది ఈ స్థితికి చేరుకోవడానికి దోహదం చేసింది మాత్రం మా గురువుగారు రాంభట్లే. ఆయనకు సదా కృతజ్ఞతాభివందనాలు. ఆయన రుణం ఎలా తీర్చుకోగలం! అక్షరాంజలి అర్పించడం తప్ప!

ఆయనో జ్ఞాన సాగరం

-చింతపట్ల సుదర్శన్

విడో మ్యారేజీపై, నాచి కొశ్చన్ విషయంపై ఎనిమిది గంటలు ఏకబిగిన లెకచర్ దంచేస్తే సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ అంతటి వాడు డంగై పోయాడు అని కన్యాశుల్కంలో గిరీశం అంటాడు. అది గిరీశం తన్ను తాను ఎక్గ్గెరతె చేసుకోవడానికి వాడాడు. కానీఅంతటి వాక్ప్రవాహం ఎక్కడా ఉండడు అనుకుంటాం. అయితే అలాంటి అక్షరప్రవాహాన్ని తన గళంలో నిక్షేపించుకున్న మహామహోపన్యాసకుడు రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి.

ఈ మధ్య సభల్లో చాలా మంది వేదికనలంకరించిన ప్రముఖుల్లో ఒకరిని నడిచే గ్రంథాలయమనో వాకింగ్ డిక్షనరీ అనో అనడం రివాజైపోయింది గనక రాంభట్లను గురించి ఆ మాటలు వాడకుండా చెప్పాల్సి ఉంటుంది.

రాంభట్లకు కవీ, కథకుడు, విమర్శకుడు, పత్రికా రచయిత, సంపాదకుడు అనే జాబితాను suffix చేసేకంటే వీళ్లందరినీ తయారు చేయగలిగిన మేధా సంపత్తి కలిగిన వాడని చెప్పాలి. తనకు ఎదురైన ప్రతి మనిషినీ ignite చేయగలిగిన fire brand రాంభట్ల.

1970-72 మధ్య హైదరాబాద్ పాతనగరానికి చెందిన రచయితలను కీ.శే. పుల్లా రెడ్డి హిమాయత్ నగర్ లో ఉన్న అ.ర.సం. కార్యాలయానికి పరిచయం చేశారు. అప్పటికి గ్రంథాలయంలో పుస్తకాల పురుగులమై తిరిగే మాకు ప్రత్యక్షంగా జ్ఞానాన్ని సంపాదించే అవకాశం కలిగింది. రాంభట్లను spell bound అయి వినడంవల్ల. అ.ర.సం. సమావేశానికి ముందూ ఆ తరవాత గడియారాన్నీ గంటలనీ ignore చేస్తూ జరిగే చర్చల్లో మేం కేవలం passive listeners గా కాకుండా active participantsగా ఉండే వాళ్లం. అందుకు ఆయన provocation కారణమయ్యేది. అది యే స్థాయి దాకా వెళ్లిందంటే మేం ఆయన్ని contradict చేసేవాళ్లం. మా చేత ఆ పని చేయించి ఆ తర్వాత ఆ సబ్జెక్ట్ ని సంపూర్ణంగా scan చేసి కానీ వదిలేవాడు కాదు.

ఈ నాటికీ మాకు అబ్బిన critical anaalysis గానీ analytical thinking గానీ probing into facts గానీ ఆయన మాలో induce చేసినవే. ఆయనకు వివిధ విషయాల మీద ఉన్న అపారమైన జ్ఞానం, భాషా పటుత్వం, way of expression నిజానికి ఒక ఉపాధ్యాయుడికి ఉండే లక్షణాలు. అప్పటికి విశ్వ విద్యాలయంలోనూ, కళాశాల ల్లోనూ విద్యార్థులుగా ఉండిన మేం చదువుకునే చోట అధ్యాపకుల కారణంగా కాక ఈ అధ్యాపకుడి కారణంగా రాటుదేలాం. వేదాల్లో ఏం వుంది, ప్రాచీన ఆచారాల్లోని భావనలేమిటి, మార్క్సిజం అనగానేమి, మాక్స్ ముల్లర్, రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ ఎవరు? ఫ్రాయిడ్ సైకో అనాలిసిస్ ఏమిటి వంటి అనేక విషయాలు ఆయన ద్వారా తెలుసుకోవడంవల్ల ఈ నాటికీ మా జ్ఞాన పేటికల్లో తాజాగా ఉన్నాయి.

తెలుగులో మొట్ట మొదటి పొలిటికల్ కార్టూనిస్టు అయిన రాంభట్లతో interaction కారణంగానే నేను పొలిటికల్ satires రాయడం మొదలు పెట్టాను. తమకు ఉన్న విజ్ఞాన సర్వస్వాన్ని అందరికీ అందించాలనే తపన ఉన్న వాళ్లు ఈ కాలంలో అరుదు. రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి లాంటి వ్యక్తులు కొత్త తరాల మేధో వికాసానికి ఎంతో అవసరం. వయసులో పెద్దవాడైనా 'ఫ్రెండూ' అని సంబోధించే రాంభట్లను, ఆయన రచనలను శతజయంతి సందర్భంగా నైనా ఈ తరానికి పరిచయం చేయవలసిన అవసరం ఉంది.

దటీజ్ రాంభట్ల...!

-పి.వి.ఆర్. గోపీనాథ్, బెంగళూరు

అది 1976 మే లేదా జూన్ కావచ్చు. ఈనాడులో సబెడిటర్/విలేఖరి గా శిక్షణ పొందుతున్నాము మొత్తం 26 మందిమి. జర్నలిజం స్కూలు అనేది ఈ తరగతి గదికి శ్రీ రాంభట్లగారే ప్రిన్సిపాల్. కానీ ఆయన స్వబావమేమిటో తెలిసిపోయిందనుకునే మాలో ఎవరికీ ఆయన పట్ల బొత్తిగా భయమే లేదూ. ఆ స్థానాన్ని కూడా భక్తే ఆక్రమించేసింది మరి.

మేము ఇరవైముగ్గురం కాగా, మా ఆడపడుచులు ముగ్గురే. సరి నేను మరి కాస్త దుడుకు, చొరవ ఉన్నవాడిని కావడంతో ఓ రోజు...

నేను: మన డైలీలో కూడా నవల ఉంటే బాగుంటుందేమో కదా

రాంభట్లగారు: వొహటేమిటి మూడుంటేనూ..

నేను: ఎక్కువైతే కుర్రకారు చెడిపోతారేమో..

రాంభట్లగారు: నేను చూస్తానులే .

నా భావం నవల అంటే డైలీ సీరియల్. కానీ గురువుగారు తన శైలిలో లలన అంటూ హింటిచ్చారు. అందుకునేను తగిన సందేహం వెలిబుచ్చగా ఆయన నా భుజం చరుస్తూ అలాగ...

నో, దటీజ్ రాంభట్ల. ఆయన ఏనాడూ మమ్మల్ని శిష్యులుగా చూడలేదు మరి. అందరమూ ఆయన దోస్తులమే.

మరోసందర్బం. ఓసారి నేను మా బుర్రా (సుబ్రహ్మణ్యం) తో కలసి గురువుగారింటికి వెళ్ళాను. అక్కడ వారి అమ్మాయి టీ బిస్కత్తులు ఇచ్చింది. పరిచయం చేయగానే నేనేదో అనబోగా బుర్రా వారించాడు. అది ఆయన చూసేసినట్లున్నారు. వెంటనే ఏమీ అనలేదు. కానీ, కాసేపైన తర్వాత ఒకటే మాట..."మనఅభిప్రాయాలు మనకే ఉంచు కోవాలి" అచ్చంగా ఇవే పదాలు కాకపోయినా సారాంశం ఇదే అని గుర్తు.

ఇంకో ముచ్చట. నేను శిక్షణ ముగింపజేసుకుని సబెడిటరైతే వారు ప్రిన్సిపాల్ హోదా వదలి అడ్మినిస్ట్రేటివ్ ఎడిటరైనారు. నన్ను హైదరాబాద్ నుంచి విజయవాడకు బదిలీ చేసారు. అది నా స్వస్థలమే ఐనా.. మిత్రుల హెచ్చరికలు భయపట్టడంతో మొరాయించాలనుకున్నాను. ఇది తెలిసిన నా డెస్క్ ఇంచార్జి శ్రీ రామవరపు వేముగోపాలరావుగారు గురువుగారితో వీడు అక్కడకిపోవడానికి ఏడుస్తున్నాడండీ అని చెపితే రాంభట్లగారు నవ్వి...ఏడవనీ మరింత బలపడతాడులే అన్నారట.

(బాలానాం రోదనం బలం కదా మరి)

ఇక చివరగా రాంభట్లగారే దయతో నాకు ప్రసాదించిన బిరుదులు లేదా తోకలు...

1. జూనియర్ బద్రుద్దీన్, 2. జూనియర్ విశ్వనాథ.

మొదటిదానికి కారణం నా వినికిడి లేమి. మా ఇంకో గురువు శ్రీ చలసాని ప్రసాదరావుగారికి అసలేమీ వినపడేది కాదు. నాకు 40 శాతమే వినబడేది. అందుకే వారు బద్రుద్దీన్ కాగా నేను జూనియర్ని అయినాను. బధిరుద్దీన్ అనవచ్చు కానీ బాగుండదనుకున్నారు కాబోలును.

ఇక రెండో విశేషణానిక్కారణం...నేను విశ్వనాథవారికి వీరాభిమానిని. ఆ రోజులలోనే వేయి పడగలను ఓ అరడజను సార్లు చదివేసి పాత్రలను కూడా గుర్తు పెట్టుకున్నవాడిని. పైగా నాకూ కొంత చాదస్తం. భాష విషయంలో అప్పటికే వివాదాలు లేవదీసిన ఘటాన్ని కూడా కావడంతో ఆ తోక తగిలించారనుకోవాలి.

చివరగా రాంభట్లగారికి కోపం అనేది తెలియదనే మా అభిప్రాయం. ఆయన ఎవరినీ కనీసం కసరనైనా లేదు మరి.

అందుకే ఆ మహనీయునికి నివాళిగా...

ఉ.మా.

ఆతడు కృష్ణుడే యనగ నందరు మెచ్చెడి యొజ్జయే కదా
వాతలు వేయడెవ్వరికి, వాదన పెంచడు, హాస్య ధోరణిన్
భ్రాతయొ, తాతయో యనెడి భ్రాంతియె మాకును మాట సూడగా
నీతులె పల్కుచుండు మరి నిక్కము సంజయ, వ్యాసుడే యనన్..

కం.

నడచే గ్రంథాలయమున
తడబడడే ప్రశ్న వేయ తన ధోరణిలో
విడమరచి బోధ సేయుచు
గడయై భాసిల్లె తనదు గణముల కెపుడున్...

తాత...బ్రహ్మ, తండ్రి, తాత కూడా కావచ్చును. కాగా సంజయ మరియూ వ్యాసుడు అనేవి ఆ కృష్ణుడి కలం పేర్లు. చక్కగా అమిరాయి కదూ!

ఏ చట్రంలోనూ ఇమడని వ్యక్తిత్వం

-డా. గోవిందరాజు చక్రధర్

"నాతో మాట్లాడటమే ఓ ఎడ్యుకేషన్" అని గురజాడ అప్పారావు కన్యాశులకంలో గిరీశం చేత వ్యంగ్యంగా చెప్పించి ఉండవచ్చు. అయితే రాంభట్ల కృష్ణమూర్తితో మాట్లాడడం మాత్రం నిజంగా ఎడ్యుకేషనే. కాకుంటే ఆయనతో మనం మాట్లాడనవసరం లేదు. వినే ఓపిక, ఆసక్తి ఉండాలేగానీ ఆ వాక్ ప్రవాహం అలా అలా జీవనదిలా ముందుకు సాగుతూనే ఉంటుంది. ఆ ప్రవాహంలో ప్రస్తావనకు రాని అంశాలంటూ ఏమీ ఉండవు. విశేషమేమంటాఎ - విషయం ఏదైనా కన్యాశుల్కం ప్రస్తావన లేకుండా అది ముగియదు.

1977లో హైదరాబాద్లో ఈనాడు జర్నలిజం స్కూలు ప్రవేశ పరీక్ష రాసినపుడు పరీక్ష హాలులో మొదటిసారి రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిని చూశాను. ఆ తరవాత ఇంటర్వ్యూ బోర్డులో కూడా ఆయన ఉన్నారు కానీ ప్రత్యేకించి నన్నేమీ ప్రశ్నలు అడగలేదు. ఆ బాధ్యత రామోజీరావు తీసుకున్నారు.

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి జర్నలిజం స్కూలుకు ప్రినిసిపల్. రాచమల్లు రామచంద్రా రెడ్డి విద్యార్థులతో ది హిందూ పత్రికనుంచి అనువాదాలు చేయిస్తూ ఉండేవారు. సాయంత్రం నాలుగు ప్రాంతంలో రాంభట్ల చకచకా అడుగులు వేస్తూ క్లాసులోకి ప్రవేశించేవారు. అలా వచ్చి కూర్చున్నాక హుషారుగా కబుర్లు చెప్పడం మొదలు పెట్టేవారు. ఆ కబుర్లకు పరిధి, పరిమితి ఉండేది కాదు. ఎక్కడో మొదలై మరెక్కడో ముగిసేవి.

ఇప్పుడనిపిస్తూ ఉంటుంది. రాంభట్ల, రాచమల్లువంటి హేమాహేమీల పరిచయం దొరకటమే విశేషం కదా. వారి దగ్గర నాలుగు విషయాలు నేర్చుకోగలగటం ఎంతటి అదృష్టమోనని.

శిక్షణ ముగిశాక డేస్కులో పని చేస్తున్న రోజుల్లో రాంభట్ల మా మధ్య కూర్చుని 'ఏంటి మిత్రమా! కొత్తలు' అని అడిగేవారు.

న్యూస్ కు ఆయన ఖాయం చేసుకున్న పదం 'కొత్తలు'. డెస్కులోని వారు ఒకటో రెండో వార్తలు ఆయన దృష్టికి తెస్తే ఆ పరిణామాల వెనక్కి, చరిత్ర లోతుల్లోకి వెళ్లేవారు.

ఈనాడు విజయవాడ ఎడిషన్ మొదలుపెట్టినపుడు రాంభట్ల కూడా కొన్ని రోజులు విజయవాడలోనే విడిది చేశారు. ఫొటోలకు కవితాత్మకంగా రైటప్ లు రాస్తుండే వారు.

అప్పటి గవర్నర్ శారదా ముఖర్జీ చేతుల మీదుగా ఈనాడు విజయవాడ ఎడిషన్ మొదలైంది. ప్రారంభ సభలో రాంభట్ల కూడా మాట్లాడారు. మా రామోజీ, అప్పోజి (అప్పారావు) అంటూ ఆయన ప్రసంగం సాగింది.

రాంభట్ల వాక్ ప్రవాహానికి సంబంధించిన జోక్ ఒకటుంది. మనం గడియారాలు వాటి పుట్టుపూర్వోత్తరాల గురించి తెలుసుకోవాలనుకోండి. 'ఋఉఅంభట్లగారూ! టైమెంత ' అని అడిగితే చాలు. ఆయనే అన్ని విషయాలు చెప్పుకొస్తారు. అంకినీడు, అంకబాబు పేర్లు ప్రస్తావనకు వస్తే చాలు, అంకాళమ్మతో తవ్వడం మొదలుపెట్టి గ్రామ దేవతలనందరినీ తలుచుకుని, సుమేరియన్ సంస్కృతి మూలాల దాకా రీవైండ్ చేయగల ఘనాపాఠి ఆయన.

ఇలా మాట్లాడటం వెనక

ఎదుటివారెవరన్న దానితో నిమిత్తం లేకుండా ఇలా చెప్పుకుంటూ వెళ్లడం వెనక రాంభట్లకు ఒక స్వార్థం లేకపోలేదు.

'చదివిన విషయం, తెలుసుకున్న జ్ఞానం మదిలో సుస్థిరం చేసుకోవాలంటే రెండే మార్గాలున్నాయి. ఒకటి కాగితం మీద పెట్టడం, రెండోది వాక్ రూపం ఇవ్వడం. ఈ రెండింట్లో ఏదో ఒక మార్గం ద్వారా తెలుసుకున్న విషయం రిప్రొడ్యూస్ కావాలి. అప్పుడే ఆ విషయం బుర్రలో నిల్వ ఉంటుంది. నేను మాటల ద్వారా రిప్రొడ్యూస్ చేస్తూ విషయాన్ని నిక్షిప్తం చేసుకుంటాను ' అని అంటారు రాంభట్ల. అయిదవ క్లాసుతోనే చదువుకు గుడ్ బై చెప్పిన ఆయన ప్రపంచాన్నే పాఠశాలగా మలుచుకున్ ప్రాచీన సాహిత్యం నుంచి ఆధునిక విజ్ఞానశాస్త్రాల వరకు ఆపోసన పట్టారు.

ఇంటర్వ్యూ ముచ్చట్లు

ఈనాడులో పనిచేస్తున్న రోజుల్లోనే 1988లో 'మీరూ జర్నలిస్టు కావచ్చు ' పేరుతో పుస్తకం రాశాను. ఇందులో అనుబంధంగా రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి, రామోజీరావు, ఎ.బి.కె.ప్రసాద్, చలసాని ప్రసాద రావు, చేకూరి రామారావువంటి ప్రముఖుల ఇంటర్వ్యూలను కూడా చేర్చాను.

ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు తాడి మోహన్ ఈ ప్రముఖుల క్యారికేచర్లను శ్రద్ధగా గీసి ఇచ్చారు. వారి క్యారికేచర్లతోనే టైటిల్ ను కూడా డిజైన్ చేసి ఇచ్చారు. రాంభట్ల క్యారికేచర్ ఆయన వ్యక్తిత్వాన్ని ప్రతిబింబించింది. వడివడిగా అడుగులు వేస్తూ మాడ్రన్ డ్రెస్సులో ఉన్న రాంభట్ల ఎడమ చేతిలో పుస్తకాల దొంతర, వాటిపై గ్లోబ్ ను గీశారు. కుడి చేతిలో ఒక వైపు పెన్ను మరో వైపు కుంచెను చిత్రీకరించి దానికే హిందూ పతాకను అందులో కమ్యూనిస్టు చిహ్నాలను ఉంచారు. క్యారికేచర్ తో పాటు ఆయన వ్యక్తిత్వాన్ని పట్టి చూపుతూ 'కదిలే గ్రంథాలయం రాంభట్ల ' అనే శీర్షికను ఉంచను.

ఈ ఇంటర్వ్యూలో రాంభట్ల వ్యక్తిత్వాన్ని క్రోడీకరిస్తూ ఇలా రాశాను: 'ఆయన జీవితాన్ని విశ్లేషిస్తే చిన్ననాట డబ్బుకోసం కటకట పడ్డారు. స్కూలు చదువంటే గిట్టక పుస్తకాలపై అనురక్తి పెంచుకున్నారు. కనిపించిన ప్రతి పుస్తకాన్నీ చదివారు. చిత్రకళలో కూడా స్వయం కృషితోనే నిలదొక్కుకున్నారు. వృత్తులు అనేక మారిన విజ్ఞాన కాంక్షలోనే మక్కువ నిలుపుకున్నారు. సంప్రదాయ కుటుంబంలో జన్మించినా, ఆ వాసనలు దరి రానీయలేదు. ఛాందసాలను వీడి శాస్త్రీయ, హేతుబద్ధతలకే ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు. ధనార్జనకు కాక విద్యార్జనకు ఆయన జీవితాన్ని అంకితం చేశారు. రాంభట్ల పుస్తకాభిలాష యువతకు ఆదర్శం కావాలి.'

మీరూ జర్నలిస్టు కావచ్చు పుస్తకాన్ని అప్పట్లో చాలామంది ఆసక్తిగా చదివారు. ఇంటర్వ్యూల ద్వారా తెలుగునాట మీడియాస్టడీస్ కు ఆనాడే నేను శ్రీకారం చుట్టినట్టయింది. ఈ పుస్తకం ప్రేరణతో చాలా మంది జర్నలిజంలో ప్రవేశించి ఇప్పుడు సీనియర్ పొజిషన్లలో కొనసాగుతున్నారు.

సొంతకథ సంగతులు

రాంభట్ల తన ఆత్మకథను సొంతకథ పేరిట రాశారు. ఈ పుస్తకాన్ని మీడియాహౌజ్ పబ్లికేషన్స్ తరఫున ప్రచురించే మహద్భాగ్యం నాకు కలిగినందుకు ఇప్పటికీ ఆనందంగా ఉంటుంది. మీడియా హౌజ్ తరఫున నేను పరిమితంగానే పుస్తకాలు ప్రచురించినా, చరిత్రలో నిలిచిపోయే వాసిగల పుస్తకాలను ప్రచురించగలిగానన్న ఆత్మ సంతృప్తి నాకు ఉంది. బూదరాజు రాధాకృష్ణ ఆత్మకథ విన్నంత-కన్నంత కూడా నేనే ప్రచురించాను. ఈ ఉత్సాహంతోనే సీనియర్ జర్నలిస్టులు తారసపడినప్పుడు వారి జీవిత విశేషాలను రయండంటూ చనువుకొద్దీ పోరు పెట్టే వాణ్ని. ఇనగంటి వెంకట్రావు ఫ్లాష్బ్యాక్, జి.ఎస్.వరదాచారి జ్ఞాపకాల వరద, పొత్తూరి వెంకటేశ్వర రావు విధి నా సారథి పుస్తకాలను నేను ప్రచురించలేకపోయినా ఆ రచనల వెనక నా పాత్ర, ప్రోద్బలం ఎంతో కొంత ఉంది.

ప్రతి ఒక్కరూ తాము చవి చూసిన అనుభవాలను, తమ కాలపు సంగతులను గ్రంథస్థం చేయాలని గట్టిగా కోరుకునే వారిలో నేనొకణ్ని, సమకాలికులకు ఆ విషయాలు తెలిసినవి అయిఉండవచ్చు. కానీ కాలం గడిచేకొద్దీ ఆ అనుభవాల కథలకు విలువ పెరుగుతూ వస్తుంది. చరిత్ర నిర్మాణంలో ఇవి దారిదీపాలై నిలుస్తాయి.

ఫొటో కోసం చొక్కా మార్చారు

సొంతకథ కవర్ పేజీపై రాంభట్ల రంగుల ఫొటోను ముద్రించాను. టైటిల్ ను మోహన్ రాసిచ్చారు. రాంభట్ల జీవితంలోని విభిన్న పార్శ్వాలకు దర్పణం పడుతూ 'ఇది బ్రాహ్మణ్యం కథ, కమ్యూనిస్టు కథ, కార్మికుడి కథ, కార్టూనిస్టు కథ, సాహితీవేత్త కథ, జర్నలిస్టు కథ, ఎనభై వసంతాల కథ, సొంత కథ అంటూ టైటిల్ పైనే చెప్పే ప్రయత్నం చేశాను.

రాంభట్ల ఫొటో కోసం ఫొటోగ్రాఫర్ ను వెంటబెట్టుకుని ఆయన ఇంటికి వెళ్లాను. అప్పుడాయన ప్లెయిన్ చొక్కాలో ఉన్నారు. రంగుల చొక్కా అయితే ఫొటో కలర్ ఫుల్ గా ఉంటుంది అని చెప్పగానే కూతురు పంపిన రెడీమేడ్ చొక్కా పాకెట్ తెరచి వేసుకున్నారు. అదీ ఆయన సహృదయత.

వ్యంగ్య వైభవం

ప్రతి సందర్భంలోన్ హాస్యం, వ్యంగ్యం పండించడంలో రాంభట్ల దిట్ట. ఏ సబ్ ఎడిటర్ పెళ్లి చేసుకుంటున్నానంటూ ఆయనకు పెళ్లి పత్రిక తెచ్చి ఇస్తే శుభాకాంక్షలు చెప్పి ఊరుకునేవారు కాదు. అలా ఊరుకుంటే రాంభట్ల ఎందుకవుతారు?

'ఫ్రెండూ! నీకు ఎం.బి.బి.ఎస్. పట్టా ప్రదానం చేసే టైము వచ్చిందన్న మాట' అనే వారు ముఖంలో నవ్వు పులుముకుని.

ఆ పట్టా ఏమిటో దాని తబ్సీళ్లేమిట్ బోధపడక ఆ కాబోయే పెళ్లి కొడుకు తెల్ల ముఖం వేస్తే – వెంటనే చిక్కుముడి విప్పేవారు.

'అదే నాయనా! ఎం.బి.బి.ఎస్. అంటే మెంబర్ ఆఫ్ భార్యా బాధిత సంఘం అని అర్థం. ఇక నుంచీ నువ్వూ మా సంఘంలో సభ్యుడివి కాబోతున్నందుకు సంతోషం' అంటూ చమత్కరించేవారు.

రెండు వివాదాలు

సొంత కథలో రెండు అంశాలకు సంబంధించి అభిప్రాయ భేదాలు వ్యక్తమయ్యాయి. మొదటిది - చలసాని ప్రసాదరావుకు సంబంధించిన ప్రస్తావన.

చలసాని గురించి రాంభట్ల ఇలా రాశారు: 'అతడికి నేను ముద్దుగా బద్రుద్దీన్ అని పేరు పెట్టాను. చిన్నతనంలోనే టైఫాయిడ్ జ్వరం వస్తే నాటు వైద్యం చేశారు. దానితో బధిరత్వం వచ్చింది. అది వచ్చే వరకు చదువుకున్నాడు. బధిరత్వం వచ్చిన తరవాత చదువు మానేశాడు. వాళ్ల నాన్న అతడిని విశాలాంధ్రలో పని చేయించండని పెట్టాడు. అతడికి చెవుడు ఉంది కానీ చురుకైన

వాడు. తొలుత విశాలాంధ్ర మేనేజర్ దగ్గర ఆఫీసు బాయిగా పెట్టాడు. కాఫీ, సిగరెట్ల లాంటివి తెచ్చిపెడుతుండేవాడు...'

చలసాని ప్రసాదరావు దీనిపై అభ్యంతరం వ్యక్తం చేశారు. తాను ఎన్నడూ విశాలాంధ్రలో బాయిగా పని చేయలేదని, రాంభట్ల తన గురించి అసత్యాలు రాశారని లిఖిత పూర్వకంగా నాకు లేఖ అందజేశారు. ఆ లేఖను నేను రాంభట్ల దృష్టికి తీసుకెళ్లాను. 'నాకు గుర్తున్నంత వరకు రాశాను. బాయిగా పని చేయకపోతే మంచిదే'నంటూ రాంభట్ల సమాధానమిచ్చారు. ఆ వివాదం అంతటితో ముగిసింది.

రెండవది - ఈనాడు సమ్మె. ఈ అధ్యాయంలో రాంభట్ల వాస్తవాలను వక్రీకరించారని, సమ్మెలో చురుగ్గా పాల్గొన్న ఒకరిద్దరు అభ్యంతరం వ్యక్తం చేశారు.

తెలుగు ఇండియా టుడేకు వ్యవస్థాపక ఎడిటర్ గా పని చేసి రిటైరైన ఎం. రాజేంద్ర నొంత కథ విడుదలైన కొత్తలో ఒకానొక సందర్భంలో కలిశారు. ఆయనకు పుస్తకాన్ని అందజేశాను. ఆయన నా ముందే పుస్తకానీ చకచకా తిరగేసి 'ఇందులో కొన్ని వివాదాలున్నాయి ' అంటూ ఇండియా టుడే రిపోర్టర్ చేత రాంభట్లను ప్రత్యేకంగా ఇంటర్వ్యూ చేయించి రెండు పేజీల్లో ప్రముఖంగా ప్రచురింప చేశారు.

నొంత కథను రాంభట్ల ఎనభై రెండో పుట్టిన రోజు కానుకగా 2001లో నేను ప్రచురించాను. అప్పుడే గిర్రున ఇరవై ఏళ్లు తిరిగాయా అని ఆశ్చర్యం వేస్తోంది. రాంభట్ల చేతి రాత ఎలా ఉంటుందో భావి తరాలకు తెలియచేయడం కోసం నొంత కథ స్క్రిప్టును కడప వేమన గ్రంథాలయానికి స్వయంగా అందజేశాను. దీంతోపాటు బూదరాజు విన్నంత కన్నంత స్క్రిప్టు కూడా వారికే ఇచ్చాను. కాకుంటే నొంతకథ ప్రచురణ సందర్భంలో నేను చేసిన తప్పు నిర్ణయం ఇప్పటికీ వెంటాడుతూ మనసుకు చివుక్కుమనిపిస్తుంది.

నొంతకథను కంపోజ్ చేశాక 250 పేజీలకు పైగా వచ్చింది. పేజీలు పెరిగే కొద్దీ ముద్రణ వ్యయం పెరుగుతుంది. దాంతోపాటే పుస్తకం ధరను నిర్ణయించాల్సి వస్తుంది. అందరికీ అందుబాటు ధరలో పుస్తకం ప్రచురించాలన్న సంకల్పంతో ఫాంటు సైజు తగ్గించాలని టైప్ సెట్టర్ కు సూచించాను. పేజీల సంఖ్య తగ్గింది. పుస్తకం ఖరీదును 80 రూపాయలుగా నిర్ణయించాను. అయితే పెద్దతరం వారితో సహా పాఠకులందరూ హాయిగా చదువుకునేలా పెద్ద ఫాంట్ లోనే ముద్రించి ఉంటే బావుండేది కదా అని ఆ తరవాత అనుకున్నాను. ఇప్పటికీ ఈ పుస్తకం చేతిలోకి తీసుకోగానే ఇదే విషయం ముందుగా గుర్తుకొస్తుంటుంది.

రాంభట్ల కన్ను మూశారని తెలిసి మోటూరి వెంకటేశ్వర రావుకు ఫోన్ చేసి చెప్పాను. 'రాంభట్ల ఇల్లు నాకు తెలీదు. నేను మీ జర్నలిజం కాలేజీకి వస్తాను. ఇద్దరం కలిసి వెళ్దాం' అన్నారు మోటూరి. అలాగే ఇద్దరమూ కలిసి రాంభట్లను చూసేందుకు బర్కత్ పురాలోని శివశక్తి అపార్ట్ మెంట్స్ కు వెళ్లాం. రాంభట్ల భౌతిక కాయాన్ని చూసి మోటూరి దుఃఖం ఆపుకోలేకపోయారు. నొంతకథ పుస్తకం చివరలో ప్రచురించిన ఫొటో సెక్షన్ కాపీలు కొన్ని మిగిలి ఉంటే వాటిని తీసుకెళ్లి రాంభట్ల అభిమానులకు అందుబాటులో ఉంచాను.

మనసుకు పట్టిన అధ్యాయం

నొంత కథలో నా మనసుకు బాగా పట్టిన అధ్యాయం తృణ జలుకా న్యాయం.

"తృణ జలూకమంటే గడ్డి మీద గెంతే జలగ. ఇది ఒక గడ్డి పరక మీద నుంచి మరొక గడ్డి పరక మీదకు సాగుతూ ముందుకు పోతుంది. నా విద్యార్జన కూడా ఆ తృణ జలూకా న్యాయాన జరిగింది" అంటారు రాంభట్ల.

తృణ జలూకం గమనంలో గొప్ప జీవిత సత్యమేదో ఉందనిపిస్తుంది నాకు. ఒకదాన్ని విడిచి మరొకదాన్ని అందుకుంటూ నిరంతరం ముందుకు సాగటంలోనే జీవిత పరమార్థం ఉందనిపిస్తుంది. దీన్ని ఎన్ని రకాల సందర్భాలకైనా అన్వయించుకోవచ్చు. ఒక దాన్నే పట్టుకు వేళ్లాడితే మరో అవకాశం అందుకోలేమని చెప్పవచ్చు. గతంలోనే గడపకుండా ముందుకు దృష్టి సారించాలనీ అనుకోవచ్చు. జీవితం నిత్య పరిణామశీలమైనదిగానూ భావించవచ్చు. జీవితంలో అనుక్షణం వచ్చే మార్పులు ఆస్వాదిస్తూ ముందడుగు వేయాలని చెప్పుకోవచ్చు.

రాంభట్ల గడ్డి, జలగ నాలో పరిపరి ఆలోచనలకు కేంద్రబిందువు అయి బోల్డన్ని జీవిత సత్యాలను బోధపరిచిందనిపిస్తుంది. సాహిత్య పరమార్థం – ఆలోచనలను తట్టి లేపడమే కదా!

తరచి చూస్తే రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి జీవితం నుంచి ప్రతివారూ నేర్చుకోవలసిన విషయాలు చాలానే ఉన్నాయి.

అవునూ! ఇంతకీ మునుముందు తరాల్లో రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి లాంటి వారిని చూడగలమా? ఏమో, సందేహమే.

రాంభట్ల శతజయంతి వ్యాసాలు

తెలుగులో పురామానవచరిత్రకు సూత్రకర్త

-కల్లూరి భాస్కరం

పందొమ్మిదివందల ఎనభైలలో నేను డి. డి. కోశాంబీ ప్రభావం లోకి వచ్చాను. ఆయన రచించిన 'మిత్ అండ్ రియాలిటీ' నా కళ్ళముందు ఒక అద్భుత పురాప్రపంచాన్ని తెరచింది. అప్పటికి నాకు తెలిసిన పురాణఇతిహాసకథలను ఆ పుస్తకం వెలుగులో అర్థం చేసుకోవడం ప్రారంభించాను. ఆ తర్వాత కొన్నేళ్లు గడిచాక 'అభ్యుదయ' పత్రిక సాహిత్యవిమర్శ మీద వెలువరించిన ఒక సంచికలో రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిగారి వ్యాసం ఒకటి చదివాను. ఆయన పలుకు, పరిశీలన చాలా భిన్నంగా కనిపించాయి. వాటిలో మనకు తెలియని లోతులు, తెలియని చరిత్రా ఉన్నట్టు తోచింది. నా అభిరుచికి దగ్గరగా ఉండి, నేను కనెక్టుకావలసిన పండితునిగా ఆయన కనిపించారు. ఆ తర్వాత హైదరాబాద్ లోని హిమాయత్ నగర్ లో ఉన్న మగ్దూం భవన్ లో జరిగిన ఒక సమావేశంలో వారి ప్రసంగం విని, వారిని కలుసుకునే అవకాశం కలిగింది.

అప్పటికి నేను ఆంధ్రప్రభ దినపత్రికలో పని చేస్తున్నాను. కొత్త సహస్రాబ్ది ప్రారంభానికి కాస్త అటు-ఇటుగా వాసుదేవదీక్షితులు గారి తర్వాత జి. శ్రీరామమూర్తిగారు ఆంధ్రప్రభ సంపాదకులు అయిన తర్వాత ఎడిట్ పేజీలో ఎలాంటి మార్పులు చేయాలని ఆలోచించుకున్నప్పుడు రాంభట్లగారితో కాలం రాయిస్తే బాగుంటుందని నేను సూచించాను. శ్రీరామమూర్తి గారు సరే అన్నారు. ఆంధ్రప్రభ ఆదివారం సంచికలో రాంభట్లగారి ఆత్మకథను ధారావాహికగా ప్రచురించినా బాగానే ఉంటుందని అప్పుడే మరో సూచన చేశాను. దానికీ ఆయన అంగీకరించారు.

ఈ రెండు సూచనలతో రాంభట్లగారిని బర్కత్పురాలో ఉన్న వారి అపార్ట్ మెంట్ లో కలుసుకున్నాను. ఆయన రెండు ప్రతిపాదనలకూ అంగీకారం తెలిపి, మొదట కాలమ్ ప్రారంభిద్దామనీ, అది నడుస్తుండగా నా ఆత్మకథను రాయడం ప్రారంభిస్తాననీ, కాలమ్ పూర్తి అయిన వెంటనే ఆత్మకథ ప్రచురణ మొదలు పెట్టవచ్చుననీ సూచించారు. అప్పుడే ఒక షరతుకూడా పెట్టారు. కాలమ్ నేను డిక్టేట్ చేస్తాను, వారం వారం మీరు ఎవరైనా వచ్చి రాసుకోవాలన్నారు. నేనే వస్తానని వారితో చెప్పాను.

ఆ విధంగా వారం వారం రాంభట్లగారి ఇంటికి వెళ్ళే అవకాశం నాకు కలిగింది. సమాన అభిరుచి కారణంగా అది నాకు మహాభాగ్యంగా మారింది. 'కథనం' అనే పేరుతో వెలువడిన ఆ కాలమ్ కారణంగా గంటల తరబడి ఆయనతో కూర్చుని ఆయన చెప్పే పురాచరిత్ర, పురామానవచరిత్రలకు చెందిన ఆసక్తికరమైన ఎన్నో ముచ్చట్లకు శ్రోతనయ్యాను. కోశాంబీ నా కళ్ళముందు తెరిచిన అద్భుతప్రపంచాన్ని రాంభట్లగారి మాటలు, కథనాలు మరింత విస్తారం చేస్తూపోయాయి. మధ్య మధ్య ప్రపంచవిషయాలు, ఇంటి విషయాలు, వ్యక్తిగత విషయాలు కూడా ఆయన నోట దొర్లేవి. ఆయన అర్ధాంగి సుభద్రగారు అల్పాహారాలతో, తేనీటితో మా సంభాషణకు మధ్య మధ్య ఇంధనాన్ని సమకూర్చేవారు.

అప్పుడే కొత్తగా ఆయన 'జనకథ' వెలువడింది. నాకు ఒక ప్రతిని ఇచ్చి ఆంధ్రప్రభలో దానిని సమీక్షించమని కోరారు. 'మిత్ అండ్ రియాలిటీ' తర్వాత 'జనకథ' పఠనం నాకు అంతటి మరో మహత్తర అనుభవం. అందులోని ప్రతి పుటలోనూ కుప్పపోసిన ఆశ్చర్యాలే. నేనే ఆంధ్రప్రభలో ఆ పుస్తకాన్ని సమీక్షించాను. ఇప్పుడది తలచుకుంటే నాకే ఎంతో దుస్సాహసమనిపిస్తుంది. ఎందుకంటే, ఇన్నేళ్లలో జనకథను మళ్ళీ మళ్ళీ చదువుతూనే ఉన్నాను. ఇప్పటికీ చదువుతూనే ఉన్నాను. కానీ ఆ పుస్తకంలోని విషయం ఈనాటికీ పూర్తిగా నాలో జీర్ణమయిందని చెప్పలేను. అందులోని విషయ గాంభీర్యం, లోతు అందుకు ఒక కారణమైతే, హ్రస్వలిపి లాంటి రాంభట్లగారి శైలి ఇంకొక కారణం. ఆయన వాక్యాలు, నిర్ధారణలు చాలాసందర్భాలలో వ్యాకరణసూత్రాలను తలపిస్తాయి. దానికితోడు ఆయన సాధారణంగా నోర్సు చెప్పరు. జనకథ తర్వాత ఆయన రచించిన వేదభూమి, వేల్పుల కథ కూడా నా చేతికి అందాయి. వాటితోనూ నాకు జనకథ అనుభవమే. 'పురాతన సమాజం' రాసిన లూయీ హెన్రీ మోర్గన్ ప్రభావంతో ఎంగెల్స్ రచించిన కుటుంబం-స్వంత ఆస్తి-రాజ్యం ఆవిర్భావం చదివిన తర్వాత జనకథ రాయాలనే ఆలోచన తనకు కలిగిందని, ఎంగెల్స్ పుస్తకంకానీ, గురజాడవారి 'కన్యాశుల్కం' కానీ ఎప్పుడు చదివినా కొత్తగానే అనిపిస్తాయని-తన అనుభవాన్ని జనకథలో రాంభట్లగారు రాసుకున్నారు. జనకథతో సహా వారి రచనలతో సరిగ్గా నాది కూడా అదే అనుభవం.

రాంభట్లగారి నోట విన్న అనేక విశేషాలను అప్పుడే కాగితం మీద పెట్టలేకపోయిన నా పొరపాటుకు ఇప్పటికీ చింతిస్తూనే ఉన్నాను. గుర్తున్నవాటిలోనూ అనేకం వివాదాన్ని రేకెత్తించగలవి కనుక వాటిని అలా ఉంచితే; ఒకటి, రెండు విషయాలకు పరిమితమవుతాను.

అశ్వమేధయాగం గురించిన ముచ్చట వాటిలో ఒకటి. ఈనాడు నుంచి తప్పుకున్న తర్వాత ఒకసారి ఏదో పని మీద ఆయన

ఈనాడు ఆఫీసుకు వెళ్లారట. అక్కడ కొండవీటి వెంకటకవిగారు కొన్ని పుస్తకాలలో సీరియస్ గా తలదూర్చి కనిపించారు. ఏమిటి శోధిస్తున్నారని రాంభట్లగారు అడిగారు. 'ఏమీలేదు, ఎన్టీఆర్ గారు అశ్వమేధయాగం చేయాలనే యోచనలో ఉండి, దాని గురించిన కథా-కమామిషూ తెలుసుకోమని నన్ను అడిగారు' అని కొండవీటి వెంకటకవిగారు చెప్పారు. అశ్వమేధయాగం చేస్తారు సరే, చేయించేవారు దొరకద్దా అని ప్రశ్నించిన రాంభట్లగారు వెనకటి ఒక ఉదంతాన్ని చెప్పుకుంటూవచ్చారు. జైపూర్ మహారాజావారికి ఇలాగే అశ్వమేధయాగం చేయాలన్న ఆలోచన కలిగిందట. కానీ చేయించగల సమర్థులు దగ్గరలో ఎవరూ దొరకలేదు. ఉత్తరభారతం అంతా గాలించి చివరికి దక్షిణాదికి వచ్చి ఆంధ్రదేశంలో ఒకరిని పట్టుకున్నారు. ఆయన రాంభట్ల ఇంటిపేరువారే. ఆయన జైపూర్ వెళ్ళి రాజుగారిచేత అశ్వమేధయాగం చేయించాడు. యాగవిధి ప్రకారం రాజుగారి భార్యలలో ఒకరిని ఋత్విక్కునికి దానమివ్వాలి. అలా ఒక రాణిని స్వీకరించి ఆమెను వెంటబెట్టుకుని రాంభట్లవారు స్వస్థలానికి తిరిగివచ్చారు. ఆ రాణిద్వారా కలిగిన సంతానంతో రాంభట్లలోనే ఇంకొక శాఖ ప్రారంభమయిందట.

బెంగాల్ లో బాలవితంతువులను కాశీకి తీసుకు వెళ్ళి అక్కడ గంగార్పణం చేయడం గురించి ఆయన చెప్పేవారు. అక్కడి మహిళల దుస్థితికి చలించిపోయి, వారిలో ఆత్మవిశ్వాసం నింపడం లక్ష్యంగా శరత్ చంద్ర చటర్జీ నవలలు రచించాడనీ, ఆంధ్రదేశంలోని మహిళలు కూడా అదే దురవస్థను ఎదుర్కొంటూ ఉండడం వల్లనే శరత్ నవలలను పెద్ద ఎత్తున తెలుగులోకి అనువదింపజేశారనీ అంటుండేవారు. కాలుజారి మోసపోయిన కన్నెపిల్లలు, వితంతువులు ఆత్మహత్యకు పాల్పడడం అప్పట్లో పరిపాటిగా ఉండేదనీ, అలాంటివారిని కాపాడే బాధ్యతను చలం, ఆయన మిత్రులు కొందరు నెత్తిన వేసుకుని అర్ధరాత్రి కాలువ గట్టుమీద కాపలా కాసేవారనీ, డాక్టర్ రంగనాయకమ్మగారు వారిని దగ్గరకు తీసి వైద్యం చేసేవారనీ అనేవారు. అంత ప్రసిద్ధంగా చరిత్రకెక్కని ఇలాంటి విషయాలు అనేకం ఆయన నోట దొర్లుతూ విస్మయం కలిగిస్తూ ఉండేవి.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వంలో నాటి మద్రాసు మ్యూజియం డైరక్టర్ గా ఉండి, 'Castes and Tribes of Southern India' అనే పేరుతో ఏడు సంపుటాలను వెలువరించిన ఎడ్గార్ థర్స్ టన్ ను ఉటంకిస్తూ వివిధ బ్రాహ్మణ శాఖల పుట్టుక గురించిన విశేషాలను ఆయన తవ్విపోస్తూ ఉండేవారు. అవి ఆశ్చర్యకరంగానే కాక, తీవ్రవివాదాస్పదంగా కూడా ఉండేవి. 'తాటి మాల'ల గురించి తను ఈనాడులో రాసిన ఆదివారం సంపాదకీయం ఎలా వివాదానికి దారి తీయించిందో ఆయనే చెప్పేవారు. ఒకరకంగా ఈనాడునుంచి ఆయన తప్పుకోవడానికి అదే కారణమని చెప్పినట్టు జ్ఞాపకం. ఆ సంపాదకీయాన్ని నిరసిస్తూ బ్రాహ్మణసంఘాలు పెద్ద ఎత్తున ఉద్యమించి, పత్రిక తెప్పించుకోవడం మానేస్తామని యాజమాన్యాన్ని బెదిరించాయి. ఆ తర్వాత, ఆ సంపాదకీయం రాసింది బ్రాహ్మణుడే నన్న సంగతి పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు గారి ద్వారా తెలిసి నొచ్చుకున్నారట. సోషల్ యాంత్రపోలజీలో అభిరుచి, అధ్యయనం ఉన్న వ్యక్తిగా ఆయన పంచుకునే ముచ్చట్లు తప్పనిసరిగా ఎవరో ఒకరికి అభ్యంతరకరంగా తోచి వివాదాస్పదం కావడం సహజమే. అందుకాయన జంకి ఊరుకుని ఉంటే ఎంతో విలువైన పురామానవపరిణామ చరిత్ర తెలుగువారికి అంది ఉండేది కాదు.

రాంభట్లగారు రచించిన జనకథే కాక, వేదభూమి, వేల్పుల కథ, చివరికి సొంతకథ కూడా పురాచరిత్ర, పురా మానవ పరిణామ చరిత్రలకు సంబంధించి ఎంతో విలువైనవి. మోర్గన్ వెలుగులో, ఎంగెల్స్ రచన ప్రభావంతో, జార్జి థాంప్సన్, మలినోవిస్కీ, ఫ్రెడరిక్ హ్రోజ్నీ తదితరులనుంచి అందిన అవగాహనతో వేద పురాణ ఇతిహాసాలలోనూ, జనవ్యవహారంలో ఉన్న భాషల్లోనూ ఉన్న గణలక్షణాలతో సహా పురామానవ, సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ, భాషా పరిణామ చరిత్రలను ఆయన రాశిపోశారు. తెలుగులో ఈ కోణంలో ఇంత విస్తారమైన కృషి చేసినవారు మరొకరు లేరు. ఈ అంశాలపై ఆసక్తి ఉన్న ఏ కొద్దిమందో తప్ప ఆయన కృషిని గుర్తించవలసినంతగా పండితులు గుర్తించలేదు.

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారి వివరణతో ప్రచురితమైన వాత్స్యాయన కామసూత్రాల గురించి ఆయన తరచు ప్రస్తావించేవారు. అందులోని కన్యాసంప్రయుక్తాధికరణంలోని-

'ప్రత్తా జనపదకన్యాం దశమేహని కించి దౌపాయనకం గృహీత్వా

ప్రవిపేశా అంతఃపురం ఉపభోజ్యా విస్సృజ్యా ఇత్యాంధ్రాణామ్'

అనే 42వ సూత్రాన్ని ఉదహరించి, వెనుకటి గాంధర్వపద్ధతి ఇందులో చెబుతున్న తొలిరేయిహక్కుగా మారి ఉంటుందనీ, రైట్ ఆఫ్ ఫస్ట్ నైట్ పేరిట ఇంగ్లండ్, ఫ్రాన్స్, జర్మనీలలో ఒకప్పుడు ఉన్న ఈ ఆచారం మనదేశంలో ఒక్క ఆంధ్రదేశంలోనే ఉండడం ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుందనీ ఆయన అనేవారు.

చెకొస్లవేకియాకు చెందిన పండితుడు ఫ్రెడరిక్ హ్రోజ్నీ పేరు కూడా తరచు ఆయన నోట దొర్లేది. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో లభించిన హ్రోజ్నీ అభినందనసంచిక ఆయనను చాలా ప్రభావితం చేసింది. ఆసియా మైనర్ (నేటి టర్కీ)ను ఏలిన హిట్టైట్లు మాట్లాడిన భాష సంస్కృతానికి తోబుట్టువే నని నిరూపించడం ద్వారా ప్రఖ్యాతుడైన హ్రోజ్నీ తెలుగు-తమిళాలను ద్రావిడభాషలని కాక; సుమేరో-అసీరియాభాషలు అనాలని ప్రతిపాదించాడు. దాని ఆధారంగా రాంభట్లగారు సుమేరు, ఆసీరియా భాషలతో సంబంధమున్న అనేక తెలుగు మాటలను ఎత్తిచూపారు.

'కన్యాశుల్కం' గురించి అయితే ఆయనది నిత్యస్మరణే. తెలుగునాట ఇప్పటికీ ఉన్న గణసమాజ అవశేషాలను ఆ పుస్తకంలోంచి ఆయన ఉదహరిస్తూ ఉండేవారు.

తత్త్వశాస్త్రం రాంభట్లగారికి ఇష్టమైన రంగాలలో ఒకటి. ఈ రంగానికి సంబంధించి ఆయన చేసిన కొన్ని వ్యాఖ్యలు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించడమే కాక, ఆయనకు గల అవగాహన లోతును వెల్లడిస్తాయి. 'నేను నిరీశ్వరవాదిని, భౌతికవాదిని కూడా. ఈ రెండింటినీ ఒకరినుంచే నేర్చాను, ఆయనే శంకరాచార్యుడు' అనేవారు. చారిత్రకంగా చూస్తే మనదేశాన దేవుడు లేడనీ, క్రీస్తుశకం ప్రథమసహస్రాబ్దిలోనే దేశవిజేతలద్వారా మనకు దేవునితో పరిచయం కలిగిందనీ అనేవారు. అలాగే, వీరశైవ, వైష్ణవాల పుట్టుక వెనుక క్రైస్తవ, ఇస్లాం ప్రభావం ఉందని అనేవారు. షడ్దర్శనాలలో ఒకటైన సాంఖ్యం అన్నింటికంటే అతి ప్రాచీనమనీ, అది వ్యవసాయనాగరికతనుంచి పుట్టిందనీ, పండితులు మొదలుకొని జనసామాన్యం వరకూ అందరూ ఆదరించినది సాంఖ్యాన్నేననీ ఆయన అనేవారు. సాంఖ్యాన్ని అభివృద్ధి చేసిన కపిల అనే స్త్రీ పేరును ఆ తర్వాత కపిలుడిగా మార్చారని చెప్పేవారు.

గత ఇరవయ్యేళ్లుగా రాంభట్లగారి రచనలతో నాకు దాదాపు నిత్యపరిచయం. ముందే చెప్పినట్టు అవి ఎప్పటికీ నిత్యనూతనంగానే ఉంటాయి. చర్చ, వివరణ రూపంలో వాటిని మరింత ముందుకు తీసుకువెళ్లవలసిన అవసరం ఉన్నా ఆ పని జరగలేదు. కనీసం రాంభట్లవారి పుస్తకాలలో ఉపయోగించిన ముఖ్యమైన పదాలను వివరిస్తూ ఒక పదసూచి తయారుచేయాలని నా కోరిక. దీని గురించి ఏటుకూరి ప్రసాద్ గారితో అన్నప్పుడు, తప్పక ఆ పని చేయండి, మేమే వేస్తామని చెప్పి ప్రోత్సహించారు కానీ నా మహాభారత రచనలో కూరుకుపోయి ఇంతవరకు ఆ పని చేయలేకపోయాను. సోర్సు చెప్పనంతమాత్రాన రాంభట్లవారి ప్రతిపాదనలు నిరాధారాలు కావని క్రమంగా నేను గ్రహిస్తూవచ్చాను. ఆయన ఉపయోగించిన పదాలు, చేసిన ప్రతిపాదనలు కొన్నింటికి ఇన్నేళ్లలో అనేక ఇతర రచనలద్వారా నేను సోర్స్ ను గుర్తించగలిగాను. ఈ మధ్యనే నేను వెలువరించిన 'మంత్రకవాటం తెరిస్తే మహాభారతం మనచరిత్రే' అనే పుస్తకంలో కోశాంబీ, జార్జి థాంప్సన్, జోసెఫ్ కాంబెల్ లతోపాటు రాంభట్లవారిని కూడా విస్తారంగా ఉటంకించాను. ఆయన శతజయంతి సందర్భంలో ఆ రూపంలో ఆయనను స్మరించుకోవడం నాకు అమితమైన సంతృప్తినిస్తున్న అంశం.

***

ఆంధ్రప్రభలో ఆయన కాలమ్ ప్రచురితమైనంత కాలం వారం వారం ఆయనను కలుసుకుని గంటల తరబడి గడపడం కొనసాగింది. కలసిన ప్రతిసారీ ఆత్మకథ ఎంతవరకూ వచ్చిందో చెపుతూ ఉండేవారు. అయితే ముందు అనుకున్నట్టు ఆంధ్రప్రభ ఆదివారం అనుబంధంలో దానిని ప్రచురించడానికి వీలుపడలేదు. మొదట శ్రీరామమూర్తిగారు, ఆ తర్వాత నేను ఆంధ్రప్రభనుంచి తప్పుకోవడమే అందుకు కారణం. అది పూర్తి అయిన తర్వాత మిత్రులు గోవిందరాజు చక్రధర్ గారు తమ మీడియా హౌస్ పబ్లికేషన్స్ తరపున 'సొంతకథ' పేరుతో దానిని ముద్రించారు.

ఆతర్వాత కూడా రాంభట్ల వారిని అప్పుడప్పుడు కలుసుకుంటూనే ఉన్నాను. ఆయనతో నా చివరి సంభాషణ ఇప్పటికీ నాలో చేదును, విషాదాన్ని నింపుతూ ఉంటుంది.

ఆయన ఆర్కియాలజీ డిపార్ట్ మెంట్ లో పనిచేసి రిటైరైన 'మూర్తిగారు' (టి.ఎస్.ఆర్.సి. మూర్తి) గురించి తరచు చెబుతుండేవారు. ఒక్కసారి మాత్రం ఆయనను నేను చూసిన గుర్తుంది. ఆయన భార్య కాలం చేసింది, పిల్లలు విదేశాలలో ఉన్నారు. ఆయన ఒక్కడే ఉంటున్నారు.

ఒకరోజు పొద్దునే రాంభట్లగారు నాకు ఫోన్ చేసి, "ఈ విషయం మీకు తెలుసా?" అని అడిగారు.

"ఏమిటి, చెప్పండి" అన్నాను.

"మూర్తిగారు పోయారు" అన్నారు.

"అలాగా, అయ్యో, నాకు తెలియదు" అన్నాను.

కొన్ని క్షణాలు రాంభట్లగారు మౌనం వహించి, 'ఎలా పోయారో చెప్పనా?" అన్నారు.

"చెప్పండి" అన్నాను.

"పొద్దున్నే వెళ్ళి పాల ప్యాకెట్ తెచ్చుకున్నారు. ప్యాకెట్ టీపాయ్ మీద పెట్టి పడక్కుర్చీలో కూర్చున్నారు. అంతే, పక్కకు వాలిపోయారు. హార్ట్ ఎటాక్ వచ్చింది" అని చెప్పి రాంభట్లగారు కొన్ని క్షణాలు మౌనంగా ఉండిపోయారు.

ఆ తర్వాత, "మీరు ఒకసారి వస్తారా?" అని అడిగారు.

"నేను ఈరోజు చెన్నై వెడుతున్నాను. రెండు రోజుల తర్వాత వస్తాను. తప్పక మిమ్మల్ని కలుస్తాను" అని చెప్పాను.

మరునాడు చెన్నై చేరిన తర్వాత సాయంత్రం ఇంటికి ఫోన్ చేస్తే, "రాంభట్లగారు పోయారట! టీవీలో చెబుతున్నారు" అని మా ఆవిడ చెప్పింది.

నేను నిశ్చేష్టుడినయ్యాను. ముందు రోజు ఉదయం ఆయన ఫోన్ సంభాషణను గుర్తుచేసుకున్నాను. మూర్తిగారి మరణంతో దానిని రిలేట్ చేసుకున్నప్పుడు అసలు సంగతి నాకు అర్థమైంది. మూర్తిగారి మరణం ఆయనను ప్రభావితం చేసినట్టుంది. అందుకే నన్ను ఒకసారి రమ్మన్నారు కాబోలు! రాంభట్లగారిని తలుచుకున్నప్పుడల్లా ఆ ఫోన్ సంభాషణ నా చెవుల్లో యథాతథంగా ధ్వనిస్తూ ఇప్పటికీ విచారాన్ని రేపుతూనే ఉంటుంది.

విజ్ఞానఖని రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి

రాంభట్ల శతజయంతి వ్యాసాలు

-కేశవ్ గోపాల్

కొన్ని జ్ఞాపకాలు తాత్కాలికంగా మరుగున పడతాయేమోగానీ, మరపురావు. వాటికి వయసు లేదు. రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారిని నిన్నగాక మొన్న కలుసుకున్నట్లుంది. హైదరాబాదులో చిక్కడపల్లి నుంచి హిమాయత్ నగర్ వరకూ నడుచుకుంటూ వచ్చి, సంగం హోటల్ ముందర "ఏంటి బ్రదరూ.. జరంత చాయ్ కొడ్దామ" - అంటూ (కరచాలనం చేస్తూ) వినిపించినట్లున్నాయ్ ఆయన మాటలు. ఎదుటి మనిషి చదువు, వయసు, హోదాలతో నిమిత్తం లేకుండా పలకరించే తీరు ఆయనది. ఆయన సాన్నిహిత్యంలో ఏదో మాయ ఉన్నట్లనిపిస్తుంది. ఏ విషయం గురించైనా అలుపు లేకుండా మాట్లాడగలరు - తత్త్వ శాస్త్ర మూలాలు మొదలుకుని మార్క్సిస్టు అర్థశాస్త్రం దాకా, భాష పుట్టు పూర్వోత్తరాలు మొదలుకుని భాషా వికాసం, కవిత్వాల దాకా, భాష పుట్టకముందు ఆదిమానవులు గుహల్లో చెక్కిన రాతి బొమ్మలు మొదలుకుని ఆధునిక కళాధోరణుల దాకా, సంగీతం, ఆయుర్వేదం, శిల్ప శాస్త్రాల దాకా - మధ్యలో పేర్లూ, ఊర్లతో సహా - తడుముకోకుండా చెప్పగలరు ఆయన.

1972లో అనుకుంటాను, నేను హిమాయత్ నగర్ లో ఇస్కస్ (భారత - సోవియట్ సంఘంలో) డాక్టర్ శ్రీమతి పద్మావతి శాస్త్రి ఆధ్వర్యంలో నడిచే సయంకాల తరగతుల్లో రష్యన్ భాష నేర్చుకుంటూ ఉండేవాణ్ణి. విశాలాంధ్ర (విజయవాడ) దినపత్రికలో అప్పటికే నా కథలూ, వ్యాసాలూ, కవితలూ కొన్ని ప్రచురితమయ్యాయి. ఆ పత్రికకు మొదటిసారి కడప జిల్లాలోని లక్కిరెడ్డిపల్లి బ్లాక్ లోని ఒక ప్రాథమిక పాఠశాల శిథిల స్థితి గురించి, పనితీరు గురించి ఛాయా చిత్రాలతో సహా పంపించిన ఒక పెద్ద వ్యాసం అచ్చయింది. అప్పట్లో అది చూసిన నిడమర్తి ఉమారాజేశ్వరరావు నన్ను ఇంకా రాయమని ఉత్తరం రాశారు. ఉద్యోగరీత్యా నేను హైదరాబాద్ కు తరలి వచ్చాను. అప్పుడు నా వయసు 30 ఏళ్ళు. హిమాయత్ నగర్ లో విశాలాంధ్ర కార్యాలయానికి దాదాపు రోజు వెళ్లుండేవాణ్ణి. అక్కడే నాకు విశాలాంధ్ర విలేకరులు మక్కెన సుబ్బారావు, కె.శ్రీనివాసరెడ్డి, టెలీప్రింటర్ ఆపరేటర్ కొండా లక్ష్మణ రావు, అరసం ప్రధాన కార్యదర్శి ఏటుకూరి ప్రసాద్ పరిచయం చేశారు. రాంభట్లను తరచూ కలుస్తూ ఉండేవాణ్ణి - మనిషి పొడగరి, సన్నగా ఉండేవారు. అప్పటికే జుత్తు చాలావరకూ నెరిసి ఉండేది. మధ్యపాపిటి, గుబురు కనుబొమ్మల కింద కళ్ళద్దాలు, పల్చటి పెదాలు, ముందరి జుత్తు పాయలు కిందికి వంగి పొట్టేలు కొమ్ముల్లాగా విశాలమైన నుదుటిమీద రెండు వైపులా వేలాడుతూ ఉండేవి. మీసాలు పెట్టుకునేవారు కాదు. ఆయన్ను చూస్తే ఒక విలక్షణ నటుడు రంగస్థలం మీదనుంచి అప్పుడే రంగు తుడిచేసుకుని వచ్చినట్లుగా ఉండేవారు.

రాంభట్ల ఎలాంటి భేషజం లేకుండా మాట్లాడేవారు. హాస్యప్రియుడు. చమత్కారం, అప్పుడప్పుడు మాటల్లో ధ్వనించేవి. ఒకటి రెండు సార్లు ఆయనతో మాట్లాడితే చాలు, మళ్ళీ ఎప్పుడు కలుస్తారా, మళ్ళీ ఎప్పుడు ఆయన మాటలు విందామా అనిపించేది. ఆయన ఎక్కడుంటే అక్కడ చుట్టూ ముగ్గురు, నలుగురైనా యువకులు ఉండేవారు. యువకులంటే ఆయనకు అపారమైన అభిమానం. యువశక్తికి పెద్దల అనుభవం కూడా తోడైతే వాళ్ళు ఏదైనా సాధించగలరని ఆయన విశ్వసించేవారు. ప్రముఖ పాత్రికేయులు, ప్రస్తుత తెలంగాణా అ.ర.సం. అధ్యక్షులు అర్వీ రామారావు, హైదరాబాద్ తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ ఉపకులపతిగా పని చేసిన యస్వీ సత్యనారాయణ, రచయిత, పాత్రికేయులు మందలపర్తి కిషోర్, కాచినేని రామారావు ఆయన్ను గురుభావంతో చూసేవారంటే వారికి అభ్యంతరం ఉండదేమో! అప్పట్లో ఆంధ్రప్రదేశ్ అ.ర.సం. ప్రధాన కార్యదర్శి ఏటుకూరి ప్రసాద్, 'అన్న'గా అందరికీ సుపరిచితుడైన నల్లూరి వెంకటేశ్వర్లు, (సినీ నటులు కూడా), కె.ప్రతాపరెడ్డి, ఎ.పుల్లారెడ్డి తదితరులు ప్రజా నాట్య మండలి పునరుద్ధరణకు ప్రత్యక్షంగా కృషి చేశారు.

అప్పుడే యువగాయనీ గాయకులు ఆర్. ప్రభు (నాంపల్లి టేషను కాడా పాట) రామచంద్రారెడ్డి, శ్రీమతి శారద తదితరులు వెలుగులోకి, ప్రాచుర్యంలోకి వచ్చారు.ఆ సందర్భంగా రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి తమ విలువైన సలహాలు, సూచనలతో ప్రజా నాట్య మండలి కార్యక్రమాలను ముందుకు నడిపించారు. సంగీత పరంగా సినీ సంగీత దర్శకులు సి.మోహన్ దాస్ (తోబుట్టువులు చిత్రం) తో బాటు రాంభట్ల యువకులతో పాటలు, గేయాలు రాయించి దగ్గరుండి వాటికి స్వరకల్పన చేయించడంలో నిర్విరామ కృషి చేశారు.
తేదీలు నాకు గుర్తు లేవుగానీ, ప్రజా నాట్య మండలి హైదరాబాద్ రవీంద్రభారతిలో ఒక చక్కటి సంగీత నృత్య రూపకం, ఉక్కు పిడికిళ్ళు నాటిక (నా రచన) ప్రదర్శించింది. ఏటుకూరి ప్రసాద్ పట్టుబట్టకపోతే, రాంభట్ల నాకు మార్గదర్శకత్వం చేయకపోయి ఉంటే ఆ నాటికను నేను రాయగలిగేవాణ్ణి కాదు (ఆ నాటిక తర్వాత ఆంధ్రప్రదేశ్ అంతటా వందకు పైగా ప్రదర్శనలకు నోచుకుంది).

అప్పటికే హిమాయత్ నగర్లో ఒక మేడ మీద చిన్న గదిలో అ.ర.సం. కృషితో నార్ల చిరంజీవి గ్రంథాలయం ప్రారంభమైంది. అక్కడికి రాంభట్ల దాదాపు రోజూ వచ్చి కూర్చునేవారు. సాయంత్రం నాలుగున్నర నుంచీ ఎనిమిది గంటలదాకా నేనూ హాజరు. దాశరధి రంగాచార్య, శ్రీమతి పరిమళా సోమేశ్వర్ (అప్పుడు అ.ర.సం. అధ్యక్షులు), బూదరాజు రాధాకృష్ణ (ప్రముఖ భాషా శాస్త్రవేత్త, విమర్శకులు,

తెలుగు అకాడమీ డిప్యూటీ డైరెక్టర్), గజ్జల మల్లారెడ్డి (ప్రముఖ కవి, వక్త), దేవరాజు మహారాజు, ఇంకా చాలామంది యువ రచయితలు అక్కడ కలుసుకునేవారు. ప్రసిద్ధ రచయితలు చాలా మంది అ.ర.సం. ఆఫీసుకు వస్తూ ఉండే వారు. వారిలో ఈనాడు వ్యంగ్య చిత్రకారుడు శ్రీధర్ కూడా ఒకరు. ఆర్వీ రామారావు, యస్వీ సత్యనారాయణ నాకు అక్కడే పరిచయం. ప్రముఖ భాషా శాస్త్రవేత్త తిరుమల రామచంద్రను, అంపశయ్య నవీన్ ను మొదటి సారి నేను అక్కడే కలిశాను. యువ రచయితలు తమ కవితలు చదివి వినిపించే వారు. బాలకృష్ణ కులకర్ణి అనే యువకుడు హిందీలో రెండు, నాలుగు పాదాలతో చిన్న కవితలు వినిపించేవారు. ఇలా ఆ గ్రంధాలయం ఒక పాఠశాలగా మారింది. అక్కడ రాంభట్ల అనేక విషయాల మీద మాట్లాడుతూ ఉండేవారు.

ఇదంతా ఎందుకు రాయల్సి వచ్చిందంటే - ఆయన ప్రధాన ఆకర్షణ అని చెప్పడానికి.

రాంభట్ల యువకుల్లో యువకుడిగా కలిసిపోయేవారు. హుషారు, సాదాసీదా తనం, మనిషిని తలతిప్పుకోనివ్వని వాక్పటిమ ఆయన ప్రత్యేకత. అడవి బాపిరాజు గారి సంపాదకత్వంలో మీజాన్ లో పనిచేశారు. పాత్రికేయుడు, విమర్శకుడు, రచయిత, కవిగానే గాకుండా ఆయన చిత్రకారుడు కూడా. ప్రస్తుతం "విశాలాంధ్ర" అని దినపత్రిక మీద కనిపించే పెద్ద అక్షరాలు రూపొందించింది ఆయనే. టి. వేంకటేశ్వరరావు, మోహన్ కంటే చాలా ముందు "విశాలాంధ్ర" లో వ్యంగ్య చిత్రాలు వేశేవారు. నాకు పరిచయమైన తర్వాత కూడా ఆయన చిత్తు కాగితాల మీద తన పీపర్ పెన్ తో బొమ్మలు, రేఖా చిత్రాలు గీస్తుండే వారు. నేను ఒకటి రెండు సార్లు ఆయన ముఖాకృతిని రేఖాచిత్రం గీయడానికి ప్రయత్నించాను. ఆయన ఎదురుగానే. చూసి బాగుందన్నారు.

ఆయన దగ్గర నాకు బాగా చనువుండేది. ఒకసారి ఆయనతో పాటు వాళ్ళింటికెళ్ళాను. చిక్కడపల్లిలో. నా దగ్గర "ల్యుబీత్సెవ్ " అనే ట్విన్ లెన్స్ 120 కెమెరా ఉండేది. ప్రముఖ సాహిత్య విమర్శకులు, రచయిత, అనువాదకులు రాచమల్లు రామచంద్రారెడ్డి (రా.రా) మాస్కో ప్రగతి ప్రచురణాలయ సంస్థలో పనిచేస్తూ సెలవుమీద వచ్చినప్పుడు ఆ కెమెరాను నాకు బహుమతిగా ఇచ్చారు. అప్పుడది నా దగ్గరుంది. "మీ ఫొటో తీస్తాను, రాంభట్ల గారూ!" అని అడిగాను. "మన ముఖం బాగా రాదు మిత్రమా అయినా చూద్దాం!" అన్నారు. వాళ్ళింటి మెయిన్ గేట్ కూ, ఇంటి లోపలికి వెళ్ళే ద్వారానికి మధ్య పై కప్పు లేకుండా దాదాపు, 5, 6 అడుగుల ఖాళీ స్థలం, పిట్టగోడ ఉండేది. అక్కడ ఆయన్ను కుర్చీలో కూర్చోబెట్టి తెలుపు - నలుపు ఫిల్మ్ తో ఫొటో తీశాను. కడిగించి ప్రింట్ వేయించి ఆయనకు చూపిస్తే "అరే! మన ముఖం ఇంత బాగా వచ్చిందే" అని సంబరపడిపోయారు. తర్వాత దాన్ని పెద్దది చేయించి ఇంట్లో పెట్టుకున్నట్లు నాకు గుర్తు. నాకు నచ్చిన విషయమేమంటే - అప్పుడు అక్కడ ఉన్న వెలుతురులోనే ఆయన రూపురేఖలు, బహుశా ఆయన స్వభావం కూడా వ్యక్తమయ్యేలా వచ్చింది ఆ ఫొటో. అది నాకొక మరపురాని అనుభవం.

తర్వాత నా జీవితంలో ఒక ముఖ్యమైన ఘటన. 1981 ఫిబ్రవరిలో నాకు యాక్సిడెంట్ జరిగింది. కుడికాలు మడమ మోటర్ బైక్ వెనక చక్రంలో ఇరుక్కుపోయి దాదాపు నుజ్జు నుజ్జయింది. ఉస్మానియా ఆసుపత్రిలో జరిగిన శస్త్రచికిత్స ఏ కారణాల వల్లనో విఫలమైంది. అప్పుడు నేను కొన్ని నెలలపాటు మఖ్దూం భవన్ లో మంచంమీదే గడపాల్సి వచ్చింది. నా పరిస్థితిని చూసిన నీలం రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు తమ బాల్య మిత్రుడు డా.ఎన్. బాలకృష్ణా రెడ్డితో మాట్లాడి ప్లాస్టిక్ సర్జరీకి ఏర్పాటు చేశారు. డా.ఎన్. బాలకృష్ణా రెడ్డి ప్రైవేటు ఆసుపత్రిలో ఆపరేషన్ కు సుమారు మూడు గంటలకంటే ఎక్కువ సమయమే పట్టింది. నాకు ఆపరేషన్ జరగడానికి ముందు, జరిగి స్పృహ వచ్చిన తర్వాత రాత్రి తొమ్మిదిన్నర గంటలవరకూ రాంభట్ల నా పక్కనే ఉండిపోయారు. మిత్రులంటే అంత ఆప్యాయత, అభిమానం ఆయనది. ఇది నా జీవితంలో మరువలేని మనసులో ముద్ర వేసుకుపోయిన స్మృతి.

భౌతికంగా రాంభట్ల గారిని కోల్పోవడం చాలామందికి, అ.ర.సం.కు తీరని లోటు. ఆయన మేధావి, బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి, సజీవ విజ్ఞాన సర్వస్వం అంటే అతిశయోక్తి కాదు. యువకులను వెన్నుతట్టి ప్రోత్సహించిన మార్గదర్శి. మంచి వక్త. ఆయన కలం పట్టి రాసేది అరుదు. అప్పట్లో "ఈనాడు" దినపత్రిక ఆదివారం సంపాదకీయం రాసేవారు. అది మిగతా రోజుల్లో కంటే భిన్నంగా, విశిష్టంగా ఉండేది. "నేను డిక్టేటర్ ను చెప్తాను. రాసుకు రండి" అని చమత్కరించేవారు. ఆయనకు సంస్కృతం, ఉర్దూ, ఆంగ్ల భషల్లో కూడా మంచి పట్టు ఉండేది. ప్రముఖ కార్మిక నాయకులు, కవి మఖ్దూం మొహియుద్దీన్ తో, కార్మిక నాయకుడు, ఉర్దూలో ప్రసిద్ధ సాహిత్య విమర్శకుడు డా. రాజ్ బహదూర్ గౌర్, మరో కార్మిక నాయకుడు కె.ఎల్. మహేంద్ర గార్లకు మంచి మిత్రుడు రాంభట్ల. సారస్వత చర్చల్లో, కవితా గోష్టుల్లో పాల్గొనేవారు.

ఆయన తన చిన్న వయసులో పడిన కష్టాలు గుర్తుకు తెచ్చుకుంటూ తాను అనేకసార్లు నత్త గుల్లలో నత్తలా ముడుచుకుపోయి, మళ్ళీ మళ్ళీ బయటికొచ్చానని, జీవితంలో కష్టాలకు కుంగిపోక ధైర్యంగా నిలబడాలనీ నాతో మాటల సందర్భంగా అనేవారు. స్వయంకృషి తో రాణించిన వ్యక్తి, అరుదైన మనిషి రాంభట్ల. యువకులను పెద్దలు, అనుభవజ్ఞులు ఎలా ఆదరించాలో ఆయన్ను ఆదర్శంగా తీసుకోవాలి.

ఆయన శతజయంతి సందర్భంగా నాలుగు మాటలు రాసే అవకాశం నాకు దక్కుతుందని నేను ఊహించలేదు. రాంభట్ల లాంటి గురువుంటే యువకులు పరిపూర్ణంగా వికసించి, చైతన్యవంతులౌతారనేది నా ప్రగాఢ విశ్వాసం.

నడిచే జర్నలిజం స్కూలు

రాంభట్ల శతజయంతి వ్యాసాలు

-మంగు రాజగోపాల్

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారి గురించి చెప్పాలంటే నాకు సంబంధించి ఒక అదృష్టం ,మరో దురదృష్టం గురించి చెప్పాలి . ముందుగా అదృష్టం గురించి మనవి చేస్తాను.

1975లో ,హైదరాబాద్ లో ,నా పాత్రికేయ జీవితం ప్రారంభంలో ,సినిమా జర్నలిజంలో ఉన్న నేను మెయిన్ స్ట్రీమ్ జర్నలిజంలోకి రావడానికి కారణమైన `ఈనాడు జర్నలిజం స్కూలు`కి రాంభట్ల గారు ప్రిన్సిపాల్ కావడం నా అదృష్టం .)సార్ ,రాంభట్ల గారూ ..క్షమించండి ..వాక్యాన్ని అంకెలతో ప్రారంభించకూడదనీ ,ఒకే వాక్యంలో అన్ని `లో`లు ఉండకూడదనీ మీరు చెప్పిన పాఠాన్ని మొదట్లోనే తుంగలో తొక్కాను .చూసీ చూడనట్టు వదిలేయండి(.

ఇక దురదృష్టం సంగతి చివరిలో విన్నవిస్తాను.

విశాఖపట్నంలో 1974 ఆగస్టు 10 న కళ్ళు తెరిచిన `ఈనాడు `పత్రిక తన నడక)పరుగు అనాలేమో (ప్రారంభించింది మాత్రం 1975 డిసెంబర్ లో హైదరాబాద్ ఎడిషన్ తోనే . `సీనియర్లని బయటనుంచి తెచ్చుకున్నా సబ్ ఎడిటర్లని మాత్రం మనకి కావలసినట్టు మనమే తయారు చేసుకోవాలి `అన్నది రామోజీరావు గారి సిద్ధాంతం .దానికి అనుగుణంగానే `ఈనాడు జర్నలిజం స్కూలు `అవతరించింది .ఆ స్కూలు మొదటి ప్రిన్సిపాల్ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారు .ఆ స్కూలు మొదటి బ్యాచ్ సబ్ ఎడిటర్ల శిక్షణ తరగతులు 1976 మార్చి 9న ప్రారంభమయ్యాయి .ఆ మొదటి బ్యాచ్ లో నేను ట్రయినీ సబ్ ఎడిటర్ని .నాతోపాటు ఇంకో పాతికమంది ట్రయినీలు ఉండేవారు .)అంతకుముందు నేను `సినీ హెరాల్డ్ `అనే సినీ వారపత్రికలో 250 రూపాయిల జీతానికి పని చేసేవాణ్ణి` .ఈనాడు`లో 150 రూపాయిల మాత్రమే స్టయిపెండ్ గా ఇస్తారని తెలిసి కూడా డెయిలీ జర్నలిజం మిద మోజు కొద్దీ `ఈనాడు `కి అప్లయ్ చేశాను .అది వేరే కథ (.ఆ పాతికమంది ఎవరంటే ...1. అల్లూరి ప్రభాకర్, 2. బుర్రా సుబ్రహ్మణ్యం, 3. దండమూడి సుషమ, 4. పివిఆర్ గోపీనాథ్, 5. జీవీఎస్ మూర్తి, 6. వై ఎస్ మూర్తి, 7. సూరి శ్యామ సుందర్, 8. వంగరి శ్యామ సుందర్, 9. ఏ.లక్ష్మీకాంత రెడ్డి, 10. ఏ .విశ్వేశ్వర రెడ్డి, 11. ఎస్.బాలిరెడ్డి, 12.ఏవీ సత్యసుధాకర్, 13. ఎస్ టి జీ శ్రీధర్, 14. ఎం . రామచంద్రాచారి, 15. ఇంగువ వేంకటేశ్వరరావు, 16. కె.లక్ష్మారెడ్డి, 17. రేనుమాను బాషా, 18. అంబటి మహేంద్రరాజు, 19.నిడమర్తి రాజశేఖర్, 20.పి. విలాసినీ దేవి, 21. కె .సరస్వతి 22.సూరంపూడి రామశేషు, 23. దేవులపల్లి అమర్, 24. ఎం.ఉమాకాంత్, 25. జీడిగుంట నాగేశ్వరరావు.

అప్పటికి సోమాజిగూడలోనే `ఈనాడు `కార్యాలయం ఉండేది .పై అంతస్తులు నిర్మాణంలో ఉన్నాయి .అక్కడ స్థలాభావం వల్ల మా శిక్షణ తరగతులు అబిడ్స్ లోని మార్గదర్శి ప్రధాన కార్యాలయంలో జరిగేవి .వాళ్ల కాన్ఫరెన్స్ హాలుని మాకు పూర్తిగా ధారాదత్తం చేసేశారు .మా స్కూలుకి ప్రిన్సిపాల్ గా రాంభట్ల గారు మాకు అక్కడే పరిచయమయ్యారు .నిజానికి రాంభట్ల గారిని అంతకుముందే నేనోసారి చూశాను . అంతకుముందెప్పుడో అరసం వాళ్లు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ హాలులో `సాహితీ చౌరస్తా `పేరుతో ఒక వినూత్న సాహితీ సమ్మేళనాన్ని నిర్వహించారు .అందులో రాంభట్ల గారు పాల్గొని తన కవితని వినిపించారు .మా ట్రయినింగ్ క్లాసు మొదటి రోజున ఆయన అక్కడ ప్రత్యక్షం కాగానే వెంటనే గుర్తు పట్టేశాను . తెలుగులో తొలి పొలిటికల్ కార్టూనిస్టు రాంభట్ల గారేనని కూడా అక్కడ చేరాక నాకు తెలిసింది.

మిత్రుడు ఆర్వీ రామారావు చమత్కరించినట్టు మాది ఒక ఏకోపాధ్యాయ పాఠశాల .రాంభట్ల గారు ఒక్కరే ఫుల్ టైం ఉద్యోగి .అంటే ప్రిన్సిపాల్ అన్నమాట .ఆకాశవాణిలో పని చేసే కృష్ణారావు గారు పార్ట్ టైం లెక్చరర్ గా రోజూ మధ్యాహ్నం వచ్చేవారు .ఇంకా గెస్ట్ లెక్చరర్లుగా నిలయ విద్వాంసులైన సీనియర్ ఎడిటర్లు టీవీ కృష్ణ గారు,పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు గారు ,ఏబీకే ప్రసాద్ గారు ,వీ హనుమంత రావు గారు ,పన్యాల రంగనాథరావు గారు రోజుకొకరు వంతున వచ్చి ఓ గంటసేపు ఏదో ఒక సబ్జెక్టు మీద పాఠం చెప్పేవారు .రాంభట్ల గారు అప్పుడప్పుడు బయటనుంచి యుఎన్ ఐ సీతారాం వంటి సీనియర్ జర్నలిస్టుల్ని కూడా తీసుకువచ్చి మాకు క్లాసులు చెప్పించేవారు.

ప్రిన్సిపాల్ గా రాంభట్ల గారు గంట కొట్టినట్టు టంచన్ గా పొద్దున్న పది గంటలకల్లా క్లాసుకి వచ్చేవారు .మాలో ఎవరు ఆలస్యంగా వచ్చినా వారికి ముందు క్లాసు పీకి ,ఆ తర్వాత క్లాసు తీసుకునేవారు .రాంభట్ల గారికి ఫలానా సబ్జెక్టు అంటూ ప్రత్యేకంగా ఏదీ ఉండేది కాదు .ప్రిన్సిపాల్ గా ఆయనకి `స్కై ఈజ్ ది లిమిట్ .`ఏ సబ్జెక్టయినా ఆయనకి కొట్టిన పిండి .రాష్ట్రీయ , జాతీయ ,అంతర్జాతీయ రాజకీయాల గురించీ ,నిజాం కాలం గురించీ ,హైదరాబాద్ గురించీ ,ముఖ్యంగా తెలుగు భాషా సాహిత్యాల గురించీ ,కవిత్వం గురించీ అనర్గళంగా చెప్పుకుపోయేవారు" .అయ్యబాబోయ్ ..అసలు ఈయనకి తెలియని సబ్జెక్టు ప్రపంచంలో ఉందా "అని ఆశ్చర్యపోతూ మేం నోరు వెళ్లబట్టి వినేవాళ్లం .

మాకు తెలుగులో అనువాదం కోసం రకరకాల ఇంగ్లీషు వార్తలు ఇచ్చేవారు .మేం చేసే అనువాదాల్ని రాంభట్ల గారు , కృష్ణారావు గారు ఓపిగ్గా ,నిశితంగా పరిశీలించి వాటిలో తప్పొప్పుల్ని వివరించి చెప్పేవారు.

అసలు మొదటిరోజే రాంభట్ల గారు మాకు ఈనాడు భాష గురించి పెద్ద ఉపన్యాసం ఇచ్చారు .

" మిగతా తెలుగు పేపర్ల గురించి మర్చిపోండి నాయనా... మన ఈనాడుకి ఒక స్టయిల్ ఉంది` .బడు ` అన్నమాట ఇక్కడ నిషేధం .బడుద్ధాయిలు మాత్రమే `బడు ` ధాతువుని వాడతారు "అని కుండబద్దలు కొట్టి చెప్పారు) .

ఆ దెబ్బకి నేను ఇప్పటిదాకా `బడు `జోలికి పోలేదు (. విలేఖరి అని రాయకండి నాయనా` ..విలేకరి `అని రాయండి . మీరు ఏనుగు)కరి (అవుతారో ,గాడిద)ఖరి (అవుతారో మీరే తేల్చుకోండి) ."ఆయన అంత మర్యాదగా చెప్పాక ఇంకేం తేల్చుకుం మా పిండాకూడు" .(గంభీరంగా ఉండాలని `నొక్కి వక్కాణించారు ,ఉద్ఘాటించారు `అని రాయకండర్రా .. అవన్నీ అరిగిపోయిన పదాలు ..సింపిల్ గా `అన్నారు , చెప్పారు ,తెలిపారు `అంటే సరిపోతుంది".

" అమాత్యులు ఏమిటి నా బొంద` ..మంత్రి `అనండి చాలు .మాటిమాటికీ కామాలు పెడుతూ వాక్యాలు పొడుగ్గా రాయకండి .ఎక్కడికక్కడ కత్తిరిస్తూ పొట్టి పొట్టి వాక్యాలు రాయండి" ".అనువదించండి నాయనా ..అను-వధించకండి" "తప్పులు చెయ్యడం మానవ సహజం .మీరు తప్పులు చెయ్యండి .కాదనను .కాని పాత తప్పు మళ్ళీ చెయ్యకండి .రోజు ఒక కొత్త తప్పు చెయ్యండి".

ఇలా రాంభట్ల గారు చెప్పిన ఎన్నెన్నో పాఠాలు ఇప్పటికీ నేను పాటిస్తూనే ఉన్నాను .నేను పని చేసిన ప్రతిచోటా జూనియర్లకు చెబుతూనే ఉన్నాను.

రాంభట్ల గారు మా బ్యాచ్ లో ప్రతి ఒక్కరితో ఎంతో చనువుగా ,స్నేహంగా ఉండేవారు .ఒకళ్లిద్దరు తప్ప అందరం నిండా పాతికేళ్లు నిండని వాళ్లం .నాబోటివాడు మితిమీరిన చనువు తీసుకుని జోకులేసినా రాంభట్ల గారు "హ,హ,హ " అంటూ గట్టిగా నవ్వేసేవారు .అసలాయన మా మీద కోపగించుకున్న సందర్భం నాకు ఒక్కటి కూడా గుర్తు లేదు . `బడు `అని రాయొద్దని ఆయన హెచ్చరించినప్పుడు నేను అతి తెలివిని ప్రదర్శిస్తూ" ,సార్` ,కనబడు ,వినబడు `అని రాయొచ్చా "అని అంటే ఆయన నవ్వుతూ నాకో సుతారపు టెంకిజెల్ల ప్రసాదించారు " .సార్ ,మనది స్కూలు కదా .. మిమ్మల్ని `హెడ్మాస్టారు `అనకుండా `ప్రిన్సిపాల్ ` అంటారేమిటి "?అని అమాయకత్వాన్ని నటిస్తూ అడిగినప్పుడు ఆయన కసురుకోకుండా ఓ మురిపాల మొట్టికాయ అనుగ్రహించారు .ఒకసారి ఒక ఔత్సాహికుడు "సార్ ,మీరు కమ్యూనిస్టు అట కదా ,సిపిఐ లో మెంబరట కదా "అని అడిగేశాడు .రాంభట్ల గారు తడుముకోకుండా "అవును బాబూ , నేను కమ్యూనిస్టునే..కానీ సిపిఐ సభ్యుణ్ణి మాత్రం కాదు "అని చెప్పి సదరు ఔత్సాహికుడి కడుపుబ్బరాన్ని శాశ్వతంగా తగ్గించారు .

మార్గదర్శి హౌస్ లో మూడు నెల్ల క్లాసుల తర్వాత ప్రాక్టికల్ ట్రయినింగ్ కోసం మమ్మల్ని సోమాజిగూడా ఆఫీసులో డెస్కులోకి దఫదఫాలుగా పంపించారు .రాంభట్ల గారు కూడా సోమాజిగూడాకి షిఫ్ట్ అయ్యారు .అప్పటిదాకా మాకు ప్రిన్సిపాల్ గా ఉన్న రాంభట్ల గారికి ఎడిటర్)అడ్మినిస్ట్రేషన్ (అనే హోదా ఇచ్చారు .డెస్కులో ఉన్న మాకు ఆయనే షిఫ్ట్ లు వేసి చార్టు తయారు చేసేవారు .అప్పట్లో టీవీ కృష్ణ గారు దగ్గరుండి పేజీలు పెట్టించేవారు .ఆ పేజీలు పెట్టే ఇనప బల్లని `స్టోన్ `అనేవారు . అక్కడ కృష్ణ గారికి సహకారంగా ఉండడానికి రోజుకొక ట్రయినీ సబ్ ఎడిటర్ని రాంభట్ల గారు పంపేవారు .అతన్ని `స్టోన్ సబ్ ఎడిటర్ `గా షిఫ్ట్ లో రాసేవారు .సబ్ ఎడిటర్లకు నిజంగానే ఇలాంటి హోదా కూడా ఉంటుందని మేం నమ్మేశాం .కానీ ఇది రాంభట్ల గారు కాయిన్ చేసిన కొత్త డిజిగ్నేషన్ అని పొత్తూరి గారు ఆ తర్వాత చెబితే తెలిసింది .ఆ `స్టోన్ `అనుభవం తర్వాతి కాలంలో నాకెంతగానో పనికొచ్చింది.

కొంతకాలానికి నేను `ఆంధ్రప్రభ`లో చేరబోతూ `ఈనాడు`కి రాజీనామా చేసినప్పుడు నన్ను వెంటనే రిలీవ్ చెయ్యకుండా అల్లరి పెడతారేమోనని భయపడ్డాను .రాంభట్ల గారు నన్ను ఆశీర్వదించి ,నా రిలీవింగ్ లెటర్ మీద అయనే సంతకం చేసి ఇచ్చారు.

****

రాంభట్ల గారి విషయంలో నా దురదృష్టం గురించీ చివరిలో చెబుతానన్నాను కదూ ..నేను `ఈనాడు `ని వదిలి వచ్చాక రాంభట్ల గారిని మళ్లీ కలిసే అవకాశం నాకు దక్కలేదు . అదే నాకు పెద్ద దురదృష్టం.

ఎందుకంటే ,అసలు రాంభట్ల గారితో మాట్లాడడమే ఓ ఎడ్యుకేషన్ కదా!

మనసున్న మహామేధావి

-ఎం.వి.ఆర్. శాస్త్రి

జగమెరిగిన మార్క్సిస్టు మహామేధావి ... ఎన్నో వందల మంది కమ్యూనిస్టు మేధావులకు, అభ్యుదయ రచయితలకు స్ఫూర్తిప్రదాత అయిన రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారి గురించి నాకు తెలిసింది తక్కువ. ఆయనతో నా సాహచర్యమూ కొద్దిదే. నా మీద ఆయన ప్రభావం కూడా పెద్దగాలేదు. కాబట్టి శతజయంతి సంచికకు నేనేమి రాయగలనని తటపటాయించాను. కాని మిత్రుడు ఆర్. వి. రామారావు "కాబూలీవాడి" లా వదలలేదు. చివరి గడువు చివరి రోజున ఈ నాలుగు మాటలు రాయక తప్పలేదు.

రాంభట్ల గారిని నేను మొదట కలిసింది 1969 లో. నంద్యాల కాలేజి విద్యార్థులకు రాజకీయ తరగతి అధ్యాపకుడిగా ఆయన వచ్చిన సందర్భంలో. అప్పట్లో నేను నంద్యాల గవర్నమెంటు పాలిటెక్నిక్ లో ఎలెక్ట్రికల్ ఇంజనీరింగు రెండో సంవత్సరం విద్యార్థిని. కాలేజీ ఎగ్గొట్టి మరీ - మార్క్సిజం సిద్ధాంత గ్రంథాలను దీక్షగా చదువుతున్న వాడిని. ఏ.ఐఎస్ ఎఫ్ కార్యకలాపాలలో చురుకుగా పాల్గొంటున్న వాడిని. మా నాయకుడు కామ్రేడ్ వి.వి.రామారావు. (అనంతర కాలంలో రాష్ట్ర ఎఐటియుసి అధ్యక్షుడు, విశాఖపట్నం పోర్ట్ వర్కర్స్ యూనియన్ నాయకుడు). రామారావు సివిల్ ఇంజనీరింగు విద్యార్థిగా ఉంటూ పూర్తికాలం స్టూడెంట్స్ ఫెడరేషన్, కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రజా సంస్థల ఆర్గనైజర్ గా అవస్థలు పడుతూ పనిచేస్తూ నా వంటి కుర్రాళ్ళను ఇన్ స్పైర్ చేస్తూండేవాడు. అప్పట్లో మా విప్లవ తమకం ఎలాంటిదంటే ... ఓ సారి నాకో పెద్ద సమస్య వచ్చింది. కాలేజి ఎగ్గొడుతున్నానని తెలిసి మండిపడి మా నాన్న నన్ను చదువు మానేసి ఇంటికి రమ్మంటూ తిట్లదండకంతో ఉత్తరం రాశాడు. ఆ సంగతి రామారావుకు చెబితే -

" కామ్రేడ్. మహా అయితే ఇంకో రెండేళ్ళు ఇలాంటి తిప్పలు తప్పవు. ఎలాగో ఓర్చుకోవాలి. ఆ తర్వాత ఎలాగూ విప్లవం రాక తప్పదు. సోషలిస్టు రాజ్యం వచ్చాక ఎవరికీ ఏ సమస్యా ఉండదు" అన్నాడు ఎంతో నమ్మకంతో. అంతేకదా అని నేనూ నమ్మకంతో నిట్టూర్చాను.

అలాంటి నెత్తురుమండిన, శక్తులు నిండిన విప్లవ స్వాప్నిక కాలంలో నేను రాంభట్ల గారిని మొదటిసారి చూశాను. నంద్యాల లో మేమున్న టెక్కె ప్రాంతంలో రామారావు రూములో బస చేసి రెండురోజులు పూర్తిగా ఆయన మాతోనే ఉన్నారు. మార్క్సిజం గురించి, కమ్యూనిస్టు ఆలోచనా విధానం గురించి, చరిత్రను చూడాల్సిన గతితార్కిక పద్ధతి గురించి మాకు తెలియని ఎన్నో విషయాలు చెప్పారు. ఆది ద్రావిడుల నాగరికతను నాశనం చేసిన ఆర్యుల అజ్ఞానపు ఆనవాళ్లు అంటూ ఆయన వేదాలలోని వృత్రాసుర, త్రిపురాసుర గాథలను వివరిస్తుంటే మేము ఆశ్చర్యంతో నోరువెళ్ళబెట్టాం. నంద్యాల టౌన్ లో జరిగిన బహిరంగ సమావేశంలో రాంభట్లగారు ఐతరేయ బ్రాహ్మణం నుంచి సంస్కృతంలో గడగడ కొటేషన్లు ఇస్తూ ఆంధ్రులకూ , సోవియట్ యూనియన్ లో తాను చూసిన అర్మేనియాకూ ముడిపెట్టిన తీరు మాకు అద్భుతం అనిపించింది. ఇంతటి పాండిత్యం, ఇంతటి మేధాశక్తి నాకు ఏనాటికైనా అబ్బితే ఎంత బాగుండు అనుకున్నాను. అటుమీద చాలాకాలం నేను రాంభట్లగారికి ఏకలవ్యశిష్యుడిని.

కాలేజీ చదువు తరవాత నేను మా ఊరు (కృష్ణా జిల్లా జగ్గయ్యపేట) చేరాను. ఉద్యోగం చేసే ఉద్దేశం ఎంతమాత్రమూ లేక, కమ్యూనిస్టుపార్టీ కార్యకలాపాలలో చురుకుగా పాల్గొనసాగాను. అందులో భాగంగా జగ్గయ్యపేటలో అభ్యుదయ రచయితల సంఘం శాఖను మొదలెట్టాం. దానికి నేను సెక్రెటరీని. రాంభట్ల గారేమో రాష్ట్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘానికి ప్రధాన కార్యదర్శి. మా కొత్త శాఖకు మార్గదర్శనం కోసం 1974లో కాబోలు హైదరాబాద్ వెళ్ళినప్పుడు ఆయనను కలిసాను. అప్పట్లో చార్మినార్ చౌరస్తా లోని సంగం థియేటర్ దగ్గర ఆయన అన్నగారికి AGE WORKS అని చిన్న ఫేక్టరీ ఉండేది. ఈయనా రోజు కాసేపు అందులో కూచునే వాడు. అక్కడే నాతో చాలా గంటలు ఆప్యాయంగా మాట్లాడారు. చిక్కడపల్లి రోడ్ల మీద నాతో కలిసి నడుస్తూ విలువైన ఎన్నో సూచనలు ఇచ్చారు.

అప్పట్లోనే జగ్గయ్యపేటలో ఇండో సోవియట్ కల్చరల్ సొసైటీ (ఇస్కస్) శాఖనుపెట్టదలిచాం. దాని విషయంలో ఒక పేచీ వచ్చింది. ప్రసిద్ధ కమ్యూనిస్టు

నాయకుడు, ఉమ్మడి మద్రాసు రాష్ట్ర, ఆంధ్ర శాసనసభల్లో ప్రముఖ ప్రతిపక్ష నేత అయిన పిల్లలమర్రి వెంకటేశ్వర్లు గారిది మా ఊరే. పెట్టబోయే ఇస్కస్ కమిటీలో ఎవరుండాలన్న దానిపై ఆయన చెప్పింది మా కుర్రకారుకి నచ్చలేదు. మేము అన్నదానికి ఆయన ఒప్పుకోలేదు. చిన్నవాళ్ళం కాబట్టి కమ్యూనిస్టుపార్టీ లోతుపాతులు మాకు తెలియవు. మనందరం కలిసి నడుపుకునే సంఘంలో ఈ పెద్దాయన పెత్తనమేమిటి అని చిర్రెత్తింది.

ఏమి చెయ్యాలి అని అడగటానికి మళ్ళీ హైదరాబాద్ వెళ్లి రాంభట్లగారిని కలిశాను. ఎందుకంటే ఆ కాలాన ఇస్కస్ కు కూడా ఆయనే రాష్ట్ర ప్రధాన కార్యదర్శి.' ఓస్! దీనికేముంది! మెంబర్లు అందరూ ఎలా అనుకుంటే అలాగే కానివ్వండి' అని ఆయన చెప్పారు. 'పిల్లలమర్రిగారు ఒప్పుకోరు' అంటే ' రాష్ట్ర కార్యదర్శిని నేను. మీ కమిటీని ఆమోదించాల్సింది నేను' అన్నారు. మా మాటే నెగ్గినందుకు నాకు మహా సంతోషం వేసింది. 'ప్రారంభ సభకు మీరు తప్పక రావాలి ' అన్నాను. ' తప్పక వస్తాను. అన్నీ దగ్గరుండి నడిపిస్తాను ' అని ఆయన భరోసా ఇచ్చారు. అంతటివాడే అభయం ఇచ్చాక ఇంకేమి కావాలి అని ఈల వేస్తూ ఇంటికెళ్ళాను. స్టేట్ సెక్రెటరీనే మాకు అండగా ఉన్నాడన్న పొగరుతో పిల్లలమర్రిగారికి ప్రారంభసభ సంగతి మేము చెప్పనైనా చెప్పలేదు. చెపితే ఎక్కడ చెడగొడతాడోనని భయం.

అన్నట్టే రాంభట్ల గారు మా ఊరు వచ్చారు. మా ఇంట్లోనే బస చేశారు. 'మంచి బ్రాహ్మడు. వేదాలు, పురాణాల గురించి ఎంత చక్కగా చెపుతున్నాడో' అని మా అమ్మ తెగ సంతోషించింది. భోజనం చేశాక ఆయన్ను ఏవో సందేహాలు కూడా అడిగింది ఆ బ్రాహ్మడు చక్కగా సమాధానం చెప్పి మా అమ్మను మెప్పించాడు. ఇక సభ దగ్గర కథ అడ్డం తిరిగింది. పిల్లలమర్రిగారు పిలవకపోయినా వచ్చి మొత్తం కార్యక్రమాన్ని తన చేతిలోకి తీసుకుని తాను కోరిన వాళ్ళతో కమిటీ వేయించారు. ఆయన చెప్పినదానికల్లా రాంభట్ల 'సరే' అన్నారు. నేను తెల్లబోయాను. 'ఇలా చేశారేమిటి మహానుభావా' అని తరవాత అడిగితే తేలిగ్గా నవ్వేసి ' ఏం చేస్తాం? ఆయన పార్టీ రాష్ట్ర కమిటీ మెంబరు. ఆయన ఏరియాలో ఆయన మాటకు నేను ఎదురు చెప్పకూడదు.' అన్నారు. నాకు ఇంకా అర్థం కాలేదు. అది గ్రహించి ' అనువుగానప్పుడు పంతానికి పోకూడదు. ఏదో జోక్ వేసి ఇరకాటంనుంచి తప్పించుకోవాలంతే. నన్ను చూసి నేర్చుకో ' అని నాకు హితబోధ చేసి బస్సెక్కారు.

ఎన్నో అనుభవాలు అయి కమ్యూనిస్టు తత్త్వం బోధపడ్డాక నేను ఎమర్జెన్సీలో ఇందిరా గాంధీకి గొడుగు పట్టటం లాంటి విప్లవ కార్యక్రమాలు కట్టిపెట్టి బతుకు తెరువు నిమిత్తం హైదరాబాద్ ఈనాడు దివాణానికి చేరాను. ఆ సమయాన రాంభట్ల గారు ఈనాడుకు ఎడిటర్ (ఎడ్మినిస్ట్రేషన్) గా ఉన్నారు. నేను రామోజీరావుగారికి ఉత్తరం రాయటం, ఆయన నన్ను పిలిపించి మాట్లాడి సెంట్రల్ న్యూస్ బ్యూరో బాధ్యత చూసేపని ఆఫర్ చెయ్యటం 1978 ఫిబ్రవరి 10 న నేను ఉద్యోగంలో చేరేదాకా ఆయనకు తెలియదు. తెలిశాక చాలా సంతోషించారు. సంపాదకీయం రాయటానికి గజ్జెల మల్లారెడ్డిగారు రోజు ఈనాడు ఆఫీసుకు వస్తుండేవారు. (అప్పటికింకా ఆయన ఎడిటర్ గా చేరలేదు.) రాచమల్లు రామచంద్రారెడ్డి గారు ఎడిట్ పేజీకి పనిచేస్తుండే వారు. వీరు, రాంభట్ల సోమాజీగూడ ఈనాడు ఆఫీసు రెండో అంతస్థులో ఒకే కాబిన్లో కూర్చునేవారు. నా సీటు కూడా దాని పక్కనే. ముగ్గురు దిగ్గజాల ముచ్చట్లు వినటం, ఫస్ట్ ఫ్లోర్ లోని కాంటీను కు వారితో కలిసి వెళ్లి మాట్లాడటం గొప్ప అనుభవం.

రాంభట్లగారు చొరవ తీసుకుని 'మీజాన్ ' లో తన పాత సహచరుడైన బుద్ధవరపు చిన (బి.సి.) కామరాజు అనే " తూలికాభూషణ్"ను ఈనాడులో న్యూస్ ఎడిటర్ గా చేర్పించారు. వారిద్దరూ ఆప్తమిత్రులు. వారితోబాటు డైనింగ్ హాల్ లో మాట్లాడుకుంటూ భోంచేయటం వల్ల తెలుగు పత్రికారంగ పూర్వాపరాల గురించి చాల విషయాలు నాకు తెలిశాయి. అప్పుడప్పుడూ తిరుమల రామచంద్రగారు వారిని కలవటానికి వస్తుండే వారు. ఆయనా మీజాన్ లో పనిచేసినవాడేనట. ఆయన రాసిన 'నుడి-నానుడి' వెనుక రాంభట్ల హస్తం చాలా ఉందని ప్రతీతి. నేను అడిగినా రాంభట్లగారు అసలు గుట్టు విప్పలేదు.

చేరిన కొద్దికాలానికే కామరాజుగారు ఈనాడు నుంచి అలిగి వెళ్ళిపోయారు. రాంభట్ల గారు జోక్యం చేసుకోగలిగి కూడా చేసుకోక నిర్వికారంగా మిన్నకుండిపోయారు. పేరుకు ఎడిటర్ (ఎడ్మినిస్ట్రేషన్) అయినా సంతకాలు పెట్టటానికి మించి ఆయనకు నిర్ణయాధికారాలు పెద్దగా ఉండేవికావు. ఉన్న కొద్దిపాటి అధికారాన్ని కూడా ఆయన వినియోగించుకునే వాడు కాదు. అంతకుముందు జగ్గయ్యపేటలో నాకు అనుభవమయినట్టే ఈనాడులోనూ ప్రతి విషయంలో ఆయన తామరాకు మీద నీటిబొట్టు. ఆఫీసు వ్యవహారాల్లో ఆయన ఎల్లప్పుడూ His Master's Voice .

రామోజీరావుగారు, రాంభట్లగారు చాల ఏళ్ల నుంచీ మిత్రులు. ఈనాడు పెట్టక ముందు కూడా అబిడ్స్ లోని మార్గదర్శి ఆఫీసులో పనివేళల తరవాత వారు తరచుగా కలిసి ఆత్మీయంగా ఇంగ్లీషులో మాట్లాడుకునేవారట. యజమాని దగ్గర అంత చనువు ఉన్నదన్న దర్పాన్ని రాంభట్ల గారు ఎవరిముందూ కనపరిచేవారుకాదు. 'ఈనాడులో' పని చేసినంత కాలమూ ఆఫీస్ బాయ్ నుంచి చీఫ్ ఎగ్జిక్యూటివ్ దాకా ఆయన అందరితోనూ ఒకే విధంగా స్నేహభావం చూపేవారు. అదే సమయంలో తన డిస్టెన్స్ తాను మెయింటైన్ చేసేవారు. ఏ పనిదొంగో ఆయనని ఏ కాంటీన్ లోనో మాటలలోకి దించి హస్కుకొట్టి ఆ తరవాత ఇంచార్జి చేత తిట్లు తిని పితూరీ చేస్తే ఈ పెద్దాయన 'నీదే తప్పు. అతడలా అనవలసిందే. నువ్వు పడవలసిందే ' అని నిష్కర్షగా చెప్పేవాడు.

రాంభట్ల గారు మాటలపోగు. రోజు ఒకటిరెండు సార్లు ఎడిటోరియల్ డెస్క్ కు వచ్చి కూచునే వారు. ఏ సబెడిటరో రాస్తున్న ఏ వార్తనో పట్టుకుని ఆయన ఎడ్యుకేట్ చేస్తూ పొతే ఎవరికీ సమయం తెలిసేది కాదు. డెడ్ లైన్లు పాటించవలసిన న్యూస్ ఎడిటరుకూ షిఫ్ట్ ఇంచార్జిలకూమాత్రం మహా ఇబ్బందిగా ఉండేది. కాని అవతలివాడు సాక్షాత్తూ ఎడిటరు. ఏం చేస్తాం అని గొణుక్కునేవాళ్ళు. ఒక సందర్భాన మోఫసిల్ డెస్క్ ఇంచార్జిగా ఉన్న నేనూ, న్యూస్ ఎడిటరు సంతపురి రఘువీరరావు గారూ కలిసి రామోజీరావుగారి దగ్గరికి వెళ్లి ఫిర్యాదు చేశాం. ఆయన నవ్వి, రాంభట్ల గారిని పిలిచి " ఇదుగో రాంభట్లా ! రేపటినుంచి డెస్క్ కి వెళ్ళకు" అన్నారు. ఆయన 'సరే ' అన్నారు. ఏం లాభం? మర్నాడు యథా ప్రకారం వచ్చి మామూలు కంటే ఎక్కువ సేపు" లాఠీచార్జి" (అది ఆయన బాధితులు అభిమానంతో పెట్టుకున్న పేరు) చేశాడు. అదీ ఎంత బాగా అంటే - కిందటిరోజు ఫిర్యాదు చేసిన నేను కూడా ఆయన అనర్గళ ప్రసంగాన్ని అత్యాసక్తితో వింటూ కూచున్నాను!

అప్పట్లో నేను సికందరాబాదు నుంచి సైకిల్ మీద సోమాజీగూడ ఈనాడు ఆఫీసుకు వెళుతుండే వాడిని . రాంభట్ల గారేమో సాయంత్రం సోమాజీగూడ ఆఫీసునుంచి చిక్కడపల్లి లోని తన ఇంటికి ఈవెనింగ్ వాక్ గా నడిచి వెళుతుండే వారు. సైకిల్ నడిపించుకుంటూ ఆరు కిలోమీటర్లూ ఆయనతో బాటు నేనూ వెళ్ళేవాడిని. ఏ సుమేరియన్ సంస్కృతి గురించో, హనుమంతుడు సంజీవి పర్వతం మోసుకురావటం గురించో, సత్య హరిశ్చంద్రుడి అబద్ధాల గురించో, కంచర్ల గోపన్న పాపాల గురించో ఆయన అపర గిరీశం లా లెక్చరు ఇస్తూ మింట్ కాంపౌండ్ మీదుగా చకచక నడిచి పోతుంటే వింటున్న నాకు ఒళ్ళు తెలిసేది కాదు. ఇల్లు చేరాక కూడా సబ్జెక్టు పూర్తికాకపోతే నన్ను ఆయన ఇంట్లో కూచోబెట్టి ఇంకో అరగంటో గంటో కంటిన్యూ చేసేవారు. విన్నదంతా నెమరు వేసుకుంటూ మళ్ళీ చిక్కడపల్లి నుంచి సికందరాబాదుకు ఇంకో ఆరు కిలోమీటర్లు సైకిలు మీద వెళ్ళేవాడిని. ఆ రకంగా చాల నెలల 'దారి ముచ్చట్ల' వల్ల 1955 మధ్యంతర ఎన్నికలలో కమ్యూనిస్టు - కాంగ్రెస్ సైద్ధాంతిక సంఘర్షణల వంటి అనేక ఘట్టాలపై రింగ్ సైడ్ వ్యూ నాకు అవగతమయింది. ఆయనే సరదాగా అన్నట్టు - రాంభట్లతో మాట్లాడటమే ఒక ఎడ్యుకేషన్!

రోజువారీ సంపాదకీయాన్ని గజ్జెల మల్లారెడ్డి గారు రాస్తే ఆదివారం ఎడిటోరియల్ రాంభట్ల గారు రాసే వారు. 1980 లో కాబోలు రాంభట్లగారు ఈనాడు ఉద్యోగానికి రాజీనామా చేశారు. ఆ తరవాత రామోజీరావు గారు నా చేత అప్పుడప్పుడూ సంపాదకీయాలు, ఎడిట్ పేజి వ్యాసాలు రాయించే వారు. మల్లారెడ్డిగారు 1983లో ఆంధ్రభూమికి వెళ్ళాక రోజువారీ సంపాదకీయాన్ని నేను, వరదచారిగారు, 'సహవాసి' ఉమమహేశ్వరరావు గారిలో ఒకరం రాసేవాళ్ళం. ఆదివారం సంపాదకీయం మాత్రం ఉద్యోగ విరమణ తరవాత కూడా చాలా రోజులు రాంభట్ల గారే రాసేవారు. బ్రాహ్మలకు పూర్వీకులు మాలలు అని తేలుస్తూ ఎడిటర్ గా ఉండగానే 'కులమతాల మతలబు' శీర్షికతో ఆయన రాసిన సంపాదకీయానికి బ్రాహ్మణసమాజం నుంచి తీవ్ర వ్యతిరేకత వచ్చింది. దివాకర్ల వెంకటావధాని గారిలాంటి పెద్దలు వచ్చి రామోజీరావు గారిని కలిసి నిరసన తెలిపారు. ఆ సంపాదకీయానికి పత్రికా ముఖంగా విచారం వ్యక్తపరిచినట్టు నాకు జ్ఞాపకం. కానీ రాంభట్లగారు మాత్రం బెసగలేదు. తాను రాసింది తప్పంటే ఒప్పుకోలేదు.

నేను రాసిన ఎడిటోరియల్ అయినా ఎడిట్ పేజీ వ్యాసమైనా, స్పెషల్ స్టోరీ అయినా నేరుగా రామోజీరావు గారితోనే చర్చించి ఆయనకే చూపెవాడిని. కాబట్టి ఉద్యోగపరంగా నా రాతల విషయంలో రాంభట్ల ప్రమేయం ఉండేది కాదు. అయినా నేను రాసింది పత్రికలో శ్రద్ధగా చదివి మెచ్చుకోళ్ళనూ చివాట్లనూ ధారాళంగా అందిస్తుండేవారు. 1984ఆఖరులో నేను తీవ్రంగా జబ్బుపడి మూడునెలలు ఇంటిపట్టున ఉన్న సమయాన పోతన భాగవతం, వేయి పడగలు, కథలు -గాథలు లాంటి గ్రంథాలను విరివిగా చదివాను. ఆ తరవాత డ్యూటిలో చేరి నేను రాసిన మొదటి సంపాదకీయాన్ని చూసి ' శాస్తుల్లూ! బాగా చదివినట్టున్నావు. మాటలు బాగా పిక్కావు' అని తనదైన శైలిలో రాంభట్ల మెచ్చుకున్నారు.

రాంభట్ల గారే నాకు స్ఫూర్తి

- నిడమర్తి రాజశేఖర్

నేను తెలుగు సహజంగా బాగా రాయగలను. కవిత్వం గట్రా కాదు. చిన్నప్పట్నుంచి తెలుగు మీడియం కావడం, అప్పట్లో పత్రికలు నిత్యం చదవడం, రేడియోలో తెలుగు వార్తలతో అన్ని తెలుగు కార్యక్రమాలని వినడం నాకు పత్రికా ఉద్యోగానికి పనికి వచ్చాయి. నేను బి.ఎస్.సి. పాస్ అయి ఉద్యోగ ప్రయత్నంలో భాగంగా "ఈనాడు"కు ఒక అప్లికేషన్ పంపించాను. రేడియోలో నాటకాలు రాశాను. అందువల్ల ధైర్యం. పత్రికల్లో కథలు రాశాను. అనుకున్నట్టు 'ఈనాడు ' నుంచి రమ్మని కబురు వచ్చింది. శ్రీ పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు గారి సంతకంతో ఆ లేఖ వచ్చింది. మార్గదర్శి హౌస్ లో 1976లో ఈనాడు చీఫ్ ఎడిటర్ చాంబర్ లో ఇంటర్వ్యూకు వెళ్లాను. అక్కడ ఉద్దండులు ఐదుగురు కూర్చున్నారు. చీఫ్ ఎడిటర్ రామోజీరావు గారు, పొత్తూరు వెంకటేశ్వరరావు గారు, శ్రీ ఎ.బి.కె. ప్రసాద్ గారు, శ్రీ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారు, శ్రీ వి. హనుమంతరావు గారు అక్కడ కొలువు తీరారు. వారిని రాంభట్లే పరిచయం చేశారు. సహజంగా స్పోర్ట్స్ మాన్ ను కాబట్టి టకా టకా సమాధానాలు చెప్పేశాను. ఎవరూ ఇబ్బంది పెట్టే ప్రశ్నలు కూడా అడగలేదు. ఆసక్తి, అభిరుచి, కుటుంబం వగైరాలు అడిగారు. అందరూ ప్రశ్నలు అడిగారు కానీ లోపల ఒక్కమాట కూడా మాట్లాడని శ్రీ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారు నేను రూం నుంచి బయటకు వచ్చాక ఆయన బయటకు వచ్చి ఇదుగో "రాజశేఖర్"! ఇలారా అని పిలిచారు. మధ్యపాపిడి, చేతిలో సిగరెట్టు, ఇన్ షర్ట్, షూలో టిప్ టాప్ గా కనబడ్డారు. "నన్ను రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి అంటారు. మీ జర్నలిస్టులు ట్రైనింగ్ విభాగాన్ని నేనే చూస్తుంటాను" అని ఇలా కూర్చో అన్నారు. ఎదురుగా ఓ కుర్చీ ఖాళీగా ఉంది. కూర్చున్నాను. విశాఖ వాసుల్లో రచన చాలా సహజంగా అబ్బుతుంది. దానికి కొంచెం సానబెడితే చాలు, ఏ రచనా వ్యాసంగంలోనైనా ఇట్టే ఒదిగిపోతారు అని మెచ్చుకోలుగా అన్నారు.

"నువ్వు నియోగుల్లో ఆరాధ్యుల శాఖ కదూ, గుడ్" అన్నారు. అన్నట్టు మీకు మెడలో లింగకాయ ఉంటుంది కదూ అయితే నువ్వు 'లింగడివ'న్నమాటా అని నవ్వుతూ అనేశారు. ఆ తరువాత వీలున్నప్పుడు లింగడు అనే పిలిచేవారు. నీ రచన ఫ్లో బాగుంది. నీ నాటకాలు విన్నాను. హాస్యం బాగుంది. కథలు చదివాను. అందులోనూ హాస్యమే... బాగుంది. పోతే నీ అభిరుచి స్పోర్ట్స్ కదా? అందులో కృషి ఎక్కువగా చెయ్యి. న్యూస్, ఆర్టికల్స్ నేర్చుకుంటే అందరికీ అబ్బేవే. స్పెషలైజేషన్ ఒక ఫీల్డ్ లో చెయ్యి. స్పోర్ట్స్ మీద ఇంట్రెస్ట్ ఉంది కాబట్టి అన్ని రూల్స్ ఉంటుంది కొని చదువు అన్నారు. నా దగ్గర ఉన్నాయి సార్ అన్నాను. అందుకాయన మెచ్చుకొని వెరీ గుడ్ అని, అన్ని రకాల అనువాదాలనీ ప్రాక్టీస్ చెయ్యి అన్నారు. మేం ట్రైనింగ్ లో ఉండగానే ఎడిటర్ గారికి చెప్పి ఒక పెద్ద సిగరెట్ల కంపెనీ అడ్వర్టైజ్మెంట్ అనువాదం చేసే పనిని అప్పచెప్పారు. బాగా రాశాను. అది అచ్చయింది. ఛైర్మన్ కూడా మెచ్చుకున్నారు, తరువాత 1976లోనే మాంట్రియల్ లో జరిగిన ఒలింపిక్స్ ను డెస్క్ లో కవర్ చేయడంలో ఒక సబ్ ఎడిటర్ గా అవకాశం ఆయనే ఇప్పించారు. తెలుగులో బహుశా ఒలింపిక్స్ ని పూర్తిగా కవర్ చేయడం అదే ప్రథమం అనుకుంటాను. మేము 4 నెలల అనుభవం మాత్రమే ఉన్నవాళ్లం. నేను స్పోర్ట్స్ రాసిన తీరు ఆయనకు నచ్చింది. మెచ్చుకున్నారు. చిన్న మంచిపనినైనా ఆకాశానికెత్తేసి ఎంకరేజ్ చేసేతత్వం ఆయనది. ట్రైనీలను ఎవర్నీ ఎప్పుడూ పల్లెత్తు మాట అనలేదు. ప్రతి ఒక్కరిలో ఉన్న ప్రత్యేకతని గుర్తించడంలో ఆయన దిట్ట. కొంతమంది చాలా వెనకబడినా వారిని వెన్ను తట్టి నిలబడేట్టు చేశారు. ఆయన అందరినీ సొంత పిల్లల్లా చూసుకునేవారు.

ఆయనకు తెలియని సబ్జెక్ట్ లేదు. తెలియని విషయం లేదు. ఏ విషయం పైన అయినా అనర్గళంగా చెప్పగలిగేవారు. ఆయన సామర్థ్య ఉంటే ఎన్నో సందేహాలను అడిగి నివృత్తి చేసుకునేవాళ్లం. ట్రైనింగ్ అయ్యాక సోమాజిగూడలోని ప్రధాన కార్యాలయంలో మాపని సీనియర్ల మధ్య ప్రారంభించాం. రాత్రికి రాత్రే తయారై ఉన్న వివిధ జిల్లాల పేజీలను చదివేసి పారేయమనేవారు. ఏ విభాగం పని ఏమిటి? ఎవరెవరు ఏం పని చేస్తున్నారు? ఎలా చేస్తున్నారు? ఎంత స్పీడ్ లో చేస్తున్నారు? టైంకి అన్ని పనులు ఎలా అవుతున్నాయి వంటి విషయాలను ప్రత్యేకించి గమనించమనేవారు. ప్రతి ఒక్క సబ్ ఎడిటర్, సబ్ ఎడిటర్ స్థాయి నుంచే న్యూస్ ఎడిటర్ లాగ పనితనం నేర్చుకోవాలని ఆయన అనేవారు. ఆ మాటల ప్రభావం నాపై బాగా పనిచేసింది. ఆయన సూచన మేరకు నేను సైన్స్ అంశాలపై మంచి పట్టు సాధించాను. ఉదాహరణకి నేను ట్రైనింగ్ 8వ నెలలో ఉండగా చీఫ్ రిపోర్టర్ వై.శేఖర్ గారికి చెప్పి నేషనల్ జియోగ్రాఫిక్ రీసెర్చ్ ఇనిస్టిట్యూట్ ఆఫ్ ఇండియాలో జరిగిన ఒక పెద్ద సమావేశానికి ఒక్కడినే రిపోర్టింగ్ కి పంపించారు. నీకు వచ్చినట్టు రాయి పేర్లు, ప్రసంగాలు వాటిలో అంశాల ముఖ్యం జాగ్రత్త అని ప్రత్యేకంగా చెప్పారు. రాత్రి టైంకి రిపోర్ట్ ఇచ్చాను. మర్నాడు పబ్లిష్ అయిన వార్త చూసి నన్ను ప్రత్యేకంగా మెచ్చుకున్నారు. నాకు ఆయన దగ్గర చనువు బాగా పెరిగి విసిగించినంతగా ఆయనతో మాట్లాడేవాడిని. అది ఆయనకు నచ్చేది. తిరుపతిలో 'ఈనాడు ' ఎడిషన్ ప్రారంభమయినప్పుడు కాదనకుండా అక్కడకు వెళ్లమన్నారు.

1984 లో నేను హైదరాబాద్ లో డెస్క్ ఇంచార్జిగా ఉన్నప్పుడు నాకన్నా రెట్టింపు వయసు, అనుభవం ఉన్న ప్రతాపరావుగారనే ఒక వ్యక్తిని, అప్పటికే మంచి పేరు ప్రఖ్యాతలున్న రచయిత, అనుభవశీలి 'సహవాసి ' గారిని సబ్ ఎడిటర్లుగా మా కింద పని చేసేట్టు నియమించడం జరిగింది. వాళ్లిద్దరూ చేయి తిరిగిన రచయితలు, అయితే న్యూస్ వరకూ టెక్నికాలిటీస్ మాత్రమే తెలియవు. అయినా నేను రాంభట్ల గారి దగ్గరకు వెళ్లి "సార్ వారిద్దరికీ నేనయితే మాత్రం న్యూస్ ట్రాన్సులేషన్ కోసం ఐటంలను ఇవ్వలేను సార్. పైగా వాళ్లిద్దరూ సెంట్రల్ ఎడిటోరియల్ బోర్డ్ లో ఉండవలసినవారు అని నా అభిప్రాయాన్ని చెప్పగా కొద్దిరోజుల్లోనే వారిద్దరినీ మంచి గౌరవప్రదమైన స్థానాల్లో నియమించారు. వారిద్దరూ డెస్క్ లో ఉండగా మేము అనుభవం విషయంలో, విషయ పరిజ్ఞానం విషయంలో పొందిన ప్రయోజనం అయితే చాలా ఉంది.

రాంభట్ల గారి మనస్తత్వం చిన్నపిల్లల మనస్తత్వం, అయితే ఎవరిపైనా ఎప్పుడూ కోపగించుకోలేదు. అప్పట్లో సెల్ ఫోన్ లు లేవు. లేకపోతే ఆయనను ఫోన్ లో కూడా విసిగించే వ్యక్తుల్లో నేనే మొదటి వాడిని అయి ఉండేవాడిని. ఎప్పుడు ఎక్కడ కనబడినా 'ఏంలింగడూ' ఎలా ఉన్నావు అని ఆప్యాయంగా పలకరించేవారు. మా నాన్నగారి తరువాత అంత సన్నిహితంగా నేను ఎవరితోనూ లేను. నేనీరోజు ఆ విషయాన్ని గర్వంగా చెప్తాను. రాంభట్లగారే పరిచయం కాకపోతే నేను జర్నలిజం ఎప్పుడో వదిలేసేవాడిని. నేను ఈ రోజు ఏ సబ్జెక్టులోనైనా రాయగలనంటే ఆయన ప్రోత్సాహమే నేనీరోజు నిలబడ్డానికి కారణం. నేను ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా ఏ డైలీలోగాని, టీవీ మీడియాలో కానీ లేను. కానీ ఆయన ఆలోచనల్ని వేరేవిధంగా ఆచరణలో పెడుతున్నాను.

రాంభట్ల
శతజయంతి
వ్యాసాలు

రాంభట్లా - అరసమూ

- పెనుగొండ లక్ష్మీనారాయణ

అనేకానేక విశేషణాలకు సరితూగే మనిషి ఆయన. మా అభ్యుదయ రచయితల సంఘానికేకాక కమ్యూనిస్టు ఉద్యమానికి దొరికిన ఓ ఆణిముత్యం. ఆయన మాట్లాడుతుంటే వినటానికి, ఆయన రాసింది చదవటానికి ఒక స్థాయి కావాలి. ఆయన మాటలు జ్ఞానబోధలు, రాతలు విజ్ఞాన ఖనులు.

ఇంతకీ ఈ మహావ్యక్తి ఎవరంటే రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి. వారి శతజయంతి సంవత్సరమిది (24-3-1929 - 7-12-2001). వారు నడిపిన, నేతృత్వం వహించిన అభ్యుదయ రచయితల సంఘం వారి శతజయంతిని తెలుగు నేల నాలుగు చెరుగులా జరపాలని నిర్ణయించింది. వారి రచనలను పునర్ముద్రించే ప్రయత్నాన్నీ ఈ సందర్భంలో కొనసాగిస్తూ ఉంది. అ.ర.సం. తెలంగాణ విభాగం అధ్యక్షులు ఆర్వీ రామారావు చొరవ దీనికి ప్రధానం.

తన గురించి రాంభట్ల చెపూకున్న మాటలను ముందుగా మీ ముందుంచుతున్నాను:

"నేన్ పన్నెండో యేట పుస్తకాలు చదవడం మొదలు పెట్టాను. పధ్నాలుగో యేట కవితలల్లడం నేర్చాను. పదిహేడో యేట సెంట్రింగ్ కార్పెంటరుగా పని చేశాను. నాది నియత విద్య కాదు. అనియత విద్య. నేను మాట్లాడేటప్పుడు "యీ విషయమే పుస్తకంలో ఉంది అని కొందరడ్డుతారు. అలాంటప్పుడు "అమ్మా మా నాన్న ఎవడే అని అడిగిన కొడుక్కి జాబాలి చెప్పిన జవాబు నాకు స్ఫురణకు వస్తుంది. మీది యే యూనివర్సిటీ అని అడిగిన వారికి మాత్రం నాది గోర్కీ యూనివర్సిటీ అని చెబుతాన్. విశ్వమే తన విశ్వవిద్యాలయం అని గోర్కీ చెప్పుకున్నాడు. మరి నాదీ అడే" (జనకథ - రాంభట్ల వాస్యావళి, విశాలాంధ్ర ప్రచురణ 199(?)

తూర్పు గోదావరి జిల్లా అనాతవరం అగ్రహారంలో జన్మించిన రాంభట్ల చదువు ప్రాథమిక స్థాయిలోనే ఆగిపోయింది. స్వయం కృషితో సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల భాషల్ని అధ్యయనం చేసి ఆ భాషల్లో అపార పాండిత్యాన్ని సాధించారు. వేద వేదాంగాలు, పురాణాలు, ఉపనిషత్తులు, తెలుగు ప్రాచీనాధునిక సాహిత్యాలు, ఆంగ్ల సాహిత్య మర్మాలు ఆయనకు కరతలామలకం. వేదాల్లోనే 'ఎర్రజెండా' (?) విషయం రాసుందని మార్క్సిజం తరగతుల్లో చెప్పే వారు. భారతీయ భాషల్లోనే ప్రామాణికమైనదిగా గుర్తింపు పొందిన తిరుమల రామచంద్ర రచన "లిపి పుట్టుపూర్వోత్తరాలు" లోని లోపాలు చెప్పి సరి చేయించిన భాషా శాస్త్రవేత్త రాంభట్ల. తొలి రాజకీయ కార్టూనిస్టుగా తెలిసిన రాంభట్ల అడవి బాపిరాజు సూచనతో విశాలాంధ్ర, ప్రజాశక్తి దినపత్రికలకు ఆ పేర్లను అందంగా అక్షరీకరించిన చిత్రకారులు, చరిత్రకారులు రాంభట్ల. "జనకథ"లో ఆదికాలం నుంచి వేదకాలం వరకూ ఓ 45 వ్యాసాలను రాశారు. మార్క్సిజం అవగాహనతో రాసిన ఆ వ్యాసాలను రాంభట్ల తప్పితే మరొకరెవరూ రాయలేరనేది ఒప్పుకోవాల్సిందే. వారి రచనలన్నీ ఎంతో ఆలోచనామృతాలు.

ఇంతటి రాంభట్ల మా అరసానికి నాయకుడు. మాకు ఆయనంటే ఎంతో అభిమానం. ఆ మహా మేధావికి అ.ర.సం. గుటూరు జిల్లా శాఖ నవంబర్ 1986లో అమరజీవి పులుపుల వెంకట శివయ్య సాహితీ పురస్కారం

గుంటూరులో అందించి గౌరవించుకుంది. గుంటూరు వచ్చినప్పుడల్లా నాకు తెలియజేసే వారు. నేను కలిసే వాడిని. ఎవరు కలవటానికి వచ్చినా, రమ్మని కోరినా "మా లక్ష్మీ నారాయణను అడగండి. అతనితో మాట్లాడండి" అని చెప్పే వారు. వై. విజయకుమార్, బూదరాజు రాధాకృష్ణ మొదలైన వాళ్ళంతా కార్యకర్తలకు యిచ్చే గౌరవమది. వీళ్లంతా ప్రేమ మూర్తులు.

అ.ర.సం.తో ఎనలేని, విడదీయరాని జీవితం రాంభట్లది. వారు రాసుకున్న "సొంతకథ" (మీడియా హౌస్ పబ్లికేషన్స్, మార్చి 2001)లోని "అరసం అలజడి" అధ్యాయం ద్వారా ఎన్నో విశేషాలు తెలుస్తాయి. అందులోని కొన్ని ముఖ్య విషయాలను మీ దృష్టికి తెస్తాను. 1955లో విజయవాడలో అ.ర.సం. 5వ రాష్ట్ర మహాసభలు జరిగాయి. "నేనప్పుడు అక్కడే వున్నాను" అన్నరు. 1970ల్లో అ.ర.సం. పునర్నిర్మాణం అనుకున్న తరువాత హైదరాబాద్ లో శ్రీశ్రీకి సెవెన్ స్టార్ సిండికేట్ సన్మానం తలపెట్టడం, అది జరగకుండానే శ్రీశ్రీ అధ్యక్షతన విరసం ఏర్పడడటం గురించి చెప్పారు. ఆ కాలంలోనే అ.ర.సం. పునర్నిర్మాణంతోపాటు "ఆఫ్రో ఏషియా సాహిత్య సంఘ నిర్వహణ" గురించి కూడా రాంభట్ల హైదరాబాద్ నుంచి డిల్లీ దాకా ప్రయాణాలు కొనసాగించారు. తనతో పాటు అ.ర.సం. పునర్నిర్మాణం కొరకు కృషి చేసిన గజ్జెల మల్లారెడ్డి గురించీ చెప్పుకొచ్చారు.

1955 జులై 30, 31 తేదీలలో శ్రీశ్రీ అధ్యక్షతన జరిగిన అ.ర.సం. ఐదవ రాష్ట్ర మహాసభల తరువాత సుదీర్ఘ కాలం అనంతరం 10. 11. 12 ఆగస్టు 1973 తేదీలలో గుంటూరులో అ.ర.సం నూతన ప్రణాళిక రాసే బాధ్యత రాంభట్లపైనే పడింది.

ఆ ప్రణాళిక గురించి రాంభట్ల మాటల్లోనే -

"సాహిత్యానికి మార్క్సిజాన్ని అన్వయిస్తూ నేను ఒక ప్రణాళికను తయారు చేశాను. రాజకీయాన్వయానికి అలవాటుపడినవారందరూ ఆ ప్రణాళికను తిరస్కరించారు. దాన్ని రెండు మూడు సార్లు వడగట్టి ఒక్కో (?) రూపవస్తు అభివర్గం మాత్రమే వుంచి రాశాను. అప్పటికే నా మీద సాహిత్యం అంటే తెలియని వారు కోపంతో ఉన్నారు..." అయినా మల్లిక్ (అ.ర.సం. ముఖ్య కార్యకర్త - విశాలాంధ్ర ఉపసంపాదకుడు) చొరవతో ఆ ప్రణాళిక ముందుగా విజయవాడ, హైదరాబాద్ లో జరిగిన ముఖ్యుల సమావేశంలో ఆమోదం పొందింది.

ఆ సందర్భంగా రాంభటల్ చేసిన తీవ్ర వ్యాఖ్యలను మీ దృష్టికి తెస్తున్నాను.

"రాజకీయాలు తప్ప మరో సామాజిక చైతన్య రూపాన్ని వాసన కూడా చూడకపోవడం కమ్యూనిస్టు నాయకుల అలవాటు. ఈ అలవాట్లను ఎవరికి వారు పదిలంగా కాపాడుకుంటున్నరు."

మరో వ్యాఖ్య: "కమ్యూనిస్టు పార్టీలో అత్యధికులకు మార్క్సిజం పరిజ్ఞానం తక్కువ. దాన్ని రాజకీయాలకు అన్వయించడం కాస్త తెలుసును కాని సాహిత్యానికి అన్వయిందడం అసలు తెలియదు."

1973లో జరిగిన మహాసభ ముందుంచిన ఆ ప్రణాళిక గురించి విస్తృత చర్చ జరిగింది. ఆ ప్రణాళికలో పేర్కొన్న ఎనిమదవ అంశం "సోషలిస్టు వాస్తవికతను తన పరమ లక్ష్యంగా అభ్యుదయ రచయితల సంఘం ఎన్నుకుంటుంది." సోషలిస్టు సమాజమె లేనిది సోషలిస్టు

వాస్తవికత ఎక్కడనుంచి వస్తుందనే చర్చ లేచింది. దీనికి రాంభట్ల సమాధానమేమిటంటే రష్యాలో సోషలిజం రాకముందే గోర్కీ "అమ్మ" నవల రాశారు. అందులో సోషలిస్టు వాస్తవికత వుందన్నారు. అలాగే ప్రథమలక్ష్యమా? - చరమ లక్ష్యమా? అని కూడా చర్చ చోటు చేసుకుంది. ఆ మహాసభకు హాజరైన ప్రతినిధిగా నాకు యివి గుర్తు. ఆ ప్రణాళిక గురించి చెప్తూ...

"ఇంతవరకు అభ్యుదయ రచయితల కోసం రాసిన ప్రణాళికలో రాజకీయాలు తప్ప సాహిత్య ప్రస్తావన భూతద్దం పెట్టి వెతికినా కానవచ్చేది కాదు. అలాంటి ప్రణాళికలకు అలవాటుపడిన వారికి మార్క్సిస్టు తత్వ సాస్త్ర అభివర్గాలతో రాసిన ప్రణాళిక సాహిత్యంగ్లా కనిపించడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది" అని రాంభట్ల తన భావాల్ని స్పష్టం చేశారు.

ఇప్పుడు ఇవన్నీ ఎందుకుకనే వాళ్లుంటారు. ఇది చరిత్ర. చరిత్ర నుంచి మనం తెలుసుకోవాల్సిందీ, నేర్చుకోవాల్సింది వుంది. సమీక్షించుకోవల్సి ఉంది. అందుకే మన కోసం మళ్లీ గుర్తు చేయటం, చేసుకోవటం.

అ.ర.సం.తో రాంభట్లది విడదీయరాన్, విడదీయలేని జీవితం. అ.ర.సం.లో 1973 నుండి 1996వరకు వారిది నాయకత్వ పాత. 1970 నుండి క్రియాశీల కార్యకర్తృత్వం.

అ.ర.సం.లో రాంభట్ల

అ.ర.సం. పునర్నిర్మాణం కొరకు 1970 నుండి మొదలైన కృషిలో గజ్జెల మల్లారెడ్డితో కలిసి విశేష కృషి చేశారు. తెలుగు నేల మొత్తం తిరిగారు. శాఖలు ఏర్పాటు చేశారు. అరసాన్ని బలఒపేతం చేశారు.

1973లో గుంటూరులో జరిగిన ఆరవ రాష్ట్ర మహాసభలో రాంభట్ల ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఎంపికయ్యారు. 1976లో హైదరాబాద్ లో జరిగిన ఏడవ మహాసభలో కూడా ప్రధాన కార్యదర్శిగా రాంభట్ల మళ్లీ ఎన్నికయ్యారు. 1978, 1985లో కాకినాడ, తిరుపతిలో జరిగిన 8,9 రాష్ట్ర మహాసభల్లో అధ్యక్షవర్గ సభ్యులయ్యారు. 1988లో భీమవరంలో జరిగిన పదవ రాష్ట్ర మహాసభలో కార్యవర్గ సభ్యుడిగా మాత్రమే పరిచయమయ్యారు. గుంటూరులో 1992, నరసారావుపేటలో 1996లో జరిగిన 11, 12 రాష్ట్ర అ.ర.సం. మహాసభలలో ఉపాధ్యక్షునిగా ఎంపికయ్యారు. భీమవరం, నరసరావుపేటలో జరిగిన అ.ర.సం. మహాసభలకు అధ్యక్షత వహించింది రాంభట్లే. అలాగే అ.ర.సం. తెనాలిలో రాంభట్ల అధ్యక్షతననే మహాసభ జరిగింది. రాంభట్లవంటి వారితో కలిసి అ.ర.సం. కార్యవర్గంలో వుండడం, పనిచేయటం నాకెంతో గౌరవం.

రాంభట్ల 7 డిసెంబర్ 2001న హైదరాబాద్ లో అమరులయ్యారు. వారి సంతాప సభ గుంటూరులో అ.ర.సం. నా అధ్యక్షతన 15 డిసెంబర్ 2001, శనివారం నాడు నిర్వహించింది. వారికి జోహార్లర్పించటమంటే వారి రాసిన మహత్తర గీతం "మృతవీరులారా లాల్ సలాం"ను ఎలుగెత్తి పాడటమే! "అంగారగంగ"ను ఆలపించటమే!

"శాపాలతోటి కాళ
తమో రాసి తూలదు
ఏ పాటిదైన వెల్గు
ప్రసారించుతూ పద

కొవ్వొత్తిలాగ కాలి
ప్రదీపించు వారికి
చెయ్యెత్తి లాల్ సలాం
సమర్పించుతూ పద.

శతజయంతి సందర్భంగా కామ్రేడ్ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తికి అ.ర.సం. జాతీయ సమితి పక్షాన చేయెత్తి లాల్ సలాం సమర్పిస్తున్నాను.

మరువలేని ఆ క్షణాలు

రాంభట్ల శతజయంతి వ్యాసాలు

-సరిపెల్లి దత్తాత్రేయ శర్మ

నా మేనబావ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారి గురించి ఏమైనా రాయమని ఆర్.వి. రామారావు అడిగితే ఏమి వ్రాయగల వాడినని, పైగా కదిలే గ్రంథాలయం గురించి వ్రాయడమ్ సాహసోపేతమే అవుతుంది. రాంభట్ల నాకు మేనబావే కాదు, నా పిన మామగారు, నా కుమార్తె మామగారు కూడా. అందుకే వారితోగల నా ఆప్యాయత గురించి, అనుబంధం గురించి వ్రాయాలనిపించింది. రాంభట్ల నన్ను ముద్దుగా నాయుడు అని పిలిచేవారు. ఎప్పుడైనా నేను నాలుగైదు రోజులు కనిపించకపోతే ప్రొద్దున్నే లేచి ఇంటికి వచ్చేసే వారు. మా ఆవిడతో నాయుడు లేచడా అని అడిగి హైమక్కా వేడితే నీరు ఇస్తావా అని అడిగేవారు. వేడకుండానే ఇస్తాను కక్కగారు అని టీ కప్పు అందించేది. టీ తాగిన వెంటనే వెళ్లిపోయేవారు. కొంచెం సేపు కూర్చుని వెళ్లండి కక్క గారు అన్నా కూడా వినకుండా వెళ్లిపోయేవారు. మా ఆవిడ "చూశావా నువ్వు కనిపించకపోతే కక్క గారు తానే వచ్చేస్తారు అని చెప్పలేదా" అని నన్ను కోప్పడేది. అదీ మా అనుబంధం.

ఇంటికి వెళ్తే గంటల తరబడి వారు చెప్పింది వినడమే. ఆయనను మాట్లాడించడానికి ఏదో చిన్న విషయం చెప్తే చాలు గంటల తరబడి శ్రోతకు విసుగు కలిగించకుండా మాట్లాడగలిగే మనిషి. నేను, నా భార్యే కాదు. నా పిల్లలు ముగ్గురు కూడా ఆ దంపతుల ఆదరాభిమానాలు పూర్తిగా పొందిన వాళ్లే. చిన్నక్క ఇచ్చే టీ తాగుతూ బావ చెప్పే విషయాలు ఆకళింపు చేసుకుంటూ అలా ఉండిపోయేవాణ్ని. తర్వాత మా ఆవిడ పెట్టేవి తినొచ్చులే అనుకుంటూ. చిన్నక్క మరణశయ్య మీద కూడా ఆనంద్, సూరజ్ అంటూనే ప్రాణాలు విడిచిందంటే మా కుటుంబం మీద ఆవిడకున్న ఆదరాభిమానాలు తెలశక్యం కాదు.

ఇక మా బావ తన రచనల రాత ప్రతి నాకిచ్చి చదవమనే వారు. ఆ విధంగా నేను వారి రచనలకు ప్రథమ పాఠకుడిని. ఆ రచనల మీద ప్రతిస్పందించే తాహతు, సత్తా నాకు లేవు. అనుమానాలు వ్యక్తం చేస్తే దాని మీద ఆయన ఉపన్యాసమే వినేవాడిని. అంత విపులంగా నా అనుమానాలు తీర్చే వారు. "నాతో మాట్లాడడమే ఓ ఎడ్యుకేషన్" అని కన్యాశుల్కంలో గురజాడ వారు గిరీశంతో అనిపించినట్టు నాకైతే నా మేనబావతో మాట్లాడటమే విజ్ఞానం సంపాదించుకున్నట్లు.

ఆ మహా మనీషి తెలుగులో ఆది రాజకీయ వ్యంగ్య చిత్రకారుడు. కదిలే గ్రంథాలయం. తుది శ్వాస విడిచినప్పుడు నేనక్కడే పక్కనే ఉన్న వాడిని. ఆ క్షణాలు మరువలేనివి.

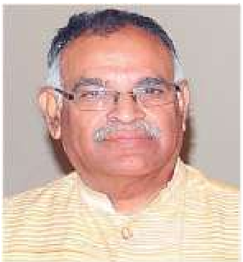

" రామ భటుల "వారు

- హాస్యబ్రహ్మ డాక్టర్ శంకరనారాయణ

"ఎందరో మహానుభావులు అందరికీ వందనాలు" అన్నాడు త్యాగయ్య. దీనిసే కాస్త మార్చి "ఎందరో మహానుభావులు ఎందరికని వందనాలు?" అని ఆరుద్ర అన్నడు. మహానుభావులు తారసపడడం కూడా పూర్వ జన్మ సుకృతం అంటారు పెద్దలు. నా పూర్వ జన్మ అకౌంట్ నా దగ్గర 'నమ్మకం'గా లేదు కాబట్టి అది ఈ అపూర్వ జన్మ సుకృతమేనని నేను గట్టిగా నమ్ముతున్నాను. వ్యత్యస్త పాదారవిందుడూ నాకు తెలీదుగానీ తెలుగు సాహిత్యంలో అటు 'వంటి ' వ్యక్తి రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారు. నేను నిత్యం పాదాభివందనం చేయదగిన మహానుభావుల్లో ఒకరు. ఈ కాలం వారి సంగతి ఏమైనా, గతి ఏమైనా రాంభట్ల వారు జీవించి ఉన్న కాలంలో అయన్ను తెలియనివారు లేరు, ఆయనకు తెలియనిదీ లేదు. గిడుగురామమూర్తి పంతులు గారిని చూడలేకపోతినే అనే బాధ ఉండేది నాకు ఒకప్పుడు. గురజాడ అప్పారావు గారితో నేను మాట్లాడలేకపోయానే' అనే బాధ ఉండేది. కానీ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిగారిని చూశాక, ఆయనతో మాట్లాడాక, ఆయన ఆశిస్సులను పుష్ 'కలం'గా పొందాక ఆ బాధ పోయింది. జన్మ ధన్యం అయింది అనవచ్చుగానీ, ధన్యం కావడం అంటే ఏమిటో నాకు తెలీదు కాబట్టి అంతటి మాట అనలేదు. ఏ మాటకామాటే చెప్పాలంటే నేనూ మాజీ నాస్తికుణ్నే. పెళ్లికి ముందు ఎవడైనా నాస్తికుడే. పెళ్లయిన తర్వాత దేవుడు తప్ప ఇంకెవడూ రక్షించలేడనే 'గూఢనమ్మకం' ఏర్పడుతుంది.

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారి పరిచయభగ్యం నాకు 1984లో ఏర్పడింది. ఇప్పటిలాగే అప్పుడు కూడా(ఇప్పటికన్న బాగా అనుకోండి ఫర్వాలేదు) ఈనాడు దినపత్రికలో పనిచేస్తుండేవాణ్ని (పోనీ జీతం తీసుకుంటూ ఉండేవాణ్ని.. అంటే మీరు ఏకీభవిస్తారు. **ఏకరు**). 1982లో ఈనాడులో చేరిన నాకు జర్నలిజంలో నూనూగు మీసాల నూత్న యవ్వనం. (యవ్వనం... అనకూడదు.. యౌవనం అనాలని నాకూ తెలుసు) ఈనాడులో శిక్షణ కాలం పూర్తయిన కొద్ది కాలంలోనే జనరల్ డెస్క్ ఇంఛార్జినయ్యాను. ఈ విషయంలో గొప్పగా చెప్పుకుంటాను. కానీ ఆర్.వి.రామారావుగారనే 'ఆప్త శత్రువూ' నా గర్వభంగం చేశారు. తాను 'అప్రంటిస్' గా ఉండగానే షిఫ్ట్ ఇంఛార్జ్ అయ్యానని చెప్పారు. అప్పటినుంచి ఆయన దగ్గర తప్ప మిగతా వాళ్లకు నా ఘనత గురించి చెబుతుండేవాణ్ని. ఇంతకీ ఆ విషయం వదిలేసి, రాంభట్ల వారి విషయంలోకి వస్తాను. నాకూ మానవత్వం ఉందని 'ఋజువు ' చేసుకుంటాను.

రాంభట్ల వారు పరిచయం అయిన కొద్దిరోజుల్లో నేను ఆయనకు సన్నిహితుణ్నయ్యాను. దానిని ఆసరాగా చేసుకుని 'నడిచే బాసర ' లాంటి ఆ పెద్ద మనిషి నామీద ఒక భయంకరమైన జోకు జోకు జోకారు. సీరియస్ గా ఉండాల్సిన అంతలావు కమ్యూనిష్టాగరిష్టుడే జోకు వేసినప్పుడే నేను మాత్రం ఎందుకు నోటికి ప్లాస్టరు వేసుకున్నట్టు, ఎందుకు గమ్మున ఉంటాను? ఎందుకు ఉండాలి? " మీరు రాంభట్ల వారు అంటే 'రామభటుల ' వారు, ఏమైనా అనవచ్చు "అన్నాను. ఆయన 'కిసుక్కున' నవ్వరు తప్ప, నా 'ప్రకటన 'ను ఖండించలేదు.

ఇంకో సందర్భంలో రాంభట్ల వారి వల్ల నాకో అదృష్టం.. కాదు కాదు దృష్టం అంటే కనిపించేది. నేను డెస్క్ ఇంఛార్జిగా చేతికొచ్చిన వార్తనల్లా సొరకాయలను కోసేసినట్టు ఎడాపెడా కోసేస్తుంటే జర్నలిస్టు పితామహుడైన రాంభట్ల వారికి తిక్క రేగింది. వెంటనే ఆయన నా క్యారికేచర్ గీసి నా చేతికిచ్చేశారు. నా చేతిలో ఒక గొడ్డలిని పట్టుకుని, భుజం మీద పెట్టుకున్నట్టు గీశారు.

నా ఎడిటింగ్ కు ఇంతకుమించిన గర్వకారణమైన తీపి గుర్తు ఇంకొకటి లేదు ఆయన బొమ్మ నా ఫైళ్లలో ఎందులోనో ఉండి, ఇప్పుడు కనిపించడం లేదు. రాంభట్ల వారితో పాటు అది కూడా స్వర్గానికో, అత్యాధునిక సౌకర్యాలున్న నరకానికో వెళ్లిందేమో! నేను అక్కడికి వెళ్లేదాకా ఇదమిత్థంగా చెప్పలేను. రాంభట్ల వారి శశవిషాణ గీతాలు నేను చదివాను. దానికి 'ప్రతీకారం' గానో ఏమో నా రచనల్ని కూడా ఆయన చదివారు. అందువల్ల నామీద అపేక్ష పెంచుకున్నారు.

ఆయన ఒక 'డిక్టేటర్ ' కూడా. హైదరాబాద్ బర్కత్ పురలో ఆయన నివాసం ఉండే ఇంటికి 'ఆన్ డ్యూటీలో వెళ్లి ఆయన 'డిక్టేట్ ' చేస్తూ ఉంటే, నేను బుద్ధిగా రాసి ఆంధ్రప్రభ ఎడిటర్ గారికి ఇచ్చాను.

రాంభట్ల వారు 'వ్యాసు 'డయితే, నేను జర్నలిస్టు గణపతినయ్యానులే అనుకుంటాను. ఎవ్వరికీ చెప్పను. ఆయనలో సృజనాత్మకత ఉంది కానీ భజనాత్మకత లేదు. ఆయన న్యూస్ ను కొత్తలు అనేవాడు.

రాంభట్ల గారి అంతటి సాహస జర్నలిస్టులు ఎక్కడో నూటికో, కోటికో ఒక్కరుంటారు. నిజాం నిరంకుశ పాలన సాగుతున్న రోజుల్లో రాంభట్ల గారు ఒక పత్రికలో 'నిజాం నవాబును నారాయణగూడా చౌరాస్తాలో ఉరి తీయండి' అంటూ సంపాదకీయం రాశారు.

'ప్రభు లెక్కిన పల్లకి కాదోయ్' అది 'మోసిన 'పత్రిక ఏమిటి?' అని ప్రజాస్వామ్యం 'వెల 'సిల్లుతున్న ఈ రోజుల్లో ఇలాంటి సాహసాన్ని కనీసం ఊహించగలమా? శ్రీ కృష్ణ దేవరాయలు అష్టదిగ్గజాలను పోషించినట్టు, ఇప్పుడు 'నయారాజులు ' రాసే, మోసే ఎంతో మంది జర్నలిస్టులను పోషిస్తున్న దృష్టాంతాలను ఎన్ని వినడం లేదు!

'అంగళ్ల రత్నాలు - అమ్మినారిచ్చోట ' అని పాడుకుంటాం. అదేం గొప్ప.. రత్నాలు, వజ్ర వైడూర్యాలు ఇప్పుడు అంగళ్లలో అమ్ముడుపోతున్న వార్తలు, కథనాల కన్నా ఖరీదైనవా ఏమిటి? వార్తల్లో వాతలు తగ్గిపోయి మోతలు పెరిగిపోతున్న ఈ రోజుల్లో

ఏది వార్త

ఏది కాదు?

రాంభట్లా!

ఓ మహాత్మా ఓ మహర్షి

రాంభట్ల వారు నాతో చెప్పిన ప్రతి చమత్కార వచనమూ ఒక ఆశీర్వచనమే. ఆయన నా పేరు శంకరనారాయణ కాబట్టి శంకరనారాయణ డిక్షనరీ గుర్తొచ్చేటట్టు నన్ను డిక్షనరీ అని పిలిచేవారు.

ఆంగ్ల సాహిత్యంలో షేక్ స్పియర్ ఎంతో, తెలుగు జర్నలిజం లో రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారూ అంతే.. ఆయనలాగా పారం ముట్టినవారు, సారం పట్టినవారూ తిరుమల రామచంద్ర గారి లాంటి వారు ఏ కొద్దిమందో. ఇంతకీ రాంభట్ల వారు ఏం చదువుకున్నారు? షేక్ స్పియర్లాగానే... షేక్ స్పియర్ ను 'ఫోర్త్ స్టాండర్డ్ గ్రాడ్యుయేట్ ' అని అనేవాళ్లు. రాంభట్ల గారూ దాదాపు అంతే. రాంభట్ల గారూ 5 తరగతులు చదువుకున్నారు గానీ 5 వ తరగతిలో కేవలం మూడుసార్లు 'విజయవంతం' గా ఫెయిలయ్యారు. అందువల్ల రాంభట్ల 'స్టాండర్డూ ', ఒకటే.

బాణం వేయదలుచుకున్నప్పుడు ఎదురుగా ఉన్నది ఎవరున్నారన్నది ఆలోచించకపోవడం జర్నలిస్టు జగదేకవీరుడయిన రాంభట్ల వారి లక్షణం. నగధీరుడయిన రాంభట్ల వారితో కలిసి ఒక భాషా సదస్సులో పాల్గొనే అవకాశం నాకు కలిగింది. అందులో ప్రముఖ భాషా శాస్త్రవేత్త ఆచార్య చేకూరి రామారావు (చేరా) గారు కూడా పాల్గొన్నారు. అందరూ వద్దని వాదించే 'బడు' ఉంటే తప్పేముంది? ఉండాల్సిందేనని చేరా గారు వాదించారు. అది విన్న రాంభట్ల గారు 'బడు ' పంతులు ఆయన సంగతి మనకెందుకు లెండి' అని చమత్కరించారు.

రాంభట్ల గారు నిత్యం ఉత్సాహం తొణికిసలాడే వ్యక్తి. 72వ సంవత్సరంలోనూ నేనూ యువకుడినే 'అని నాతో అన్నారు. అగాగే ఆనందంగా ఉన్నారు. ఆయన చమత్కారాలు కోకొల్లలు. కోనసీమ బ్రహ్మణులను 'కోబ్రా'లు అని వ్యంగ్యాస్త్రం విసిరారు. చిత్రమేమిటంటే రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి గారు కోనసీమ బ్రహ్మణుడే. ఆయన ఒక పత్రికలో 'బ్రహ్మణులను తాటిమూలలు' అని రాయడం కూడా వివాదాస్పదమైంది. అయినా ఆయన తన అభిప్రాయం మార్చుకోలేదు.

రాంభట్ల గారు రాసిన కొన్ని విషయాలు వివాదాస్పదం అయి ఉండవచ్చు గానీ ఆయన తెలుగు జాతి యావత్తూ గర్వించదగిన గొప్ప జర్నలిస్టు, పండితుడు అనే విషయాల్లో ఎటువంటి వివాదమూ లేదు.

అచ్చంగా రాంభట్ల గారి లక్షణాలనే పుణికి పుచ్చుకున్న సుప్రసిద్ధ పాత్రికేయుడు, తెలంగాణ అరసం అధ్యక్షుడు అర్.వి.రామారావు గారు రాంభట్ల గారి శతజయంతి కార్యక్రమాలను భుజస్కంధాలమీద వేసుకుని విజయవంతంగా నిర్వహించడం రాంభట్ల గారి శిష్యుడిగా, అర్.వి.రామారావు గారికి మిత్రుడిగా నాకు గర్వ కారణం. రాంభట్లా 'జిందాబాద్! దివినుంచి భువికి దిగిరండి! మీ అవసరం ఇక్కడ ఎంతో ఉంది.

రాంభట్ల శతజయంతి వ్యాసాలు

ఒక బెల్జియం అద్దం- రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి

తాడి ప్రకాష్

"శాపాలతోటి కాళ
తమో రాసి తూలదు
ఏ పాటిదైన వెల్గు
ప్రసారించుతూ పద

కొవ్వొత్తిలాగ కాలి
ప్రదీపించు వారికి
చెయ్యెత్తి లాల్ సలాం
సమర్పించుతూ పద.

అంటూ ఉత్తేజ పరిచినవాడు రాంభట్ల.

సనాతనాల బూజుపై కులం మతం రివాజుపై పురాణ నమ్మకాలపై తుఫాను రేగుతోందిరా... అని గొప్ప ఆశావహ దృక్పథాన్ని ఇచ్చినవాడు. రాంభట్లగారి సెపంతో... కొన్ని జ్ఞాపకాలూ... కొంత నా సొంత సొద.

1960వ దశకం... హైదరాబాద్.
హిమయత్ నగర్ కావచ్చు. ఒక సాయంకాలం.
మఖ్దూం మొహియుద్దీన్, రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి మరికొందరు స్నేహితులతో కూర్చుని ఉన్నారు.

''నేనొక కొత్త పద్యం రాశాను, చదువుతాను వినండి'' అన్నారు మఖ్దూం.

అది ఉర్దూ కవిత. అందరూ శ్రద్ధగా విన్నారు.

మంచి కవిత్వం. గొప్ప రిథమ్. బాగా నచ్చింది. వహ్వా అన్నారంతా.

''దాన్ని నేను తెలుగులోకి అనువాదం చేస్తాను'' అన్నారు రాంభట్ల.

మఖ్దూం సందేహించారు. ''ఆ కవిత ఉర్దూ సంప్రదాయానికి సంబంధించినది. తెలుగులోకి ఒదగదేమో'' అన్నారు మఖ్దూం. దాన్ని తెలుగు చేయడం అసాధ్యం అనుకున్నారాయన.

''నేను చేస్తాను. దానికి తగిన ఛందస్సు తెలుగులో ఉంది'' అన్నారు రాంభట్ల పట్టుదలగా.

రెండు మూడు రోజుల్లోనే రాంభట్ల ఆ కవితను తర్జుమా చేశారు. మఖ్దూంకి వినిపించారు.

ఆయన ఆశ్చర్యపోయారు. చాలా బాగా వచ్చిందని మెచ్చుకున్నారు.

ఆ ఉర్దూ కవిత... ఒక పురాతన పర్షియన్ ప్రేమ కథ.

దేవదాసు, లైలా మజ్నూల్లా ఒక లెజండరీ ట్రాజెడీ. ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి చెందింది.
షిరీన్ ప్రియురాలు... ఫర్హాద్ ప్రియుడు.

ఈ ప్రేమ కథ వెనుక కొంత చారిత్రక వాస్తవం ఉందంటారు. కొన్ని నిజాలు, కొంత కల్పన కలగలిపి కవిత్వంగా మలిచారు నాటి మహాకవి ఒకరు.

నాకు రాంభట్ల గారు చెప్పిన కథ:

షిరీన్ ఫర్హాద్ లు ప్రేమికులు. ఆమె రాజకుమారి. అతను పేదవాడు. స్వయంవరంలో నిరుపేదనే కోరుకుంటుంది షిరీన్. రాజుకు నచ్చదు. కూతురి ఇష్టాన్నీ కాదనలేడు. పెళ్లికి సరేనంటూ ఒక షరతు పెడతాడు రాజు.

దేశ సరిహద్దులో ఉన్న పెద్ద కొండను తొలిచి అవతల ఉన్న నదిలోని నీళ్లు ఇక్కడి పొలాల్లోకి మళ్లించగలిగితే పంటలు పండి ప్రజలు సుఖశాంతులతో

ఉంటారని అలా చేయగలిగితే షిరీన్ ని పెళ్లి చేసుకోవచ్చని అంటాడు. యువకుడూ, ఆవేశపరుడూ అయిన ఫర్హాద్ పలుగూ పారా భుజాన వేసుకుని కొండవైపు నడుస్తాడు. తవ్వడం మొదలుపెడతాడు.

*** *** ***

ఒక పున్నమి వెన్నెల రాత్రి... రాజు, కూతుర్ని కోటపైకి తీసుకువెళతాడు. ఒకసారి కిందికి చూడమ్మా అంటాడు. చూస్తుంది. ఆశ్చర్యపోతుంది. కింద కోట చుట్టూ నీళ్లు ప్రవహిస్తుంటాయి. పొరుగు దేశపు రాజు కొండను తవ్వి నీళ్లు ఇటు రప్పించాడని చెబుతాడు.

తండ్రి మాట విని ఆ రాజునే పెళ్లి చేసుకుంటుంది షిరీన్.

*** *** ***

పగిలి కొండ మీద నుంచి రాలిపడుతున్న రాళ్లలాగే యాభయ్ సంవత్సరాలు దొర్లిపోతాయి. చివికి, అలసి డస్సిపోయిన ఫర్హాద్ చివరికి సాధిస్తాడు. నది నీళ్లను దేశంలోని ఎండిన పొలాల మీదికి మళ్లిస్తాడు. అప్పుడు అతని వయసు 70 ఏళ్లు. తిప్పలు పడి రాజుని కలుస్తాడు. విజయగాథని వివరిస్తాడు. రాజు నవ్వుతాడు. కూతురు షిరీన్ కి ఏనాడో పెళ్లయిపోయిందని చెబుతాడు. తట్టుకోలేకపోతాడు ఫర్హాద్. గుండె పగిలి చనిపోతాడు.

*** *** ***

కోట చుట్టూ తెల్లని ఉల్లిపొరల్లాంటి శాటిన్ తెరలు పరిపించి, గాలికి అవి కెరటాల్లా కదులుతుంటే అవిగో నీళ్లు అంటూ కూతుర్ని మభ్యపెడతాడు రాజు. అదీ విషాదం.

మఖ్దూం పద్యానికి రాంభట్ల అనువాదం ఇలా... శీర్షిక 'నృత్తం'

సురూప రంగ రాగ సంచయాల వార్త తెచ్చెనూ
సుమాయుధేకు ధన్వసీధు పాత్రగొంచు వచ్చెనూ
నిశాతపాల లేతలేత కాకతో తపించుతూ... ఇదీ మకుటం.
మహేశనృత్తమంటపం దిశాప్తమై రచించనీ
ప్రసిద్ధశిల్ప శీర్ణమద్దిగంతముల్ రణించనీ
జయించనీ శిలోచ్ఛయ ప్రభేదన శ్రమాప్తినీ
జయించనీ విశుద్ధ స్నిగ్ధ ముగ్ధ ప్రేమ ప్రాప్తినీ అని-
పంచచామరంలో అందంగా, లయబద్ధంగా నడిపించారు.

''ఏక్ చమేలీకీ మండువే తలే... దోబదన్ ప్యార్ కీ ఆగ్ మే జల్ గయే...'' అనే మఖ్దూం ప్రసిద్ధ గీతాన్ని కూడా రాంభట్ల అనువదించారు. 'మఖ్దూం కవిత' అనే సంకలనంలో నృత్తం, చమేలీకీ మండువే తలే రెండూ ఉన్నాయి. ఆ పుస్తకానికి రాజ్ బహదూర్ గౌర్ రాసిన ముందు మాట చదివి తీరాలి.

*** *** ***

1973 -74 విజయవాడ విశాలాంధ్ర చుట్టుగుంట అప్పట్లో విశాలాంధ్ర దినపత్రిక ఆఫీసంటే ఒకటి కాదు, వంద... లిటరల్ గా. దిన, వార, మాస పత్రికలూ, కొన్ని టాబ్లాయిడ్లూ, విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్ (వీపీహెచ్) పుస్తకాలూ, నవలలు, కథా, కవితా సంకలనాలూ, సువినీయర్లు, పోస్టర్లు, ఇన్విటేషన్లు, కరపత్రాలూ వందలు వేలల్లో ప్రింటవుతుండేవి. చండ్ర రాజేశ్వరరావు, నీలం రాజశేఖరరెడ్డి, వేములపల్లి శ్రీకృష్ణ, రాజ్ బహదూర్ గౌర్, విజయకుమార్, కె.ఎల్.మహేంద్ర, సురవరం సుధాకరరెడ్డి లాంటి నాయకులు తరచూ వచ్చిపోతుండేవారు. ఇటు విశాలాంధ్రలో... ఎడిటర్ రాఘవాచారి, తుమ్మల వెంకట్రామయ్య, నిడమర్తి ఉమారాజేశ్వరావు, ఏటుకూరి బలరామ్మూర్తి, కంభంపాటి సత్యనారాయణ సీనియర్, వీపీహెచ్ బాస్ పీసీ జోషి, సొదుం రామ్మోహన్, కె.రాజేశ్వరరావు ఇలా ఎంతో మంది ప్రసిద్ధులు. ఇక రచయితలు మహీధర రామ్మోహనరావు, పెద్దిభొట్ల సుబ్బరామయ్య, కవి రవి (రామలింగ శాస్త్రి),

బొల్లిముంత శివరామకృష్ణ, చందు సుబ్బారావు, పెనుగొండ లక్ష్మీనారాయణ, అదృష్ట దీపక్ ఇంకా అనేకులు వచ్చి వెళుతుండేవారు. విశాలాంధ్ర పైఅంతస్తులో పెద్ద మీటింగ్ హాలు, గెస్టుల కోసం గదులు ఉండేవి. రాంభట్ల మల్లారెడ్డిగార్లను అక్కడే కలిసేవాళ్లం.

నేనెప్పుడూ మోహన్ వెంటే. మోహన్ వెనుక ఉండటమే పెద్ద ఎడ్యుకేషన్ అని చాలా ఏళ్ల తర్వాత నాకు తెలిసొచ్చింది.

ఏలూరు రోడ్డులోని విశాలాంధ్ర బుక్ హౌజ్ మేడ మీద చిన్న గదిలో అరసం సమావేశాలు జరిగేవి. గుంటూరు శేషేంద్ర శర్మ, ఇందిరాదేవి ధన్ రాజ్ గిరి లాంటి ఎందరో కవుల్నీ రచయితల్నీ కలిసింది అక్కడే. సమావేశాల్లో రాంభట్ల, మల్లారెడ్డి మాట్లాడేవారు.

వాళ్లిద్దరూ ఇద్దరే. ప్రవాహంలా మాట్లాడతారు.

సరదాగా.. ఈజీగా...హాయిగా... హాస్యంతో జోకులతో నవ్విస్తూ... రెడీ విట్టూ, క్విక్ రిపార్టీ... చటుక్కున ఒక గొప్ప పొయెం కోట్ చేయడం...

ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే... చంపేస్తారంతే!!

*** *** ***

1973లోనే అనుకుంటా... నర్సరావుపేటలో జరిగిన ఆఫ్రో ఆసియన్ రచయితల సమావేశానికి వెళ్లాను. సాయంత్రం అందరూ ఊరేగింపుగా బయల్దేరారు. పులుపుల శివయ్యగారు లీడ్ చేస్తూ ముందు నడుస్తుంటే, వెనుక రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి, గజ్జెల మల్లారెడ్డి, గంగినేని వెంకటేశ్వరరావు... వాళ్లతో కుర్రకుంకని నేనూ... ఇంకా ఎంతో మంది.

ఎంత చక్కని రోజులవి! రాంభట్లని కలిస్తే చాలు...

సోల్జినిత్సిన్ కాన్సన్ ట్రేషన్ క్యాంపు నుంచి సోమర్ సెట్ మామ్ శృంగారం దాకా మైకలేంజిలో 'డేవిడ్' నుంచి విన్సెంట్ వాంగో 'సన్ ఫ్లవర్స్' దాకా మిరుమిట్లు గొలిపే కొమురం భీం సాహసం నుంచి తలవంచని దొడ్డి కొమరయ్య త్యాగం దాకా మయకోవస్కీ 'లెనిన్' కావ్యం నుంచి పాబ్లో నెరూడా అరుణారుణ కవితా చరణాల దాకా బాబిలోనియా మెసపుటేమియా నాగరికతల నుంచి మొఘల్ సామ్రాజ్యపు అంతిమ ఘడియల దాకా....

ఆయన చిటికెన వేలు పట్టుకుని నడిస్తే చాలు... Around the world with only chai... ఎందుకంటే రాంభట్ల కవి, రచయిత, విమర్శకుడు, ఆర్టిస్టు, కార్టూనిస్టు, హిస్టోరియన్... ఇంకా ఎన్నో...

కళా సౌందర్య తత్వ జ్ఞాన నిధి తాళం చెవిని జేబులో వేసుకు తిరిగే మాంత్రికుడు... తాంత్రికుడు రాంభట్ల. ఒక రోజు విజయవాడలో ఆయన కనిపించగానే- ''హా.. హు... హీ... రాం భీం క్రీం భట్ ల...'' అన్నాడు అదృష్ట దీపక్. అంటే సాహితీ సంజీవిని సిద్ధం శాయరా డింగరీ అని అర్థం. రాంభట్ల ఎంత ఆనందంగా నవ్వారో చెప్పలేను.

వేగుంట మోహన ప్రసాద్ బతికిన క్షణాలు అన్నది ఇలాంటి రోజుల గురించే.

*** *** ***

1977 జులై 19 హైదరాబాద్, ఖైరతాబాద్.

విజయవాడ విశాలాంధ్రలో పని చేస్తున్న మోహన్ కి హైదరాబాద్ నుంచి ఫోనొచ్చింది. సీనియర్ జర్నలిస్టు మోటూరి వెంకటేశ్వరరావు నుంచి. ''ఇక్కడ ఈనాడులో పని చేయడానికి రాయడం వచ్చిన కుర్రాడినెవరినైనా పంపగలవా?'' అని. తప్పకుండా అన్నాడు మోహన్. ''నాకు ఇంగ్లీషు రాదు. అనువాదం అంతకంటే రాదు'' అని చెప్పాను. ''.. అదే వస్తుంది... వెళ్లరా'' అని హైదరాబాద్ బస్సెక్కించాడు మోహన్.

జూలై 19 ఉదయం 11 గంటలకు ఈనాడు ఆఫీసుకు వెళితే... చాలా ఏళ్ల నుంచి తెలిసినట్టు మోటూరి పలకరింపు. మొదటి అంతస్తులో ఈనాడు ఎడిటోరియల్ సెక్షన్. పరిచయాలు అయ్యాక రెండో అంతస్తుకి తీసుకెళ్లారాయన. అక్కడ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిగారు ఉన్నారు. అరె... నాకు తెలిసినాయనే కదా అనుకున్నా. ఇటు చూస్తే గజ్జెల మల్లారెడ్డి. ప్లజంట్ సర్ ప్రైజ్. ఈయనా తెలుసు కదా. మరో టేబుల్ దగ్గర ఒక పెద్దాయన తెల్లని దుస్తులతో బట్టతలతో హుందాగా పేపరు చదువుకుంటున్నారు. ఈయన రాచమల్లు రామచంద్రారెడ్డి అని పరిచయం చేశారు. ఓ నమస్కారం పెట్టి మామూలుగా ఉండటానికి తెగ తిప్పలు పడ్డాను. రారా సారస్వత వివేచన చదివి ఉన్నాను. చలం, తిలక్, అద్దేపల్లిని రారా తిట్టిన తిట్లు... ''ఇలాంటి కవిత్వం రాసిన చేత్తో అన్నం ఎలా తింటారో'' అని దిగంబర కవుల్ని కొరడాతో కొట్టడం లాంటివన్నీ గుర్తొచ్చి ఆనందంతో కాళ్లు వణికాయి.

రాంభట్ల గారు చాలా లిబరల్. వెరీ ఫ్రెండ్లీ. సాహిత్య రాజకీయ కబుర్లు, జర్నలిజం ఎనక్ డోట్స్ అలా చెబుతూనే ఉండేవారు.

వీళ్లంతా పెద్దవాళ్లు. ఎస్టాబ్లిష్డ్ సూపర్ స్టార్లు. నాకు అప్పుడు 19 ఏళ్లు. వీళ్లతో ఉండటం, చదవడం, రాయడం, నేర్చుకోవడం... అదో గొప్ప అదృష్టం అనీ, దేవతలు దోసిట్లో నింపిన అమృతమనీ కొంచెం లేటుగా అర్థమైంది.

రాంభట్ల గారికి గురజాడ కన్యాశుల్కం ఒక అబ్సెషన్. గిరీశాన్నో, మధురవాణినో కోట్ చేయకుండా ఆయనకి రోజు గడవదు. ''నేషనల్ కాంగ్రెస్ అనగా దివాన్ గిరీ చెలాయించడం'' అని బుచ్చమ్మకు వెంకటేశం చేత చెప్పించిన మాట ఎంత సత్యం. గురజాడ తర్వాత నా దృష్టిలో ఇంత వరకూ సవిమర్శక వాస్తవికత మన సాహిత్యంలో వెలువడ లేదు అని ఒక వ్యాసంలో రాశారు రాంభట్ల. గురజాడ మోకాలును తాకగల రచయితలు కూడా కన్పించడం లేదు అంటారాయన. కొంత స్వీపింగ్ గా అనిపించినా అలా నిక్కచ్చిగా మాట్లాడటం ఆయన స్టైల్.

మెరిసే కళ్లజోడూ, జీన్ ప్యాంటూ గళ్ల చొక్కా టక్ చేసుకుని, నుదిటి మీద పడుతున్న పెప్పర్ అండ్ సాల్ట్ హెయిర్ ని సవరించుకుంటూ హుషారుగా మాట్లాడేవారు రాంభట్ల. భుజమ్మీద చెయ్యేసి ఏం ఫ్రెండూ అంటూ ఆత్మీయమైన పలకరింపు. గురువూ, తండ్రీ, స్నేహితుడూ, మందలించేవాడూ, ప్రేమించేవాడూ జ్ఞానాన్ని దోసిళ్లతో పంచి ఇచ్చేవాడు ఆ ఒక్కడే.... రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి.

వేడి వేడి చాయ్ తాగి, ఒక సిగరెట్టు వెలిగించాడా... అప్పుడే మరో లోకంలో అమృతం తాగి మబ్బుల మీద నుంచీ వచ్చినట్లు మాటల మాలికలు అల్లుతాడు రాంభట్ల. నవ్వుతూ జర్నలిజం మెళకువలు నేర్పిస్తూ ఏ మాట అడిగినా ఇట్టే అర్థం చెప్పేస్తూ చీకూ చింతా లేనట్లు ఆనందంగా గలగల్లాడుతూ... ఎంత కష్టం అలా ఉండటం!

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి అంటే ఒక పెద్ద బెల్జియం అద్దం. ఆ flawless అద్దంలో మనల్ని మనం నిండుగా చూసుకోగలం. తెలుసుకోగలం. నేర్చుకోగలం. మురిసి పోగలం కూడా.

''ఓయ్ ఫ్రెండూ, మాతో జాగ్రత్త. మేం కోబ్రాలం'' అన్నారాయన ఒకసారి. అంటే.. ? కోనసీమ బ్రాహ్మలం అని! మేం డేంజరస్ అనీ!

రాజకీయాలూ, సాహిత్యం అయినా, శ్రీశ్రీ, మావో అయినా అనుకున్నదాన్ని సూటిగా నిర్మొహమాటంగా చెప్పేవారాయన... ఒక మెరుపులాంటి విరుపుతో.

అందులో జోకూ పేలుతుంది... లాగి లెంపకాయ కొట్టినట్టు ఓ చేదు నిజమూ ఉంటుంది.

ఒక రోజు రాంభట్లను అడిగాను, ''మోహన్ ఎవరు?'' అని. ''మోహన్ ఒక డ్రీమర్'' అన్నారాయన. ''మరి నేనో..?'' అని అడిగా. ''ఇంచుమించుగా నువ్వూ అంతే. Half dreamer వి'' అన్నాడాయన. అది తిట్టో పొగడ్తో ఏమో..?

*** *** ***

రాంభట్లగారు స్వచ్ఛంగా స్వేచ్ఛగా నిర్భీతిగా అలా ఎలా బతగ్గలిగారు అనుకుంటే...

పూలదండలూ, సన్మానాలూ, సాహిత్య అకాడమీల లౌల్యం లేదు.

ప్రభుత్వ పద్మశ్రీలు, పరమ వీర సాహితీ చక్ర బిరుదుల మోజు లేదు. చదువుకోవడమే, తెలుసుకోవడమే, జ్ఞాన సముపార్జనే మానవునికర్తవ్యం అని మనసా వాచా నమ్మినవాడిలా కనిపించేవాడు.

అందరు పాత తరం కమ్యూనిస్టుల్లాగే ఆకలి కన్నీళ్లూ లేని లోకం కోసం ఆశించాడు. కలలు కన్నాడు. కవిత్వం రాశాడు.

లేవండి వంచితులారా... పురిటాకలి వరకము నుంచీ ఘోషించె మోచన లావా... గగనాలన్ ముంచెత్తించీ... అంటూ కమ్యూనిస్టు ఇంటర్నేషనల్ గీతాన్ని తెలుగులోకి అనువదించింది రాంభట్ల గారే.

రెపరెపలాడే ఎర్ర జెండాల అంగార స్వప్నాల్ని మా గుండెల్లోకి సేరుగా ప్రేమగా బట్వాడా చేసినవాడు రాంభట్ల. ఆయన చాలా మందికి మానవుడూ... మార్గదర్శకుడూ... గురుతుల్యుడూ కావొచ్చు.

నాకైతే అంతకంటే ఎక్కువే.

తెలుగువారి టాలెమీ రాంభట్ల

-వాడ్రేవు చినవీరభద్రుడు

పత్రికా రచయిత రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి "సొంతకథ"లో ఈ వాక్యాల్ని చూడండి:

"మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతం ప్రకారం సాహిత్యం ఒక సామాజిక చైతన్య రూపం. వ్యక్తి చేతనం వేరు, సామాజిక చేతనం వేరు. చాలామంది యువరచయితలకు ఈ సంగతి తెలియదు. మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతం ప్రకారం ఆ చైతన్యం రెండు రకాలు. ఒక సంఘటన చూసినప్పుడూ, విన్నప్పుడూ తక్షణమే చేసిన వ్యాఖ్యకు సామాహిక మనస్తత్వం అని పేరు. ఆ సంఘటన పూర్వాపరాలను జాగ్రత్తగా ఆలోచించి చేసిన వ్యాఖ్యను సామాజిక చైతన్యం అంటారు. సామాహిక మనస్తత్వానికీ, సామాజిక చైతన్యానికీ ఉన్న తేడా ఇది. సామాజిక చైతన్య రూపమైన సాహిత్యం ఎవరు సృష్టించినా అందులో మూడు అంశాలు ఉండి తీరుతాయి. అవి ఒకటి సౌందర్యం, రెండు వాస్తవికత, మూడు తాత్వికత. ఈ మూడూ పాఠకునికి విజ్ఞానదాయకాలు. అందులో సౌందర్యాంశ చదవాలన్న కోరికను కలిగిస్తుంది. వాస్తవికాంశం విజ్ఞానదాయకం. తాత్వికాంశం వివేకదాయకం. అంటే సాహిత్యం వల్ల ఆనందం, విజ్ఞానం, వివేకం కలుగుతుంది."

ఈ వాక్యాల్లో కనిపించే స్పష్టత వెనుక ఒక జీవితకాలపు అన్వేషణ ఉందన్న విషయాన్ని మనం గుర్తు పెట్టుకోవాలి.

రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి (1920-2001) తన జీవితాన్వేషణలో గ్రహించిన విశేషాల్ని "సొంతకథ"గా, "వేల్పులకథ"గా రాశారు. కానీ వాటిలో ఆయన చెప్పింది కథలు కాదు. తాను జీవితం అనే సాన మీద నిగ్గు తేల్చుకున్న తన అభిప్రాయాల్నే. అందులో ఒక సారవంతమైన భావుకత కూడా కనిపిస్తుంది. ఇక్కడ భావుకత అన్న మాటను ఉత్పాదక శక్తి కలిగిన ఒక ఊహాగాన స్వభావం అన్న అర్థంలో వాడుతున్నాను. ఈ భావుకత ఆయనలో ఒక లెర్నింగ్ వృద్ధి చెందుతూ రావడం కనిపిస్తుంది. ఎదుట ఉన్న ప్రతి అపరిచిత అంశాన్నీ సమూలంగా అర్థం చేసుకోవాలనుకునే మనస్తత్వం, ఆ శక్తీ సామాన్యమైనవి కావు. అవి మంత్రాలైనా, పంపు మోటార్లయినా వాటి ప్రయోజన రహస్యాన్ని తెలుసుకుని తీరాలనుకునే ఆయన తృష్ణ ఓ లెజెండ్.

బహుముఖాలుగా విస్తరిల్లిన ఆయన ఆలోచనాధారలో ప్రతిక్షణం నుంచీ మరింత విస్తారమైన ఆలోచన వృద్ధి పొందించవచ్చు. ఇటువంటి సారవంతమైన వాక్యాల్ని ఆయన రచనల నుంచి కొల్లలుగా ఎత్తి పోయవచ్చు.

ఉదాహరణకి కొన్ని వాక్యాలు చూడండి:

"జనంలో ప్రచలితంగా ఉన్న మూఢ విశ్వాసాలన్నీ సోషల్ సైకాలజీలో భాగాలే. ఆ విశ్వాసాల మూలాలను తవ్వి తీస్తే అది సోషల్ కాన్షస్ నెస్ అవుతుంది. ఒకని మీద జాలిపడడం గొప్ప కాదు. జాలి కలగవలసిన అవసరం కలిగించకుండా ఉండడం గొప్పదనం. గణదశ తొలిరోజుల్లో ఏడుస్తున్న ఏ శిశువుకైనా ఏ స్త్రీ అయినా పాలు కుడిపేది. అది ఘృణ లేని దశ. అర్థసంబంధం లేని ధర్మం అధర్మం. ధర్మ సంబంధం లేని లేని అర్థం అనర్థం. ధర్మం అంటే మతం అన్న అర్థం కూడా ఉంది కనుక మతానికి పునాదిరాళ్లుగా ఉన్న మన కులాలు కూడా అర్థాధీనాలే. అంచాత కుల రాగ ద్వేషాలు, ఉచ్ఛ నీచాలూ వీటిలో మార్పులు రావాలంటే అవి ఉపన్యాసాలతోనూ, నినాదాలతోనూ మారవు. అవి ఆర్థిక సంస్కరణల వల్ల మాత్రమే మారతాయి."

రాంభట్ల ఆలోచన నుంచి భవిష్య పరిశోధనకు దారితీయగల కొన్ని ముఖ్యాంశాల్ని ప్రస్తావిస్తాను. ఒకటి, ఆయన తన అధ్యయనాన్ని తన సమకాలీన వామపక్ష మేధావుల్లాగా మార్క్స్, ఏంగెల్స్, మోర్గాన్ లతో ఆపకుండా సోషల్ ఆంత్రపాలజీ వరకూ కొనసాగించడం. ఈ అధ్యయనంలో ఆయన చేసే సూత్రీకరణలు అన్ని వేళలా నిజమే కావాలని లేదు. ఆ సూత్రీకరణలను చదువుతుంటే ఆయన ఒక ఆధునిక టాలెమీగా కనిపిస్తాడు.

టాలెమీ భూగోళ, ఖగోళ అధ్యయనాల్లో యూరప్ మానవుడి ఆద్యుడు. ఆయన తరువాత ఆయన చూపిన దారిలో నడిచిన భౌతిక శాస్త్రవేత్తలు ఆయన ఆలోచనలు తప్పనే రుజువు చేశారు. కానీ, అటువంటి రుజువుల కోసం ప్రయత్నించడంలోనే భూమి రహస్యాల్నీ, విశ్వ రహస్యాల్నీ వాళ్లు ఆవిష్కరించగలిగారు. అందుకే ఆ కీర్తి టాలెమీకే చెందుతుంది. రాంభట్ల ఆలోచనలు కూడా అటువంటి అన్వేషణను పురికొల్పితే, రేపు అవి తప్పని రుజువైనా అందుకు చింతించవలసిన అవసరం ఉండదు. ఆ అన్వేషణ తప్పకుండా ఒక నూతన ప్రపంచ చరిత్రను ఆవిష్కరిస్తుంది.

ఉదాహరణకి, ద్రావిడభాషలకీ, పశ్చిమ ఆసియా భషలకీ మధ్య ఉండే సారూప్యత గురించి ఆయన పదే పదే చెప్తూ వచ్చిన పరిశీలనలు. సుమేరియన్ బృహత్కథ "గిల్గమేష్" లో నాయకుడైన ఎంకిడుకీ, తెలుగు ఎంకికీ మధ్య గల నామసారూప్యం చిన్న ఉదాహరణ. తెలుగులోని అంకడు, అంకన్న, అంకమ్మ, వియ్యన్న, వియ్యమ్మ వంటి పదాలకూ సుమేరియన్ పదాలకూ గల సారూప్యత నిజంగా పరిశోధించవలసిన విషయం. చెంచుల్లో "అంకడు"

నామవాచకం ఎక్కువగా కనిపించడానికి గల కారణాల్ని రాంభట్ల పరిశీలనతో పునః పరిశీలించాల్సిందిగా స్థలనామ పరిషత్ వారినొకసారి నేను కోరాను.

ఆయన "సొంతకథ"లో చెప్పుకున్న దాన్ని బట్టి ఆయన పూర్ణ దీక్ష పొందిన శాక్తుడు. శాక్తం మూలాలు సాంఖ్యంలో ఉన్నాయి. సాంఖ్య తొలిరూపంలో ఒక గాఢ నిరీశ్వరవాదమే కాక శుద్ధ భౌతికవాదం కూడా. కానీ, కాలక్రమంలో అది తన మౌలిక లక్షణాల్ని పోగొట్టుకుని ఈశ్వరవాదంగా రూపొంది వేదాంతంలో కలిసిపోయింది. తొలి సాంఖ్యం సృష్టి మూలరూపాన్ని మూల ప్రకృతి అన్నది. దాన్నుంచే సృష్టి పరంపర కొనసాగింది. ఈ అధిభౌతిక వాదాన్నే బౌద్ధులు ప్రతీత్యసముత్పాద వాదంగా మలుచుకున్నారు సృష్టికి పదార్థమే మూలమనీ, ఇది ఈశ్వర సంకల్ప జనితం కాదనీ యూరప్ లో వికసించిన భౌతికవాదాలకు సమానమైన ఆలోచనలు సాంఖ్యంలో, బౌద్ధంలో కనిపిస్తాయి.

ఇంతకీ సాంఖ్యం గురించీ, పశ్చిమాసియా గురించీ, వాటికీ, ద్రావిడభాషలకూ ఉన్న సారూప్యత గురించీ తెలుసుకోవడం ద్వారా ఆయన ఏం సాధించాలనుకున్నారు? మానవ చరిత్ర మూలాల్ని తవ్వి తీయడంలో, ఆయన ప్రణాళికలో - దేవుడిని నిరాకరించడం, దేవతలుగా పూజలందుకుంటున్న గ్రామదేవతల రూపంలో ఇంకా మిగిలి ఉన్న గణ సమాజపు అవశేషాల్ని పైకి చూపడం ద్వారా క్రియాశీలక స్త్రీ శక్తిని ఆవాహన చెయ్యడం, ఆత్మ స్థానంలో పంచభూతాత్మకమైన ప్రకృతిని పునః ప్రతిష్ఠించడం ద్వారా శ్రేయోదాయకమైన మానవ తత్వ శాస్త్రాన్ని పునరావిష్కరించడం - ఉన్నాయనుకుంటాను. హేతువాదం, భౌతికవాదం, నిరీశ్వరవాదం - ఆయన సమకాలికులు చాలామంది ఆయన కన్నా గట్టిగా - తెలుగు నేల మీద ప్రచారం చేసినవే. కానీ, ఆ ప్రచారానికి ఉండవలసినంత వైజ్ఞానిక బలం లేదు. సత్యశోధన లేదు. ఆ గుణాలే రాంభట్లని ప్రత్యేకంగా నిలుపుతాయి.

ఇంతా చేసి ఆయన రాస్తాడు కదా, గురజాడ కన్యాశుల్కం నాటకం ద్వారానే తనకు సోషల్ ఆంత్రపాలజీ పట్ల, ప్రాగైతిహాసం మీదా అసక్తి కలుగుతూ వచ్చిందనీ, అలాగే కందుకూరి వీరేశలింగం గారి స్వీయ చరిత్ర చదవడంవల్ల ఒక సామాజిక రహస్యోద్యమాన్ని ఎలా నిర్మించాలో బోధపడిందనీ. రాంభట్ల రచనావ్యాసంగం ఇక ముగిసింది కాబట్టి ఆయన ఆలోచనల మీద తదుపరి పరిశోధన మొదలు కావాలి మరి.

("సాలోచన," ఇండియాటుడే తెలుగు, 2001 నుంచి)
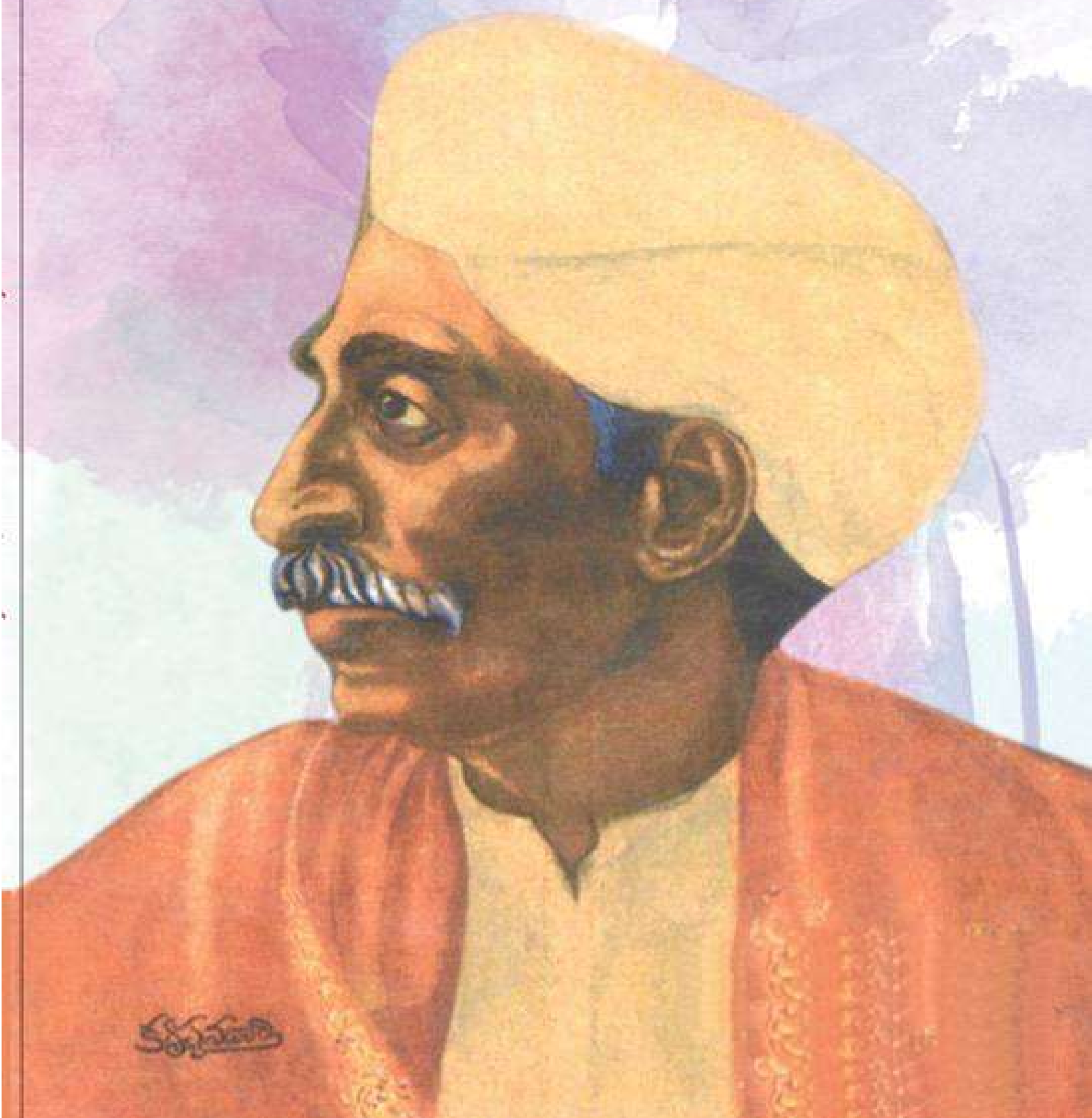
రాంభట్ల చేతిరాతలో గురజాడ